

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SOSYOLOJİSİ VE ANTROPOLOJİSİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE YAHUDİLERİ'NİN İSRAİL'E ENTEGRASYONU
(Yüksek Lisans Tezi)

Erdem Güven

İstanbul, 2006

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SOSYOLOJİSİ VE ANTROPOLOJİSİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE YAHUDİLERİ'NİN İSRAİL'E ENTEGRASYONU
(Yüksek Lisans Tezi)

Erdem Güven

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Şebnem Gülfidan

İstanbul, 2006

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

ÖZET

SUMMARY

GİRİŞ.....	1
I. TÜRKİYE YAHUDİLERİ’NİN TARİHÇESİ.....	4
1.1. Osmanlı İmparatorluğu’ndan Önceki Dönemde Türkiye Yahudi Cemaati	4
1.1.1. Milattan Önce Anadolu’da Yahudiler.....	4
1.1.2. Hıristiyanlık Sonrası Dönem.....	5
1.1.3. Bizans Dönemi.....	7
1.2. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Yahudi Cemaati.....	9
1.2.1. Osmanlı İmparatorluğu’nun Yahudileri İskan Politikası.....	10
1.2.2. Osmanlı “Millet Sistemi”nde Yahudilerin Durumu.....	12
1.2.3. 1492 Göçü ve Cemaat İçi Değişimler.....	13
1.2.4. Osmanlı İmparatorluğu’nda Yahudi Cemaat Yapısı.....	15
1.2.5. İmparatorlukta Reform Hareketleri ve Yahudi Cemaati.....	17
1.2.6. Türkiye Yahudilerinin “Batılılaşması” Süreci.....	18
1.2.6.1. Doğu Yahudiliği Sorunu ve “Doğulu Yahudi” İmajı.....	19
1.2.6.2. Alliance Israelite Universelle (A.I.U).....	21
1.3. Cumhuriyet Dönemi’nde Türkiye Yahudileri.....	23
1.3.1. Kurtuluş Savaşı Sonunda Yahudilerin Durumu.....	23
1.3.2. Lozan Antlaşması ve Türkiye Yahudileri.....	25

II. TEMEL KAVRAMLAR.....	27
2.1. Diaspora.....	27
2.2. Göç Kavramı.....	28
2.3. Siyonizm.....	30
2.3.1. “Vaat edilmiş Topraklar” Söylemi ve Dinin Etkisi.....	31
2.3.2. Theodor Herzl ve Siyonizm.....	31
2.3.3. Siyonizm’in Çeşitleri.....	33
2.3.3.1. Siyasi Siyonizm.....	33
2.3.3.2. Kültürel Siyonizm.....	34
2.3.3.3. Dini Siyonizm.....	34
2.3.3.4. Pratik Siyonizm.....	34
2.3.3.5. Sentetik Siyonizm.....	35
2.3.3.6. Sosyalist (Klasik) Siyonizm.....	35
2.3.3.7. Revizyonist Siyonizm.....	35
2.4. Anti – Semitizm.....	36
2.5. Entegrasyon Kavramı.....	38
2.5.1. Asimilasyon Modeli.....	39
2.5.2. Eritme Potası Modeli.....	39
2.5.3. Kültürel Çoğulculuk Modeli.....	40
III. GÖÇLERLE KURULAN BİR DEVLET: İSRAİL.....	41
3.1. İsrail’e Göç Dönemleri.....	44
3.1.1. Şekillendirici Dönem: 1882-1924 Dönemi.....	45
3.1.2. 1925 – 1948 Dönemi.....	46
3.1.3. Kitlesel Göç: 1948 – 1951 Dönemi.....	47
3.1.4. Kuzey Afrika Göçü.....	48
3.1.5. 1967 Sonrası: Sovyetler Birliği ve Batı’dan Gelen Göç.....	48
3.1.6. 1989 Sonrası Dönem.....	49
3.2. İsrail’in Genel Demografik Yapısı.....	50
3.2.1. Yahudi Olmayan Nüfus.....	51
3.2.1.1. Araplar.....	51
3.2.1.2. Dürziler.....	52
3.2.1.3. Çerkezler.....	52
3.2.1.4. Bahailer.....	52

3.2.2. Yahudi Nüfus.....	52
3.2.2.1. Aşkenaz Yahudiler.....	53
3.2.2.2. Sefarad Yahudiler.....	54
3.2.2.3. Oryantal (Mizrahim) Yahudiler.....	55
3.2.2.4. Etiyopya Yahudileri.....	56
3.2.2.5. Sovyet Yahudileri.....	56
3.3. İsrail’de Aşkenaz – Sefarad Ayrımı.....	56
3.4. İsrail’e Göçle İlgili Bazı Temel Özellikler.....	59
IV. TÜRKİYE YAHUDİLERİ’NİN İSRAİL’E GÖÇÜ.....	61
4.1. Göçün Temel Sebepleri.....	61
4.1.1. Psikolojik Sebepler.....	62
4.1.1.1. Aidiyet Hissi.....	62
4.1.1.2. Anti – Semitizm Korkusu.....	64
4.1.2. Sosyolojik ve Siyasi Sebepler.....	67
4.1.2.1. Dinsel Faktör.....	67
4.1.2.2. Siyonizm Faktörü.....	69
4.1.2.3. Toplumsal Hareketler.....	72
4.1.2.3.1. 1934 Trakya Olayları.....	73
4.1.2.3.2. 6-7 Eylül Olayları.....	74
4.1.2.4. Devlet Politikaları.....	75
4.1.2.4.1. İktisadın Türkleştirilmesi ve Varlık Vergisi.....	76
4.1.2.4.2. Dil, Kültür ve Eğitim Kurumlarının Türkleştirilmesi.....	79
4.1.3. Ekonomik Sebepler.....	83
4.1.4. Tarihsel Sebepler.....	86
4.1.5. Diğer Sebepler.....	88
4.2. Göçün Evreleri.....	88
4.2.1. 1948 Öncesi Dönem.....	89
4.2.2. 1948-1949 Dönemi: Ana Göç Dalgası.....	90
4.2.3. 1950-1971 Dönemi.....	92
4.2.4. 1971’den Günümüze.....	93

V. TÜRKİYE YAHUDİLERİ'NİN İSRAİL'E ENTEGRASYONU.....	97
5.1. Türkiye Göçmenlerine İlişkin Veriler.....	97
5.1.1. Fiziki Entegrasyon.....	98
5.1.1.1. Ekonomik Durum.....	98
5.1.1.2. Yerleşim Özellikleri.....	102
5.1.2. Kültürel Entegrasyon.....	107
5.1.2.1. İbranice'nin Kullanımı.....	107
5.1.2.2. Dinin Etkisi.....	109
5.1.2.3. Gruplar Arası Evlilikler.....	110
5.1.3. Göçmen Duygularının Entegrasyona Etkisi.....	111
5.2. Diğer Göçmen Grupları ve Türkiye Yahudileri.....	114
5.3. İsrail Devleti ve Türkiye Göçmenleri.....	116
SONUÇ.....	120
KAYNAKÇA.....	133
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında, göstermiş olduğu yakın ilgi, destek ve bana olan güveninden dolayı, öncelikle değerli hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Şebnem Gülfidan'a teşekkürü bir borç bilirim.

İsrail'deki bağlantıları sağlayan ve görüşmelerimde beni yönlendiren araştırmacı-yazar Sayın Rıfat N. Bali'ye; Hayfa Üniversitesi'nin kütüphanesinden faydalanmamı ve bu çalışmaya ilk adımımı atmamı sağlayan, çalışma süresince değerli desteklerini gördüğüm Sayın Prof. Dr. Minna Rozen'e; çalışma süresince yol gösterici tavrıyla bana destek veren Öğr. Gör. Mimar Lütfü Parlak'a; vermiş olduğu fikirlerden dolayı Sayın Yrd. Doç. Dr. Hale Okçay'a; bu konuda bana değerli vaktini ayıran Sayın Yrd. Doç. Dr. Şule Toktaş'a teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmanın İsrail ayağında, ailesinin değerli üyeleri ile görüşmemi sağlayan Sayın Yaalom Bovete'ye, bana tüm içtenliğiyle evini ve yüreğini açan Sayın Dr. Avram Mizrahi'ye; güleryüzü ve samimiyeti için Sayın Albert Arovas'a; verdikleri değerli bilgiler için Türkiyeliler Birliği Başkanı Sayın Momo Uzsınay ve Tanıtım Komisyonu Başkanı ve Sözcüsü Sayın Rafael Sadi'ye teşekkür ederim.

Bunun yanısıra, İsrail'deki çalışmam müddetince beni hiç yalnız bırakmayan dostlarım Yusuf Bardavid ve eşi Rahel Bardavid'e; Türkiye'deki yorucu kütüphane araştırmaları esnasında benimle aynı duyguları paylaşan yüksek lisans sınıf arkadaşlarım Ahmet Serdar Önder, Özge Koyun ve İlkay Kanık'a; tez yazım aşamasında her an yanımda bulunan ve bana yardımcı olan teyzeme teşekkür ederim.

Ayrıca, beni her aşamada destekleyen anne ve babama da sonsuz teşekkürler.

Haziran, 2006

Erdem Güven

ÖZET

İsrail'e göç eden Türkiye Yahudilerinin, İsrail toplumuna entegrasyonunun incelendiği bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır.

Bölüm I'de; M.Ö 4. yüzyıldan günümüze kadar, Türkiye Yahudilerinin tarihçesi anlatılmıştır. Bu bölüm kendi içerisinde, Osmanlı İmparatorluğu'ndan önceki dönem, Osmanlı İmparatorluğu dönemi ve Cumhuriyet dönemi olarak incelenmiştir.

Bölüm II'de; Diaspora, göç, Siyonizm, anti-semitizm ve entegrasyon gibi konunun anlaşılabilmesi için gerekli temel kavramlar anlatılmıştır.

Bölüm III'te; İsrail Devleti'nin göçlerle kurulmuş bir devlet olması gerçeğinden hareketle, çeşitli ülkelerden İsrail'e ana göç dönemleri, İsrail'in genel demografik yapısı, İsrail'de Aşkenaz-Sefarad ayrımı gibi konular incelenmiş ve İsrail'e göçle ilgili temel özellikler bu bölümde anlatılmıştır.

Bölüm IV'te; Türkiye Yahudileri'nin İsrail'e göçü, göçün sebepleri ve evreleri bağlamında anlatılmıştır.

Bölüm V'te ise; Türkiye Yahudilerinin İsrail toplumuna entegrasyonu, Türkiye göçmenlerine ilişkin veriler, diğer göçmen gruplarıyla ilişkiler ve İsrail Devleti ile olan ilişkiler bağlamında anlatılmıştır.

SUMMARY

This study deals with the integration of Turkish-Jewish society to Israel. This study consists of five main parts.

In Part I, the history of Turkish- Jewish society is given from the 4 B.C. It is also the history of Jewish existence at Anatolia. In this part, there are three subtitles. Those are; the structure of the Jewish Community before the Ottoman Empire, the period of Ottoman Empire and Turkish Republic period.

In Part II, in order to understand this study, the explanations of the basic subjects like Diaspora, immigration, Zionism, anti-semitism and integration is given.

In Part III, the structure of the State of Israel that is founded by the different waves of immigrants is explained. This part contains; the main waves of immigrations, the general demographic structure of the state, the Ashkenazim- Sephardim difference at the Israeli society and the basic characteristics of the immigration to Israel.

In Part IV, the immigration process of the Turkish-Jewish society is explained by using the reasons of this immigration and the timeline of this immigration process.

In Part V, the integration of Turkish-Jewish society is explained in context of the data's about the Turkish-Jewish immigrants, the relation with the other immigrant groups and the relation with the state.

GİRİŞ

Bu çalışmaya konu olan Türkiye Yahudileri, M.Ö. 4. yüzyıldan beri Anadolu coğrafyasında yaşayan bir topluluktur. 1492 yılında İspanya'dan zorla göç ettirilen Sefarad Yahudilerinin Osmanlı İmparatorluğu'na gelişleri ile beraber, halihazırda bu coğrafyada varlıklarını sürdüren Yahudi topluluğunun nüfusu artmış ve Osmanlı Yahudileri de Sefarad olarak anılmaya başlanmıştır.

İspanyol Yahudileri yani Sefaradlar, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kültürel, ticari ve bilimsel hayata canlılık kazandırmışlardır. Osmanlı Yahudileri "millet sistemi" altında yaşamlarını sürdürmüşler, diğer gayrimüslim tebaa gibi, vergi ödemek şartıyla, askerlikten muaf tutulmuş ve iç işlerinde bağımsız kılınmışlardır.

Bu durum Osmanlı coğrafyasında, hatta başkent İstanbul'da yaşayan Yahudilerin, kendi dillerini yani Ladino'yu kullanmalarını, belirli bölgelerde yoğunlaşmalarını, toplumun diğer kesimlerinden uzak kalmalarını beraberinde getirmiştir. Askerlik, kamu hizmetleri ve ülke yönetimi gibi konulardan uzak kalmaları, ticaret ve el sanatları gibi konularda uzmanlaşmalarını ve söz sahibi olmalarını sağlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, Batılı devletlerde, özellikle Fransa'da yaşayan Yahudi cemaati, tıpkı Batı'nın Osmanlı'ya bakış açısında olduğu gibi, Doğu'daki Sefarad cemaatini, "geri kalmış, medeniyet yoksunu ve barbar" olarak nitelendirmişlerdir. Bunun neticesinde, hem Batılı değerleri Doğu'daki dindaşlarına öğretmek hem de "ulus şuurunu" aşılama amacıyla Alliance Israelite Universelle'yi kurarak, Osmanlı topraklarında okullar açmışlardır.

Bu durum, Osmanlı Yahudi cemaatinin, içinde yaşadığı topluma ikinci kez yabancılaşmasını beraberinde getirmiştir. Çünkü, daha önce belirtildiği gibi, Ladino dilinde konuşan bu cemaat, Batı dillerinden Fransızca, Kutsal Kitap'ın ve ileride İsrail'in dili olacak İbranice dillerinde eğitim almışlardır. Ancak bunun yanı sıra, ait oldukları toprakların dilini yani Türkçe'yi de bu okullar aracılığıyla öğrenmişlerdir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile beraber, “tebaa”dan “vatandaş”a geçiş sürecinin doğal sancılarını çeken Türkiye Yahudileri, 1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulmasından sonra bu ülkeye önemli miktarda göç vermiştir. Türkiye Yahudilerinin göç sebepleri, Avrupa, Rusya ya da Kuzey Afrika'dan göç eden cemaat üyelerinden farklı özellikler göstermektedir. Türkiye Yahudileri, II. Dünya Savaşı dönemi Almanya'sında yaşanan Soykırım, Arap ülkelerinde yaşanan ayrımcılık ya da Rusya'daki Pogrom tecrübelerini yaşamamışlardır. Ancak, Cumhuriyet'in kurulmasından sonra, özellikle gayrimüslim vatandaşlara 1942 yılındaki Varlık Vergisi ile ekonomik yaptırımlar uygulanmış, “sermayenin Türkleştirilmesi”ne çalışılmıştır. Bunun yanı sıra, dil ve kültürde de Türkleştirme politikası uygulanmıştır. Fakat, Türkiye Cumhuriyeti'nde resmi politika olarak Anti-Semitizm'in var olduğuna dair herhangi bir kanıt mevcut değildir.

Bu şartlar altında, yüzyıllar boyunca Anadolu topraklarında yaşayan ve 1948 yılında yeni kurulan İsrail Devleti'ne göç eden Türkiye Yahudilerinin, göç sebepleri ve göçmenlerin İsrail'deki durumları incelenmesi gereken önemli bir konudur.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'den İsrail'e göç eden Türkiye Yahudilerinin, gittikleri ülkeye entegre olup olmadıklarını incelemektir.

Göçler yoluyla kurulan bir devlet olan İsrail'de, dünyanın birçok ülkesinden gelen Yahudiler, Türkiye Yahudileri ile beraber yaşamaktadırlar. Bunun yanı sıra, aynı topraklar üzerinde, Müslüman-Hıristiyan Arap, Dürzi, Çerkez gibi farklı

toplumlarla da bir arada yaşamak durumundadırlar. Tüm bu toplumlarla ve her ne kadar Musevi dinine mensup olsalar da, farklı kültürlerden gelen Yahudilerle uyum içinde yaşayıp yaşamadıkları araştırılması gereken bir durumdur. Bu noktadan hareketle, yapılacak araştırmada, Türkiye Yahudilerinin hangi şartlar altında İsrail'e göç ettiklerini, İsrail'e entegrasyon sürecinde, göçmen grubu olarak, öncelikle hangi konuları çözümlenmek durumunda kaldıklarını, diğer göçmen gruplarıyla ilişkilerini ve gerek İsrail toplumunda, gerekse devlet yapısında var olan Aşkenaz-Sefarad farklılaşması içindeki konumlarını göz önüne alarak, İsrail Devleti ile olan ilişkilerini irdelenmek gerekmektedir.

Türkiye Yahudileri, genellikle İsrail'e tam entegre olmuş, sorun çıkarmayan bir grup olarak görülmektedir. Bu çalışmada bu savın ne derece doğru olduğu irdelenecektir.

Çalışmanın birinci bölümünde, Türkiye Yahudilerinin Anadolu topraklarındaki tarihçeleri Hıristiyanlık öncesi dönemden, Türkiye Cumhuriyeti dönemine kadar anlatılmıştır. İkinci bölümde, konunun anlaşılması için gerekli, diaspora, göç, Siyonizm, anti-semitizm ve entegrasyon gibi temel kavramlar açıklanmıştır. Üçüncü bölümde, İsrail Devleti'ne dünya Yahudilerince yapılan göçlerden, İsrail'in demografik yapısından, Aşkenaz – Sefarad ayrımından bahsedilmiştir. Dördüncü bölümde, Türkiye'den İsrail'e Yahudi göçü, göçün sebepleri ve dönemleri göz önüne alınarak anlatılmıştır. Beşinci bölümde ise, Türkiye Yahudilerinin İsrail'e entegrasyonu, Türkiye göçmenlerine ilişkin bazı verilerin yanı sıra, bu göçmenlerin diğer göçmen gruplarla ve İsrail Devleti ile olan ilişkileri ile açıklanmıştır.

Bu çalışmada literatür tarama yönteminin kullanılmasının yanı sıra, 05.03.2006 - 15.03.2006 tarihleri arasında İsrail'de yaşayan 20 Türkiye göçmeni ile birebir mülakatlar yapılmış ve alan araştırması yöntemi uygulanmıştır.

I. TÜRKİYE YAHUDİLERİ'NİN TARİHÇESİ

Günümüz Türkiye Yahudileri'nin kökenlerini ve Anadolu Yarımadası'ndaki varlıklarını anlamak açısından, bu cemaatin Anadolu'daki tarihçesine kısaca değinmek gerekmektedir. Dönemleri; Osmanlı İmparatorluğu Öncesi, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi şeklinde ayırmak mümkündür.

1.1. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Önceki Dönemde Yahudi Cemaati

1.1.1. Milattan Önce Anadolu'da Yahudiler

Anadolu Yarımadası'nda, Yahudilerin ne zamandan beri yaşadıklarına dair kesin bir bilgi yoksa da, Filistin'deki bir kısım halkın çeşitli nedenlerle, daha İkinci Tapınak'ın M.S. 70'te yıkılmasından önce, bu bölgeye ve Balkanlar'a göç ederek Roma İmparatorluğu'nun büyük kentlerine yerleşmeye başladıkları bilinmektedir. Özellikle Ege Bölgesi eski kent kazılarında bulunan bazı kalıntılardan yörede M.Ö 4. yüzyılda yaşayan Yahudiler'e dair bilgi ve belgelere rastlanmaktadır.¹

Ünlü tarihçi Josephus Flavius, Aristo'nun (M.Ö. 384-322) Ön Asya'daki gezilerinde Yahudilere rastladığını ve kendileriyle bilgi alışverişinde bulunduğunu ünlü filozoftan naklen anlatır. Bu bilgiden, daha M.Ö. 4. yüzyılda Anadolu'da Yahudilerin yaşadığı sonucuna varılmaktadır.

Yahudilerin Karadeniz sahillerine ne zaman vardığı tam olarak bilinmemekle beraber, Flavius, milat öncesi krallıklarından Pontus'ta yaşadıklarını, Büyük

---

¹ Naim Gülerüz, *Türk Yahudileri Tarihi I*, (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş, 1993), s. 17.

Tapınak'a gönderilmek üzere topladıkları altınlara Pontus kralı Mitridates'in (M.Ö. 132-63) el koyduğunu nakletmektedir. Pontus Yahudileri M.Ö. 107'de Kırım'a, Azak Denizi kıyılarındaki Bosphorus Krallığı'na sürülmüşlerdir.

Bunun yanı sıra filozof Philon bir eserinde, Bitinya'nın bir kenti olan Bursa'da M.Ö. 79'da bir Yahudi cemaati bulunduğunu zikretmektedir. Hatip Cicero'nun ünlü söylevinde ise Dinar, Edremit ve Bergama'da Yahudi cemaatlerinin varlığına temas edilmiştir.

İki Roma Lejyonu kurmak için asker toplamak amacı ile Ön Asya'ya gelen Roma Konsülü Lentulus Krus, M.Ö. 49'da Roma vatandaşı olmalarına rağmen, dinlerinin özelliği dolayısı ile Yahudiler'i mecburi askerlik hizmetinden muaf tutmuştur. Ayrıca bir kararname ile Sard Yahudileri'nin din ve vicdan özgürlüğü teminat altına alınmıştır.

Roma İmparatoru Augustus (M.Ö. 63-14) döneminde Ankara'da bir Yahudi cemaatinin mevcut olduğu bilinmektedir. Aynı şekilde Roma İmparatorluğu döneminde Aydın'da (Tralles) bir Yahudi cemaati mevcuttu. Öte yandan Yohanan Horkanus döneminde (M.Ö. 134) yazıldığı tahmin edilen Bergama halkının kararnamesinde, Yahudilerle olan ilişkilere değinilmektedir.

Roma İmparatorluğu'nun Adramittus (Edremit) ve Laodise (Denizli) gibi kentlerinden Büyük Tapınak'a katkı parası yollandığı bazı belgelerde belirtilmektedir. Böylece M.S. 70'ten daha önceki yıllarda bu şehirlerde organize Yahudi cemaatlerinin yaşamakta olduğu kesindir.²

1.1.2. Hıristiyanlık Sonrası Dönem

Anadolu'da mevcut Yahudi cemaatleri, Kudüs'teki Büyük Tapınak'ın Romalılar tarafından yıkılmasından sonra, kendi istekleri ile göç eden veya

---

² Ibid., ss. 18-19.

sürgüne gönderilen veya esir pazarlarında satılıp, dindaşları tarafından satın alınarak serbest bırakılan Yahudilerinde eklenmesiyle sayıca çoğalmışlar, Anadolu ile Balkanlar'ın muhtelif yörelerine dağılmışlardır.

M.S. 1. yüzyılda Anadolu'nun hemen hemen her şehrinde Yahudilere rastlandığı bilinmektedir. Konya civarında bulunan ve üzerlerinde Yahudi isimleri yazılı mezar taşları 1. yüzyılda bölgede önemli bir Yahudi cemaatinin varlığını belgelemektedir.

Efsaneye göre Hz. İbrahim'in doğum yeri olan Urfa'da da Yahudilerin yaşadığı bilinmektedir. 411 yılında eski sinagogun bulunduğu yerde bir manastır inşa edilmiş, ancak Yahudiler Urfa ve yöresinde yaşamaya devam etmiş ve 7.yüzyılın başında Persler safında Heraklius'a karşı savaşmışlardır.

Doğu Karadeniz bölgesindeki Pontus Krallığı'nda Yahudilerin milattan sonra da yaşamaya devam ettiğinin en yaygın belgesi İncil'de bulunan "Petrus'un Birinci Mektubu"dur.

Fethiye'de bulunan bir lahit üzerindeki yazılardan 4-5. yüzyılda bu şehirde Yahudilerin yaşadığına hükmedilmektedir. Bunun yanısıra, Tarsus'ta 5. yüzyılda organize bir Yahudi cemaati ve sinagogu mevcut olduğu bilinmekte ve Ankara'da 5. yüzyılda birçok Yahudi'nin Hristiyanlığı kabul etmesi o tarihe kadar kentte bir cemaatin varlığına işarettir.

Adana, Bodrum, Bursa şehirlerinde de Yahudi varlığını kanıtlayan belgeler mevcuttur.³

---

³ Ibid., ss. 20-21.

1.1.3. Bizans Dönemi

Henri Nahum'a göre, Bizanslıların Yahudilere karşı olan düşmanlığı, temeli çok eskiye dayanan bir gerçekliktir. Doğu Akdeniz Yahudilerinin Yunanlaştırılmalarına rağmen, İskenderiye'deki kalabalık Yahudi cemaatinin iktisadi ve kültürel önemine rağmen, ya da belki de bu dönem yüzünden, husumet sonraki yüzyıllar boyunca hiç bitmemiştir. Roma İmparatorluğu'nun Yunanlaştırılıp, Bizans İmparatorluğu'nun kurulması bile durumu düzeltmemiştir.⁴ Ancak Bizans tarihinde, Yahudilerin imparatorlarca korunduğu dönemlerde vardır. Örneğin, 395 yılında İmparator olan Arkadius, çıkardığı Arkadius Yasaları ile Yahudilerin yaşamlarını, ticaretlerini, sinagoglarını ve Hıristiyanlarla olan ilişkilerini düzenlemiştir.

Theodosius II'nin dönemi ise Doğu Roma Yahudileri için tipik bir istikrarsızlık dönemidir. Mayıs 408'de imparatorun ilk işi, haç yakılıp Hıristiyanlara hakaret edildiği bahanesi ile Purim Bayramı'nın kutlanmasının yasaklanması oldu. 415 yılında ise, sinagog yapımı yasaklandı, yapılmış olanların yıkılması emredildi ve son Nasi (Başkan) Gamaliel'in görevinden uzaklaştırılmasına karar verildi. Böylece, 425 yılında 350 yıllık geleneği olan Nasilik (Cemaat Başkanlığı) kurumunun tamamen kaldırılmasıyla, Diaspora'daki Yahudiler, Büyük Tapınak'ın yıkılmasından beri kendilerine güç veren ve dağılmış cemaatler arasında bir tür dini koordinasyon sağlayan tek bağdan yoksun kalmışlardır.

423 yılında Museviliği "Hıristiyanlığı rahatsız etmemek kaydı ile taviz verilebilir bir din" olarak ilan eden Theodosius, sinagogların korunması, yeniden inşa edilmesi ve Şabat kutsallığına saygı gösterilmesi için gerekli izni vermiştir. 438 yılında ise yeniden, sakıncalı bulunan sinagogların yıkılmasına ve yenilerinin yapılmamasına karar verilip, şehir içinde oturan Yahudi halk, Haliç'in kuzeyindeki bölgeye yani bugünkü Galata dolaylarına yerleştirilmiştir.

---

⁴ Henri Nahum, *İzmir Yahudileri: 19. ve 20. Yüzyıl* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1997) s. 87.

6. yüzyılın ikinci yarısı ile 7. yüzyılın ilk yarısında Yahudiler ile Hıristiyanlar arasındaki ilişkiler bozulmuş, İmparatorluğun zayıf düştüğü bu dönemde, hükümdarlar Yahudilere karşı halk hareketlerine izin vermiş ve Yahudileri din değiştirmeye zorlamışlardır. Ancak, aynı dönemde Papa Gregor, Yahudilere hoşgörü ile davranılmasını önermiş ve orijinal Kutsal Metin'in bekçisi olan Yahudilerin rahatsız edilmemesi gerektiğini belirttikten sonra, Yahudi cemaatinin üyelerinin en alt düzeyde de olsa devlet memuru olmalarının yasaklanmasını ve bu cemaatin şımarılmamasını emretmiştir.

Haçlı Seferleri, kutsal yerleri kurtarmak bahanesiyle Hıristiyan olmayanlara, yani Müslümanlarla Yahudilere karşı açılmıştır. Dördüncü Haçlı Ordusu, Mısır'a karşı bir sefere hazırlanırken, 1195'de yolunu değiştirip Bizans önlerine gelmiştir. Haçlılar şehirde çıkan bir ayaklanmayı bahane ederek, Bizans'a girmişler ve 1203 yılında bir Latin imparatorluğu kurmuşlardır. Haçlılar ordusu üç gün boyunca şehri yağmalayıp, birçok sanat eserini yok etmişlerdir. Bu arada Yahudilerle çıkan bir tartışma sonucu Bahçekapı Sinagogu önlerinde başlayan yangın Ayasofya'ya kadar olan bütün bölgeyi yakıp yıkarken Haçlılar, Yahudilerin oturduğu Pera semtini yıkıp halkını kılıçtan geçirmişlerdir. 1261'de Haçlılar kovulup Bizans yönetiminin tekrar kurulmasından sonra ise İmparator Mişel Paleolog VIII Yahudi liderlerini çağırarak hukuki durumlarını düzelteceğini vaat etmiş ve dinlerini serbestçe uygulamalarına izin vermiştir.

Öte yandan, 1347 yılında ülkeyi saran veba salgını karşısında İmparator Jean Paleolog ve Jean Kantakuzen (1341-1391) durumu tanrının bir gazabı olarak kabullenip bu beladan sorumlu tuttıkları Yahudileri öldürmeye başladılar.⁵

Yahudiler Bizans İmparatorluğu döneminde, özellikle 4. ve 5. yüzyıllarda Halkopretia (Bakırcılar), bunun yanı sıra Theodosius II zamanında sürgün edildikleri Haliç'in kuzey sahilinde, Galata sırtlarında Stenum veya Stanyere adı verilen bölgede ikamet etmişlerdir. Yine aynı dönemde usta bakır işleme

---

⁵ Güleriyüz, *a.g.e.*, ss. 23,25.

zenaatkarı olan cemaat üyelerinin, ekonomik ya da demografik sebeplerle Tahtakale civarında yerleştikleri bilinmektedir.

9. yüzyıldan itibaren Yahudiler Haliç'in güney kıyısında, özellikle bugünkü Bahçekapı ve Ayasofya arasında kalan bölgede oturmaktaydılar. 11. yüzyılın ikinci yarısında ise Yahudiler resmi makamlarca şehir dışında Galata-Pera'ya nakledilirler. 1261'den itibaren Pegai (Kasımpaşa) semtinin de Yahudilerin normal ikamet bölgeleri arasına girdiğini görmekteyiz. Yaklaşık aynı dönemlerde, Haliç'in güneyinde Langa semtinde oturan ve dericilikle uğraşan Yahudilerin olduğu da bilinmektedir. Yahudilerin Langa'daki ikameti 1453'e kadar devam etmiştir.

Yahudiler Bizans döneminde armatörlüğün yanı sıra ipek ticaretiyle de uğraşmakta idiler. Çeşitli el sanatları ile de uğraşan Yahudiler özellikle bakır eşya işçiliğinde, marangozlukta, şişirme cam üretiminde ve deri işlemede ön plana çıkmışlardır.

6. yüzyılda kumaş boyama sanayinin önderi olan Yahudiler, 11. ve 12. yüzyıllarda da cellat olarak da görevlendirilmişlerdi. Bir dönem kendilerine yasak konmasına rağmen avukatlık ve hekimlik yapmışlardır.⁶

Diaspora'daki Yahudiler genellikle İbranice'yi bilmediklerinden oturdukları ülkenin dilini konuşuyorlardı. Yahudiler sadece dini konularda İbranice'yi kullanmışlar, günlük ilişkilerinde, özellikle İstanbul'da Rumca konuşmuşlardır.⁷

1.2. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde Yahudi Cemaati

Naim Güteryüz'e göre, tarihle yakından ilgilenmeyen kimselerde genellikle iki yanlış yargıya rastlanmaktadır. Bunlardan birincisi, Yahudilerin Türkiye'ye

---

⁶ Ibid., s.32.

⁷ Ibid., s.33.

1492’de İspanya’dan göç ettikleri; ikincisi ise, Türklerle Yahudilerin ilk temasının 1453’te İstanbul’un fethinden sonra olduğu savıdır.⁸ Bir önceki bölümde bahsedildiği gibi, Anadolu’daki Yahudi varlığı M.Ö. 4. yüzyıldan itibaren görülmektedir. 1453’ten önce de Türkler ile Yahudilerin ilişkileri mevcuttur. Anadolu topraklarında yaşayan Yahudi nüfusun sayısını ise 1881-1914 yıllarında yapılan nüfus sayımlarında görebilmekteyiz. (Tablo 1)

Tablo 1- XX. Yüzyıl Başlarında Türkiye’de Yahudi Nüfusu⁹

Sayım	Yahudi Nüfusu	%	Toplam Türkiye Nüfusu
1881/82-1893	90.605	0.75	12.064.186
1906/7	121.378	0.81	15.099.738
1914	130.595	0.81	16.064.061

1.2.1. Osmanlı İmparatorluğu’nun Yahudileri İskan Politikası

Önceleri Bizans’ın Anadolu sınırlarında bir uç beyliği olan Osmanlılar, 14. ve 15. yüzyıllar boyunca sürekli büyüyerek bir imparatorluk kurdular. Sınır beyliğinden bürokratik ve gelişmiş devlet konumuna geçen, yasallığını İslam’a ve İslam öncesi Ortadoğu hükümdarlık törelerine dayandıran İmparatorluk, yönettiği toplulukların dinamik kuvvetlerini asırlar boyunca yönlendirmeyi başarmıştır. İmparatorluk yönetiminde din ve devlet işleri birbirinden ayrılmıyordu. İmparatorluğun tüm toprakları ve halkı onun tebaasıydı.¹⁰

Yeni ve muzaffer bir güç olarak güvenli sığınma hakları veren imparatorluk, İber Yarımadası ve Avrupa’nın diğer bölgelerinden sınır dışına sürülme olaylarından önce de revaçtaydı. Konstantiniye’nin fethinden önce

⁸ Ibid., s. 41.

⁹ Hakan Alkan, *500 Yıllık Serüven: Belgelerle Türkiye Yahudileri I* (Ankara: Günce Yayınları, 2000), s. 330.

¹⁰ Esther Benbassa ve Aron Rodrigue, *Türkiye ve Balkan Yahudileri Tarihi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), s. 75.

İmparatorluğun başkenti olan Edirne, 1376'da Macaristan'dan sınır dışı edilen Yahudilerin göçtüğü şehirdir. Ayrıca, 1394 yılından sonra Fransa'dan atılan Yahudilerin de aynı kente geldikleri bilinmektedir.¹¹

İlk anlardan itibaren, Osmanlıların Yahudilere yaklaşımında çıkarlar belirleyici olmuştur. Osmanlı Türk toplumunun temelini asker ve köylüler oluştururken, özellikle ticaret gibi diğer faaliyet alanları azınlıktaki Hıristiyanlara ve yabancılara bırakılmıştı. Becerileri ile yararlı olacağı kesin olan ve Osmanlı karşıtı duygular beslemesinden ya da devletin tasarladığının dışına çıkmasından pek de kuşulanılmayan Yahudiler bu alanlara girebilir ve yararlı bir güç oluşturabilirlerdi.¹²

Osmanlı İmparatorluğu'nun Rum Ortodoks ve Ermeni cemaat merkezlerini başkentte güçlü kılma ve idare etme politikası Yahudilere de uygulanmıştır. Ancak Yahudilerin diğer cemaatlerden bazı farkları mevcuttu. İlk olarak, sayıca azdılar. Yahudiler, Hıristiyanlardan farklı olarak daha çok kentli, sadakatleri kanıtlanmış, barışçıl bir gruptu. Ortodoks ve Ermenileri kontrol altında tutmak için cemaat merkezlerinin başkente taşınması uygulamasını Yahudilere yapılmasına gerek yoktu. Ancak, Sultan II. Mehmet'in İstanbul şehrini büyük bir metropole çevirme planı için Yahudilere ihtiyacı vardı. Bu yüzden Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'a çok sayıda Yahudinin gelmesini sağlamıştır.¹³

Konstantiniye'yi fetheden Sultan II. Mehmet (1451-1481), Yunanlıların terk ettiği şehri yeniden nüfuslandırmak ve eskiden Venedikliler ve Cenovalıların elinde olan ticareti canlandırmak için Yahudileri kullanmıştır. Başkent olan şehrin nüfusu 50.000 – 60.000 dolaylarındaydı. Gönüllü göçmenlerin azlığı nedeniyle II. Mehmet çareyi sürgün işleminde buldu. Öncelikle ekonomik sebeplerle yapılan,

---

¹¹ Ibid., s.79.

¹² Ibid., s.77.

¹³ Avigdor Levy, "The Structure of Jewish Community", Der: Avigdor Levy, *Jews of the Ottoman Empire*, (New Jersey: The Darwin Press, 1994), ss.44-45.

toplulukların transfer edilmesi işlemi, yani sürgün, yerleşim stratejisi için de bir araç oluşturuyordu.¹⁴

İstanbul'a gelen / getirilen Yahudilere arazi ve ev verilmesiyle Yahudi yoğunluğu artmıştı. İtalyan Yahudileri, Romaniot, Aşkenaz, Karaim cemaatleri hatırı sayılır bir nüfus oluşturmaya başlamıştı. 40 yerleşim yerinden gelen Yahudiler içinde Selanikli, Aydınli, Antalyalı, Tireli ve Sinoplular da bulunuyordu.¹⁵

1.2.2. Osmanlı “Millet Sistemi”nde Yahudilerin Durumu

Osmanlı İmparatorluğu'nda gayrimüslim tebaanın cemaat yaşantısı “millet sistemi” adı verilen bir yönetim tarzı ile korunuyordu.¹⁶ Millet sistemi içerisinde, Katolikler (1830) ve Protestanlar (1848) dahil edilinceye kadar, bu statüye sahip üç önemli gayrimüslim grubu mevcuttu. Bunlar, Rumlar, Ermeniler ve Yahudilerdir.¹⁷

Millet sisteminde korunanların (Zimni'ler) kendi dinlerini uygulamaları, toplum hayatına katılımı ve kişisel hukuk konularını kendi dini inançlarına göre çözmeleri kabul edilmiş olup sadece, şeriata dayanan ve İslamiyet'in üstünlüğünü simgeleyen – kapsamı zaman zaman değişmiş- bazı sınırlamalardır.¹⁸

Millet sisteminde Yahudiler de diğer azınlıklarla aynı kapsamda düşünülmüşlerse de, özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda teorik statü ile Yahudiler'e uygulaması farklı idi. Bazı belgelerde ve ilk kadastro-tapu kayıtlarında rastlanan “İstanbul ve Galata kafirlerinin bir kısmı ile Yahudiler” veya “küfre (kafirler) ile Yahudiler” veya “Yahudiler ve zimmiler” gibi sözlerde bu farklılık açıkça belli

---

¹⁴ Benbassa ve Rodrigue, *a.g.e.*, s.82.

¹⁵ Betül Gedik, *Eski İstanbul Hayatı ve İstanbul Yahudileri*, (İstanbul: Pera Orient Yayıncılık, 1996) s.13.

¹⁶ Levy, *a.g.e.*, s.42.

¹⁷ Ahmet Hikmet Eroğlu, *Osmanlı Devleti'nde Yahudiler*, (Ankara: Andaç Yayınları, 2003), s. 73.

¹⁸ Gülerüz, *a.g.e.*, ss. 52-53.

olmaktadır. Kısaca, millet sistemi altında, azınlıklar dini ve kültürel bir özgürlük içinde yaşıyorlar, bunun yanı sıra belli bir düzeyde mali, yönetsel ve hukuki otonomiye sahip oluyorlardı.

Millet terimi hem bir dini inancı hem de bu inanca sahip cemaati ifade etmekteydi. Sistem çok katı gibi görünüyorsa da aslında öyle değildi. Emperyal bir güç olarak Osmanlılar, birbirinden ayrı grupları kontrol etmek için esneklik ve pragmatizmin önemli olduğunu çabuk kavramışlardı.¹⁹

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra millet sisteminin daha düzenli bir şekilde uygulandığına inanılmaktadır. Bu görüşe göre Sultan Mehmet, Ortodoks, Ermeni ve Yahudi tebaası için birbirinden ayrı, birbirine paralel ve otonom organizasyonlar kurulmasına ön ayak olmuştur. Bu kurumlar, birbirine benzer, iyi tanımlanmış hiyerarşik yapılardır. İstanbul'dan, dini cemaat liderlerince yani Rum ve Ermeni Patrikleri ve Hahambaşılık tarafından kontrol edilmekteydiler.²⁰

1.2.3. 1492 Göçü ve Cemaat İçi Değişimler

1492 öncesi Osmanlı topraklarında yerleşik Yahudilerin çoğu, Elen dilinde konuşan Romanyotlardı.²¹ İstanbul Yahudi nüfusunun kalabalıklığı, Sefaradların gelmesinden çok önce bile burada Rabanit ve Karaylardan oluşan karışık bir Romanyot cemaatinin yaşadığını kanıtlar. Romanyotlar esas olarak ticaretle meşguldüler ve toprak vergilerinin, gümrük paylarının ve hazineye ait paraların toplanmasında önemli görevleri vardı.²²

---

¹⁹ Levy, *a.g.e.*, s.42.

²⁰ *Ibid.*, s.43.

²¹ Steven Bowman, *The Jews of Byzantium(1204-1453)*, (Tuscaloosa: University of Alabama Press, 1985), s. 35.

²² Mark Alan Epstein, *The Ottoman Jewish Communities and Their Role in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, (Fribourg: Klaus Schwarz), ss. 105-112.

Başta İstanbul olmak üzere Balkanlar'daki diğer illerde yaşayan Yahudilerin yüksek ekonomik konumları nedeniyle Osmanlı Sultanları, topraklarına Yahudi göçüne sıcak bakıyor ve destekliyorlardı. Yahudiler zaten Sultanların demografik ve ekonomik politikalarına uyum sağladıklarını göstermişlerdi ve 1492 sonrası göçmenlere ev sahipliği yapmakla da devlet karlı çıkmıştır. Bu göçmenler en ufak bir politik sorun yaratmadan ülkenin refahına yararlı olabilirdi. Bir başka deyişle, yalnızca gelmelerine izin verilmekle kalınmamış, bu göç cesaretlendirilmiştir.²³

II. Bayezit dönemi, Osmanlı Yahudileri için bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Bu dönemde Yahudiler, Osmanlı Devleti'ne kalabalık topluluklar halinde gelmişler ve burada yaşayan Yahudi cemaatinin yeniden şekillenmesine sebep olmuşlardır.1492'de İberya Yarımadası'nda son Müslüman kalesi olan Granada'nın da düşmesinden sonra İspanya Kralı Ferdinand ve Kraliçesi İzabel ülkelerindeki Yahudileri kovmaya karar vermiş ve 1 Mayıs 1492'de bir ferman yayınlamıştır. Bu ferman üzerine yaklaşık 200.000 İspanyol Yahudisi İspanya'yı terk etmiştir. Bu Yahudilerden 40.000'e yakını İstanbul, Edirne ve özellikle de Selanik'e yerleşmiştir.

İspanya Yahudileri'nin sürgününü, 12 Ocak 1493'te Sicilya Yahudilerinin kovulması izlemiştir. Onlar da Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmiştir. Sicilya'dan göç edenler arasında Don Samuel Benveniste, Yehuda Valensi, Don İsak Alaton gibi ünlü ve zengin kişiler de yer almıştır. Ayrıca, II. Bayezit döneminde Osmanlı Devleti'ne daha önce İspanya'dan kovulup Portekiz'de geçici olarak barınan Yahudiler de göç etmiştir.²⁴

1492 sonrası İmparatorluğa gelen Yahudi aile sayısı kabaca 12.000 olarak tahmin edilir ki, bu da ortalama 60.000 kişi demektir. Bazıları, 16. yüzyılın ilk çeyreği itibariyle İmparatorluk'taki Yahudilerin toplam sayısını 50.000'le sınırlı

---

²³ Benbassa ve Rodrigue, *a.g.e.*, s.84.

²⁴ Eroğlu, *a.g.e.*, s.125.

tutarken bazıları da 150.000'e vardırarak Osmanlı Yahudi cemaatini Avrupa'nın en büyük cemaati olarak nitelemektedir.²⁵

Yüzyıllar boyunca bugünkü Türkiye topraklarında Yahudiler yaşamaktaydı ancak asıl çoğunluk 1492'de Osmanlı İmparatorluğu'nun İspanya ve Portekiz'den gelen Yahudileri kabul etmesiyle oluşmuştur. Bu göçten önce, bu coğrafyada tahmini 100.000 kişilik, Romanyot Yahudileri adı verilen cemaat yaşamaktaydı. Bu cemaatin %10'u İstanbul'da yerleşti ve İbrani ve Yunan kültürlerinin karması bir kültüre sahipti. Bunun yanı sıra küçük bir miktar Karaim cemaati mensubu mevcuttu. Tahminlere göre Osmanlı-Türk coğrafyasına İspanya ve Portekiz'den gelen göçlerle Yahudi nüfusu 140 -150 bine ulaşmıştır. Bu kişiler beraberlerinde zengin bir kültür, ticaret ve üretim alanında birikimi ve genellikle maddi bir zenginliği getirmişlerdir. Tüm bunların sonucunda göç eden yeni kitle, Romaniotları tamamen gölgede bırakmışlardır.²⁶

1.2.4. Osmanlı İmparatorluğu'nda Yahudi Cemaat Yapısı

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yahudi yapılanmasını anlamak ve zaman içindeki gelişimini kavrayabilmek için Yahudi cemaatine yukarıdan değil, tabandan bakmak gerekmektedir. Yahudi özerk yapısının en temel kurumu ve gündelik yaşam için en önemlisi cemaattir (İbranice *kahal*). Cemaat, aileler ve bireylerin gönüllü olarak bir sinagogun etrafına toplanmasıyla oluşuyordu. Cemaatler, birkaç yüz aileden, bir düzineye hatta daha az kişiye kadar çeşitlenmekteydi.

15. ve 16. yüzyıllarda, Osmanlı İmparatorluğu'nda Yahudi cemaatleri geldikleri yörenin ismiyle anılmaktaydılar. Örneğin, İstanbul'a 1492 yılında getirilen Yahudiler, Ohri, Tire, Dimetoka gibi şehirlerin isimleriyle anılırlarken, 1492 yılından sonra göçle gelen Sefarad Yahudileri, Portakal (Portekiz), Cordova (Kordoba), Aşkenaz (Alman) gibi isimlerle anılmışlardır.

---

²⁵ Benbassa ve Rodrigue, *a.g.e.*, s.91.

²⁶ Walter Weiker, *The Unseen Israelis: The Jews From Turkey in Israel*, (Jerusalem: The Jerusalem Center For Public Affairs, 1988), s.9.

Her cemaatin liderliği dini ve laik liderler arasında paylaştırılmıştı. Laik cemaat liderleri, cemaatin vergi veren mensupları arasından seğiliyor ve cemaatin idare meclisini oluşturuyorlardı (*Ma'amad*).²⁷ Başka bir deyişle, hahamın ve laik cemaat liderlerinin görevleri birbirinden farklıydı. Haham, cemaatin tüm ruhani ve dinsel işleriyle ilgilenirken, laik liderler mali ve yönetimsel işlerle ilgilenmekteydi. Ancak haham, dünyevi işlere de karışmıyor değildi. Hakim sıfatıyla mali ve ticari anlaşmazlıkları zmekteydi.²⁸

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Yahudi cemaatinin bir merkezi otoriteye bağlanmasına çalışılmıştır. Bu, hem *kehillah* adı verilen güçlü bütçeli, bireylerin veremeyeceği ya da zorlanacağı hizmetleri verebilecek şehir merkezli cemaat organizasyonları, hem de Hahambaşlılık kurumu sayesinde mümkün olabilirdi.

Kehillah adı verilen bu şehir tabanlı organizasyonlar, tüm Yahudi cemaatlerini bir araya getirmesi bakımından önemliydi. Ancak, Levy'ye göre; cemaatler arası yakın işbirliğine duyulan bu isteğe rağmen, Osmanlı şehir merkezlerindeki Yahudiler, kendi gruplarına ait özerkliği *kehillaha* bırakmak konusunda gnlszdler. Bunun tek sebebi, güçlü hiyerarşi geleneğinden yoksunluk değil, aynı zamanda Osmanlı Yahudiliği'nin özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda, geniş ve çeşitli ülkelerden gelmiş heterojen bir göçmen toplumu olmasından kaynaklanmaktaydı. Her grup (İbranice *edah*; tekili *edot*) kendi ritüellerine, geleneklerine, adetlerine ve hukuki uygulamalarına sahipti.²⁹

Bu uygulamalar arasındaki farklar yüzünden Yahudi cemaatleri, iyi tanımlanmış merkezi bir liderlikten ziyade, genel konularda uzlaşma sağlanabilmesi için *ad hoc* st yapılar (kısa süreli birleşik yapılar) kurmayı tercih etmişlerdir. Bu durum 15. ve 16. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda "Yahudi z-yönetimi"nin izlediği ana yol olarak karışımıza çıkmaktadır.³⁰

---

²⁷ Levy, *a.g.e.*, s.47.

²⁸ *Ibid.*, ss. 47-48.

²⁹ *Ibid.*, s. 49.

³⁰ *Ibid.*, s. 50.

1.2.5. İmparatorlukta Reform Hareketleri ve Yahudi Cemaati

Reform dönemi, III. Selim döneminde başlayıp, 1839 Gülhane Hattı Şerifi, 1858 İslahat Fermanı ve 1876'daki Anayasa ile doruğa ulaşmıştır. Reform hareketi, Tanzimat'ın bütünleştirici ideolojisi, Osmanlılık, imparatorluk halklarının birbirinden farklı çıkarlarını parlamenter bir sistem çerçevesinde uzlaştırmaya çalışan bir deneme olarak ele alınabilir. Bu reformlarla sultanın tüm tebaası, ait oldukları din ya da etnik grup ne olursa olsun, bir ve tek Osmanlı devletinin yasaları önünde eşit yurttaşlar olacaktı.³¹ Minna Rozen'e göre, imparatorluğun Müslüman olmayan kesimi için bu reformlar politik, hukuki ve sosyal statülerinde devletin verdiği bir iyileştirme sözü idi. Gerçekte ise bu reformların amacı, Osmanlı Devleti'nin Hıristiyan Batı ile daha güçlü mücadele edebilmesini ve kaybolan onurunun yeniden elde edilmesini sağlamaktı.³²

Bu reformların merkezinde, sivil bürokrasinin profesyonelleştirilmesi, azınlıkların tanınması, ultra – konservatif Yeniçerilerin yerine modern ordunun getirilmesi ve eğitimin modernleştirilmesi konuları vardı. Bazı alanlarda başarılı olmakla beraber reform hareketi muhafazakar güçlerin baskısıyla genel bir başarı yakalayamamıştır. Yine de Batılılaşma çabaları devam etmiştir.

Bu dönemde Yahudiler için birtakım karışıklıklar söz konusuydu. Bunlardan bir tanesi cizyenin (kelle vergisi) kaldırılması karşılığında askerlik hizmetinden muafiyetin kabul edilip edilmemesiyle ilgiliydi. Daha zor fark edilebilen bir diğer kaygı ise, bu reformlar sayesinde, hakim, büyük ve Yahudi olmayan bir toplumla entegrasyonun başlayabileceği endişesiydi.³³

---

³¹ Dilek Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, (İstanbul: TarihVakfı Yurt Yayınları, 2005), s.1.

³² Minna Rozen, *The Last Ottoman Century and Beyond: The Jews in Turkey and the Balkans 1808-1945*, (Jerusalem: Graphit Press, 2005), c.1, s.53-54.

³³ Weiker, *a.g.e.*, s.12.

Reform döneminin ilk aşamalarında imparatorluk içindeki Yahudiler önemli bir darbe yediler. Nesiller boyunca Yahudi cemaatinin siyasi statüsü, Yeniçeri kumandanları, başkent ve önemli büyük şehirlerindeki yüksek mevkideki memurlarla, Yahudi işadamlarının çıkar ilişkisi sayesinde korunmaktaydı.³⁴ Fakat 1819 – 1828 yılları arasında askerle ilişkisi olan bu işadamları grubundan beş önemli kişi öldürüldü ya da infaz edildi. Rozen'e göre, bu bankerlerin öldürülmesi sadece Osmanlı Yahudileri tarihinde değil Türkiye Yahudilerinin tarihinde de bir dönüm noktası olmuştur.³⁵

Bu dönemde Yahudi işadamları, Osmanlı İmparatorluğu bünyesindeki diğer iki önemli etnik grup – Ermeni ve Rum işadamları – ile saray üzerinde etki sahibi olmak adına rekabet etmekteydiler. Beş önemli Yahudi işadamının öldürülmesi ile beraber Ermeniler boşalan yeri doldurmuş ve Yahudi cemaati çobansız bir sürü gibi ortada kalmış, diğer etnik gruplarca kolaylıkla saldırıya uğrayabilecek bir konuma düşmüştür.

İmparatorluğun içinde Yahudi cemaatini koruyan güçlerin yok olmasından sonra, Osmanlı Yahudileri, Batı Avrupa'daki güçlü Yahudi ailelerince destek görmüşlerdir. Bu durum, hem “Batılılaşma” sürecini başlatmış hem de İslam ülkelerindeki Yahudi cemaatleriyle, Hıristiyan topraklarındaki cemaatler arasındaki güç dengesini değiştirmiştir.

1.2.6. Türkiye Yahudileri'nin “Batılılaşması” Süreci

Batılı güçler, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde bölgeyi nasıl görmekteyseler, batı devletlerinde yaşayan Yahudiler de Osmanlı coğrafyasında yaşayan Yahudi cemaatine o gözle bakmaktaydılar. Batı Yahudilerine göre

---

³⁴ Rozen, *a.g.e.*, s.57.

³⁵ *Ibid.*, s.58.

doğudakiler sefil, cahil, “geri kalmış”, “aydınlanma karşıtı”, uygarlığa yeniden dahil olmak için Batı’daki kardeşlerinin yardımına ihtiyaç duyan insanlardı.³⁶

Bu “Batılılaştırma” hareketi, bir “Doğu Yahudiliği Sorunu”nun yaratılmasıyla meşru zemine oturtulmuş ve *Alliance Israelite Universelle* adlı kurumsal – örgütsel bir çerçeve geliştirilerek, bir “yenileştirme” ve “medenileştirme” programı olarak ortaya konmuştur.

1.2.6.1. Doğu Yahudiliği Sorunu ve “Doğulu Yahudi” İmajı

Yahudiler 19. yüzyıl süresince, ilk kez 1840 Şam olayında, yeni bir uluslararası eylem türü gerçekleştirmişlerdir. Şam olayı, Yahudilere isnat edilen bir “kan iftirası”dır. Buna göre, Pere Thomas adındaki bir Kapuşin rahip, Şam’da 1840 yılı başında ortadan kaybolur. Yahudiler, Hıristiyan Arap nüfusun belli bir kesimi tarafından, kanını törensel amaçlarla kullanmak üzere bu rahibi katletmekle suçlanırlar. Bu olayda, Şam’daki Fransız konsolosu Ratti Menton suçlamaları ciddiye alır. Şehrin valisi de, cinayetle suçlanan Yahudileri hapse attırır. Bunun üzerine korkuya kapılan Şamlı Yahudiler, İstanbul’daki Yahudi cemaatinden yardım ister. İstanbul cemaati de Avrupa’daki Yahudi cemaatlerinin olaya müdahale etmeleri için hemen çağrıda bulunur.³⁷

Şam’daki din kardeşlerini bir an önce kurtarmak ve Hıristiyan dünyasına suçlamaların asılsız olduğunu göstermek amacıyla harekete geçen Fransa Yahudileri Merkez İdare Meclisi ile İngiliz Yahudileri Temsil Heyeti (Board of Deputies) mahkum edilenlerin temize çıkartılarak serbest bırakılmalarını sağlamak için işbirliği yapar. Bu gelişme, Avrupa Yahudileri arasında büyük sevinç yarattı. Ünlü İngiliz hayırsever Sir Moses Montefiore, Avrupa kamuoyunu ikna etmek amacıyla, daha sonra İstanbul’a geçerek “kan iftirası”nın mesnetsiz olduğuna dair Osmanlı sultanından bir ferman alır. Fransız Merkez İdare

---

³⁶ Aron Rodrigue, *Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması*, (Ankara: Ayraç Yayınevi, 1997), s. xvii.

³⁷ Ibid, s.1.

Meclisi'nin (Consistoire Central) başkan yardımcısı Adolphe Cremieux, İskenderiye'ye gidip, bir sinagogda Avrupa tarzı eğitimin üstün nitelikleri üstüne bir vaaz verir. Montefiore ise, İstanbul'da bulunduğu süre içinde Yahudi çocukların eğitimi üzerine büyük ilgi gösterir. Geleneksel usulde eğitim veren bir okulu ziyaret eder; burada öğrencilerin İbranice öğrendiklerini, Talmud'u okuyup kendi anadillerine, Ladino'ya çevirdiklerini görür. Montefiore, Yahudi cemaatinin ileri gelenleriyle yaptığı bir toplantıda, onlara yerli dile gereken önemi vermeksizin bütün enerjilerini akılsız bir şekilde İbranice öğretimi üzerine yoğunlaştırdıklarından dolayı sertçe çıkışır.³⁸

Görüldüğü üzere, Batılı Yahudi cemaat liderleri, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki cemaat üzerinde etkin bir konuma gelmişlerdir. Bunun en önemli sebebi, Osmanlı İmparatorluğu'nun etkinliğini yitirmiş olması ve buna bağlı olarak imparatorluktaki Yahudi cemaatindeki güven problemidir. *Maskiller* sınıfının (Aydınlar sınıfı) jargonunda yüceltilmiş bir şekilde sunulan Sefarad (İspanyol Yahudisi) imajı, 19. yüzyılın ortalarında büyük bir sarsıntı geçirdi. Ortadoğu ile olan ticaretin artması ve ulaşımın gelişmesi doğudaki Sefaradlarla yoğun bir ilişki kurulmasına yol açmış, bu kitleler yakından tanındıkça hiç de yüceltilecek bir yanları olmadığı anlaşılmıştı. Basın, Doğu Yahudisinin bu yeni imajının - "bağnaz" , "aydınlanma karşıtı" ve "geri kalmış" - bütün Yahudi dünyasına yayılmasında ana etken olmuştur.

Bu olumsuz imaj özellikle Batı Avrupa'daki liberal Yahudi burjuvazisini rahatsız ediyordu. Bunun en önemli sebebi, Ortadoğu'yla ticaret yapan Batılıların, Doğu Yahudilerinin bu imajını görüp, kendilerini de bu kefeye koymalarından korkmalarıydı. Çünkü Batı'nın bakış açısına göre, Avrupa sonu olmayan "ilerleme" yolunda hızla yürüyorken "Doğu" geri ve tembeldi. Avrupa, düzen ve akılcılığı temsil ediyordu; "Doğu" ise akıl dışılığı ve kargaşalığı. Avrupa, liberalizm ve demokrasinin beşiği idi; "Doğu" barbar ve despotlukların pençesindeydi.

---

³⁸ Ibid., ss. 3-6.

Batı Avrupa'nın liberal Yahudi burjuvazisine göre, Ortadoğu Yahudisine içinde yaşadığı toplumun bütün olumsuz özellikleri bulaşmıştı. Dünya uygarlığındaki yerini tekrar kazanabilmesi için Doğu Yahudisinin eğitim yoluyla tekrar bir dönüşüm yaşaması sağlanmalıydı.³⁹

1.2.6.2. Alliance Israelite Universelle (Evrensel Yahudi Birliği)

1860 yılında Şam'daki kan iftiralari yüzünden, temeli Paris'te atılan Alliance okulları kuruldu. Bu okullardaki temel amaç, Batı Avrupa'daki Yahudilerin doğuda yaşayan dindashlarına eğitim vermektir. Çünkü batıdaki Yahudiler, doğuda yaşayanları bazı konularda kendilerinden düşük seviyede görüyorlardı.

Minna Rozen'e göre, Alliance okullarının iki amacı vardı. Birincisi, Fransızca okuyan, yazan ve konuşan modern bir Yahudi yaratmak ve bu eğitim sayesinde var olan sosyoekonomik elitlerin yapısını güçlendirmektir. Başka bir deyişle, Siyonizm'in gelişimine temel oluşturacak yeni bir entelektüel sınıf yaratmaktır.

Alliance okullarının ikinci amacı ise; Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Yahudilerin birer yabancı oldukları fikrinin çeşitli araçlarla pekiştirilmesidir.

Alliance okulları 1892-1893 yıllarından başlayarak, İbranice ve Tevrat sonrası Yahudi tarihini öğretmeye başlamıştır ki, buradan mezun olanlar milliyetçiliğin iki önemli aracına sahip olmuşlardır. Bunlardan birincisi dil, ikincisi ise kendilerini bir millet olarak tanımlayabilecekleri bir tarih anlayışıdır.⁴⁰

Bunların yanısıra Alliance okulları, Osmanlı coğrafyasındaki Yahudilerin ekonomik durumlarını yükseltmek üzere çalışmalarını sürdürmekteydi. Örgüt, genç kızları başta dikiş nakış olmak üzere, yağlıkcılık ve ütücülük gibi alanlarda, daha iyi yetiştirmek görevini üstlenmişti. Örgüt, çıraklık kuruluşları ile el

---

³⁹ Ibid., s.19-20.

⁴⁰ Rozen, *a.g.e.*, ss. 67-68.

emeğinin değerini yükseltip, Yahudi esnafının gelir kaynağı arayışına ve daha iyi yaşamasına yön ve hız kazandırmayı ön plana aldı.

Alliance okullarının gelirleri ya kentteki katılımcı cemaat tarafından ya da Paris merkezinden sağlanıyordu. Örgüt, çırağın temel masraflarını karşılıyor ve işverene ayda 7-8 Franklık bir ücret ödüyordu. Çırağın mevcut aylığının üçte biri veya yarısı kesilerek yedek kaynak sağlanıyordu. Bu kesintiler, çıraklık sonunda gencin iş kurması için gerekli sermayeyi sağlayabilecek bir fon oluşturuyordu.⁴¹ Bu okullardan mezun olanlar o gün için laik olarak tanımlanamazlardı. Ancak, Yahudi toplumunun geleceğini planlamak için bir Mesih'e ihtiyaçları olmadığı da bir gerçektir. Yani Alliance okulları, Anadolu ve Balkanlarda yaşayan Yahudilere dindarlıktan çok milliyetçilik fikrini aşıl原因 bir unsur olmuştur.

Bu okulların kurulmasından önce de Yahudi cemaatleri İbranice'yi çeşitli kaynaklardan öğrenmeye başlamışlardı. 1852'de, Amerikalı William Gottlieb Schufler, *Yesodot Diqduq Leshon ha-Qodesh o La Gramatica de la Lingua Sancta* (Kutsal Dilin Temel Grameri) adı verilen İbranice kitabı bastı. Üç yıl sonra aynı kişi Ladino'dan İbranice'ye bir sözlük yayınladı.⁴²

1854 yılında Abraham Camondo tarafından, batı dillerinin yanı sıra İbranice ve Türkçe'nin de öğretildiği modern eğitim veren bir okul kuruldu. Bir Fransız Yahudisi olan Albert Cohn da aynı türde bir okulu İzmir'de kurmuş ancak daha sonra kapatmak zorunda kalmıştır.⁴³

“Doğu'nun Rothschild'i” olarak tanınan, Avusturya asıllı Abraham Camondo, aydın fikirli bir insandı. Ona göre, dindaşlarının kendilerini içine hapsettikleri tecrit ortamından kurtulmalarının en önemli yolu, yaşadıkları toplumun dilini öğrenip, anavatanları Türkiye ile ilgili bilgilerini geliştirmeleriydi. Bu yüzden

---

⁴¹ Ergun Hiçyılmaz ve Meral Altındağ, *Büyük Sığınak: Türk Yahudilerinin 500 Yıllık Serüveninden Sayfalar*, (İstanbul: Kurtiş Matbaası, 2000), ss.21-22.

⁴² Rozen, *a.g.e.*, s. 70.

⁴³ *Ibid.*, s.71.

kendilerini yaşadıkları toplumdan soyutlayan İspanyolca'dan ziyade, Türkçe öğrenmeleri gerektiğini her fırsatta belirtmiştir.⁴⁴

Alliance okulları, kız ve erkek öğrencilere mesleki eğitim ve dil eğitimi vermekle beraber, güzel sanatlar, muhasebe, matematik ve geometri konusunda da eğitim vermekteydi. Rodrigue'ye göre, Fransa ile yakın işbirliği içinde olan Alliance örgütünün okulları, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla beraber, özellikle 1924-1925 yılları arasında alınan etkin önlemlerle, millileştirilmişlerdir.⁴⁵

1.3. Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye Yahudileri

Çok uluslu Osmanlı İmparatorluğu dönemi, 29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile beraber sona ermiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında, Osmanlı İmparatorluğu'ndan modern bir ulus devlete dönüşüm gerçekleştirilmiştir. Yine bu dönemde Atatürk Devrimleri'nin çoğu yapılmış ve devletle vatandaşlar arası ilişkilerin yapısı ve özellikleri oluşturulmuştur. Kısaca bu dönem, Misak-ı Milli sınırları içinde kalan halk için “tebaa”dan “vatandaş”a geçiş dönemidir. Bu dönemde sınırları belirlenen bir diğer ilişki türü de, devlet ve azınlıklar arasındaki ilişkidir.

1.3.1. Kurtuluş Savaşı Sonunda Yahudilerin Durumu

Avner Levi, savaş döneminde Yahudilerin başlıca iki bölgede toplandıklarını belirtmektedir. Bu bölgeler, İstanbul ve Trakya bölgesi ile İzmir ve Batı Anadolu bölgesiydi. Bu iki ana bölgede Yahudi nüfusun en yoğun olduğu iller ise; İstanbul, İzmir, Edirne, Bursa, Aydın ve Çanakkale idi. Bu iki bölge, ateşkes döneminde ve Kurtuluş Savaşı boyunca Yunan işgalinde kalmıştı. İstanbul ise İtilaf Devletleri'nin elindeydi. Levi'ye göre, bu bölgeleri Yunanistan'a ilhak

---

⁴⁴ Nora Şeni ve Sophie Le Tarnec, *Camondolar: Bir Hanedanın Çöküşü*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005), s. 61.

⁴⁵ Rodrigue, *a.g.e.*, s.262.

etmek isteyen Rumlar, Yahudilere Yunan çıkarlarına hizmet etmeleri için baskı uygulamaktaydı. Ancak Yahudiler, tüm bu baskılara rağmen Türklere sadık kalmışlar, Yahudi kurumları, resmi temsilci ve yöneticileri, Türk çıkarlarına göre hareket etmişlerdir.⁴⁶

Rıfat Bali'ye göre ise, Cumhuriyet rejimi altında “reaya” olmaktan çıkıp “vatandaş” olma sürecinde, azınlıklara güven gelmiş, yeni Türkiye'nin inşasına ellerinden geldiğince katkıda bulunmayı tasarlamışlardır. Azınlıklar arasında özellikle Türkiye Yahudileri, geleceğe güvenle bakmaktaydılar. Çünkü, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş yıllarında ve Kurtuluş Savaşı sırasında, Anadolu insanıyla aynı kaderi paylaşmışlar, aynı eziyet ve acıları çekmişlerdir. 1920 yılına kadar Hahambaşılık yapmış olan Haim Nahum ve Türkiye Yahudileri, Mustafa Kemal'i ve Kurtuluş Savaşı'nı desteklemişler ve herhangi bir ayrılıkçı ülküleri de olmamıştır.⁴⁷

Savaşın sonra, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde ekonomik şartların bozulması, özellikle Batı Anadolu'daki yangınlar sebebiyle birçok kişinin evsiz kalması ve salgın hastalıklar, Aydın, Manisa, Turgutlu ve Nazilli gibi birçok şehir ve kasabadan İzmir'e Yahudi göçünü arttırmıştır. Ancak, İzmir'den de birçok Yahudi, özellikle Güney Amerika'ya göç etmiş ve Buenos Aires'te Aydın adını verdikleri bir semt kurmuşlardır. Nahum, göçün sadece İzmir'e özgü olmadığını ve bu olağanüstü şartlar nedeniyle, 70.000 İstanbul Yahudi'sinin 50.000'inin ülkeyi terk ettiğini yazmıştır.⁴⁸

Geride kalanlar, genç ve yeniden yapılanan Türkiye Cumhuriyeti'nin, yeni kurumlarına ve şartlarına uyum sağlamaya çalışmıştır. Fakat, Türkiye Cumhuriyeti bir ulus-devlet olarak ortaya çıkmıştır ve bu durum, kültürel hayatın, eğitimin, dilin ve iktisadın – Rıfat Bali'nin tabiriyle – “Türkleştirilmesini”

---

⁴⁶ Avner Levi, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1992), s.14.

⁴⁷ Rıfat N. Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri: Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1999), ss. 33-34.

⁴⁸ Nahum, *a.g.e.*, s.206.

beraberinde getirmiştir. Bu süreç zarfında, ülkede yaşayan tüm azınlıklara olduğu gibi Yahudi azınlığa da bir takım yaptırımlar uygulanmıştır.⁴⁹

1.3.2. Lozan Antlaşması ve Türkiye Yahudileri

Batılı ülkelerle imzalanan Lozan Antlaşması'yla Türkiye'de kimlerin azınlık statüsünde olduğu belirtilmiştir. Türkiye'de azınlıklar kapsamına gayrimüslim yurttaşlar, ya da tam tabiriyle, Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler girmektedir. Müslüman yurttaşlar, etnik köken açısından farklı olsalar da azınlık kapsamına girmemektedirler.⁵⁰ Kısaca, Lozan Antlaşması'nın 37. ila 45. maddeleri, gayrimüslim vatandaşların haklarını koruma altına almıştır.

Cumhuriyet'in kurulmasıyla beraber millet sistemi tamamen ortadan kalkmış gibi görünmesine rağmen, Lozan Antlaşması'nın özellikle 42. maddesiyle devamlılık arz etmekteydi. Başka bir deyişle, Lozan Antlaşması'nın azınlıkların haklarının korunmasıyla ilgili maddeleri arasında yer alan 42. madde, gayrimüslimler arasında meydana gelebilecek ve aile hukuku kapsamına girecek olan ihtilafların bu cemaatlerin dini örf ve adetlerine göre Türk mahkemeleri tarafından çözümlenmesini öngörüordu.⁵¹ Bu durum da, beraberinde bir takım sorunlar getirmiştir. Her şeyden önce, Yahudi şeriatına göre hazırlanacak olan yeni kanunun Türk mahkemelerinde, Türk hakimlerce uygulanması oldukça zordu. Bunun yanı sıra, Türkiye Cumhuriyeti'nde laik esaslara dayalı bir Medeni Kanun vardı ve devlet, herkesin bu kanuna tabi olmasını istemekteydi.

Ayrıca, Yahudi cemaatiyle ilgili Karma Kanun Encümeni Komisyonu'nun iki Yahudi encümen üyesi, Prof. Mişon Ventura ve Kalef Gabay'da, Hahambaşı

---

⁴⁹ Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri: Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, s. 35.

⁵⁰ Baskın Oran, *Türkiye'de Azınlıklar: Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), s. 47.

⁵¹ Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri: Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, s.60.

Haim Becerano ile temasa geçip Yahudi cemaati olarak 42. maddedeki haklardan feragat edilmesi gerektiği fikrini kendisine telkin etmeye çalıştılar.⁵²

Avner Levi'ye göre, özellikle basının saldırgan tavrı, Yahudilere Lozan haklarından feragat etmeleri konusunda baskı görevi görmüştür. Sonuçta, hukukçu Şimon Levi, hukukçu Nissim Masliah, Profesör Avram Galanti ve Hanri Soryano'dan oluşan bir heyet, Lozan haklarından resmen ve kesinlikle feragat etmiştir. Ayrıca, dini ve laik konular arasında ayrım yapmayı, yani Hahambaşılığın Yahudi kurumları üstündeki her yetkisinin iptalini kabul etmiştir. Her okul, yetimhane, ihtiyarlar evi hatta sinagog tamamen bağımsız olduğu için kurumlar arasında işbirliği, uyum ve eşgüdümü sağlayacak bir merkezi yönetim kalmamıştır.⁵³

---

⁵² Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri: Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, s. 61.

⁵³ Levi, *a.g.e.*, ss .68,73.

II. TEMEL KAVRAMLAR

Bu bölümde, bu çalışmada karşımıza çıkacak olan, Diaspora, göç, Siyonizm, anti semitizm ve entegrasyon gibi temel bazı kavramlar ele alınacak ve açıklanacaktır.

2.1. Diaspora

Diaspora terimi bir etnik çevrenin genellikle zorla ya da travmatik koşullar altında, kendi öz vatanlarından, yabancı ülkelere dağılmasına göndermede bulunur.⁵⁴ İlk kez Babil sürgününden sonra dağılan Yahudiler için kullanılan bu terim, modern dönemde önce Filistin'in, son olarak da İsrail'in dışında yaşayan Yahudiler için kullanılmıştır. Günümüzde ise bu terim, değişik topraklara dağılan tüm göçmen toplulukları için sözkonusudur.⁵⁵

Tanım itibariyle diasporanın üyeleri coğrafi olarak dağılmışlarsa da, ortak bir tarih, anavatana ilişkin ortak bir hafıza ya da korunan müşterek bir kimlik gibi faktörlerle bir arada tutulmaktadır.

Robin Cohen, başlangıçtaki göç etme nedenlerine dayanarak, beş farklı diaspora kategorisi belirlemiştir: *kurban* (Afrikalı, Yahudi), *sömürgeci* (İngiliz), *emek* (Hintli), *ticaret* (Çinli) ve *kültürel* (Karayipli).⁵⁶

Cohen'e göre, farklı biçimlerine rağmen bütün diasporalar belli anahtar özellikleri paylaşırlar. Cohen, bütün diasporaların aşağıdaki ölçütlere uyduğunu ileri sürmektedir:

---

⁵⁴ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, (Ankara: Ayraç Yayınevi, 2005), s. 259.

⁵⁵ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999), s. 151.

⁵⁶ Giddens, *a.g.e.*, s. 259.

- Anavatandan yeni bir bölgeye ya da bölgelere zorla ya da gönüllü hareket.
- Anavatan hakkında ortak hafıza, onun korunmasına bağlılık, muhtemel bir geri dönüş bağlılığına olan inanç.
- Zaman ve mesafe sayesinde oluşan güçlü bir etnik kimlik.
- Diaspora alanlarında yaşayan aynı etnik grubun üyeleri arasında dayanışma
- Ev sahibi toplumlarla ilgili belli ölçülerde bir gerilim.
- Çoğulcu ev sahibi toplumlar için değerli ve yaratıcı bir katkı potansiyeli.⁵⁷

Yahudi düşünce dünyasında diaspora kavramı, tarihsel dönemlere göre ya “galut” (İbranice sürgün), veya “diaspora” şeklinde kullanılır. Bir ulusu oluşturan halkın önemli bir kısmı, hatta çoğunluğu, anavatanın dışında yaşasa bile anavatan o ulusun hükümlerinde olduğu takdirde anavatanın içinde bulunduğu durum “galut” olarak tarif edilemez.

“Galut” esas itibariyle İkinci Tapınak’ın İsa’dan önce 70 yılında Romalılar tarafından tahrip edilip Yahudilerin Filistin topraklarından sürülmelerinden İsrail devletinin kuruluşuna kadar geçen dönem için kullanılır. “Diaspora” ise, İsrail devletinin kuruluşundan sonra İsrail’e geri dönemeyip kendi tercihleriyle başka ülkelerde yaşayan Yahudi cemaatleri için kullanılmaktadır. Rıfat Bali’ye göre; Türkiye Yahudileri, 1948 yılında İsrail devleti kurulana kadar “galut”, kurulduktan sonra da “diaspora” kavramlarının tariflerine uymaktadır.⁵⁸

2.2. Göç Kavramı

Göç, göçmenin yaşamındaki refah düzeyini arttırmak için yaptığı bir değişiktir.⁵⁹ Göç, (az veya çok) bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı

---

⁵⁷ Ibid., s.260.

⁵⁸ Rıfat N. Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri; Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003), s.28.

⁵⁹ Zeev Ben-Sira, *Immigration, Stress and Readjustment*, (Westport CT :Preager Publishers,1997), s.1.

hareketini içerir.⁶⁰ 1945’den beri gözlenen önemli göç hareketlerini tanımlamak üzere, dört göç modeli belirlenmiştir. Bunlar; klasik göç modeli, sömürgeci göç modeli, misafir işçi modeli ve yasadışı göç modelidir.⁶¹

Göçlerin arkasında yatan sebepler, genellikle “itme” ve “çekme” etmenleriyle ilgilidir. “İtme” etmenleri, savaş, kıtlık, siyasi baskı ya da nüfus baskıları gibi insanları göçe zorlayan, kaynak ülke içindeki dinamiklere gönderme yapar. Bunun tersine “çekme” etmenleri (gidilen ülkelerin göçmenleri çeken özellikleridir) gelişen emek pazarı, daha iyi yaşama koşulları ve düşük nüfus yoğunluğu başka bölgelerdeki göçmenleri çekebilmektedir.⁶²

Göç çözümlerinde itici faktörler, çekici faktörlerden gelenekselleşmiş biçimde ayrılır. İtici faktörlerin (örneğin, göç edenin kökeninin bağlı olduğu bölgedeki yüksek işsizlik oranları) genellikle tutucu, güvenliği arttırmaya yönelik bir göçe neden olduğu düşünülmektedir. Çekici faktörlerin ise; (örneğin, gidilen ülke veya bölgedeki iktisadi büyüme) risk aldırıcı ve geliri arttırmaya yönelik bir göçü özendirildiği görülmektedir.⁶³

Göç, genellikle ekonomik, sosyal ya da politik terimlerle ilintilendirilmiştir. Ancak, psikolojik perspektiften de bakılmalıdır.⁶⁴ Örneğin Koranoy, göçü anlayabilmek için klasik Freudyen psikoseksüel gelişim terminolojisini kullanır. 1956 yılından sonra Kanada’ya gelen Macar göçmenleri analiz ederken Koranoy, göçmenlerin kalkınmanın ilk aşamalarına döndüklerini iddia etmiştir. Buna göre, geldikleri andan itibaren *oral safhaya (oral phase)* girerler. Göçmenler, bu aşamada, öfori ve şaşkınlık içerisindedirler. Bundan sonra *anal safhaya (anal phase)* geçilir. Bu safhada depresyon, halinden memnun olmama ve tatminsizlik başgösterir. Yeni göç edilen ülke devamlı surette aşağı görülür ve eleştirilirken,

---

⁶⁰ Marshall, *a.g.e.*, s.685.

⁶¹ Giddens, *a.g.e.*, s.258.

⁶² Ibid., s. 258.

⁶³ Marshall, *a.g.e.*, s.685.

⁶⁴ Peter Braham, Adiel Doron, Shlomo Mendlovic, Gideon Ratzoni, “Immigration, Anomie and Psychopathology”, *Journal for the Psychoanalysis of Culture*, Vol:6, (2001), s.324.

eskiden yaşanılan ülke idealize edilir. Bu sıkıntılı süreçten sonra *fallik safhaya* (*phallic phase*) geçilir ki, göçmenler bu safhada, artık içinde yaşadıkları toplumla ilgili pozitif düşünceler geliştirmeye başlamıştır.⁶⁵

Arrendo ve Patricia'nın önerdiği bir diğer model ise, göçü üç aşamalı bir süreç olarak tanımlar. Birinci aşamada göçmenler, şoktadırlar ve yaptıklarına (göç hareketi) bir anlam verememektedirler. Bu halin hemen sonrasında hüznün, depresyon ve kafa karışıklığı aşamasına geçilir. Son aşamada göçmenler, yeni ülkelerini ve bu ülkenin normlarını kabul ederler. Ülkeye entegre olurlar, yeni kişilerarası ilişkiler geliştirirler ve geçmiş ile geleceği nostalji bağı ile birbirine bağlarlar.⁶⁶

İsrail'deki duruma baktığımızda, Yahudi göçünün bir çok bakımdan yegane olduğunu görmekteyiz. Göç edilen ülkelerin sayısı oldukça fazladır. Bunun yanı sıra göçmenlerin sosyoekonomik durumları da birbirinden oldukça farklıdır. İsrail'e göç sebepleri de değişiklikler gösterir ve her zaman dinle ilintili değildir. Bazı göçmenler kendi istekleriyle İsrail'e gelirlerken, bazıları mülteci olarak gelmektedirler. İsrail'e göç, doğası gereği seçici olmaktan uzaktır. İsrail kanunlarına göre, her Yahudi, fiziksel, zihinsel ve ekonomik statüsü hesaba katılmaksızın İsrail'e göç edebilmektedir.⁶⁷

2.3. Siyonizm

Siyonizm, en geniş anlamı ile, Arz-ı Mev'ud yani Filistin dışındaki bütün Yahudileri yine orada toplamak ve sonra da Süleyman Mabedi'ni Siyon Dağı üzerinde yeniden inşa etmek idealidir şeklinde tanımlanabilir.⁶⁸

---

⁶⁵ E.K. Koranoy, "Patterns of Acculturation in New Immigrants", *Israeli Annals of Psychiatry and Related Disciplines*, No:11, (1973), s.129.

⁶⁶ D.Arrendo ve M. Patricia, "Immigration as a Process of Loss and Grief", *Personel Guidance Journal*, No:59, s. 375.

⁶⁷ Braham, Doron, Mendlovic, Ratzoni, *a.g.m.*, s.322.

⁶⁸ Yaşar Kutluay, *Siyonizm ve Türkiye*, (İstanbul: Çatı Kitapları, 2004), s.17.

2.3.1. “Vaat edilmiş Topraklar” Söylemi ve Dinin Etkisi

Siyonist söylemde sık sık yinelenen sava göre Yahudiler, Filistin toprakları üstündeki haklarını Tevrat’tan almaktadırlar. “Vaat edilmiş toprak” kavramı, meşruiyetini Tanrı’nın İbrahim’e vermiş olduğu sözden almaktadır. Ancak, bir kitap veya Tanrı tarafından bir kavime verilmiş olduğu düşünülen bir sözün, hangi hakka ne ölçüde temel oluşturabileceği konusu tartışmalıdır.

İbrahim’in hikayesi, bir sürgünle başlar ve bir Tanrısal vaat ile devam eder. Sürgünün sebebi, Nuh tufanından sonra insanların Allah’ın yolunu bırakmasıdır. Sadece İbrahim Allah’ın yolunu terketmediği için seçilmiştir.

İbrahim, Allah’ın “Memleketinden ve akrabandan yanından ve babanın evinden, sana göstereceğim memlekete git...” emri ile, doğmuş olduğu Mezopotamya’dan ayrılmış ve yanına karısı ve yeğenini alarak, bugünkü Filistin topraklarına yani o dönemki “Kenan ülkesi”ne göç etmiştir.⁶⁹ Ancak oraya vardığında İbrahim, Tanrı’nın ona vaadini duymuştur: “Bu memleketi senin zürriyetine vereceğim.” Vaat edilmiş toprak, henüz sahiplenilmemiş, sahiplenileceği de belli olmayan topraktır. Uzamsal olmaktan çok, zamansal bir gerçek, çok daha geniş ölçüde, bir ailenin yerinden çok geleceğini ifade etmektedir.⁷⁰

2.3.2. Theodor Herzl ve Siyonizm

Siyonizm’in alt yapısı, Kutsal Kitap’taki vaat edilmiş topraklar söylemiyle atılmıştır. Süleyman Seyfi Ögün’e göre; Yahudilik millileşmesi en kolay dindir. İsrailoğullarına özgü olan ve doğuşu ile birlikte belirli bir kavimle özdeşleşen

---

⁶⁹ Rabbi Nissim Behar, *İbranilerin Öyküsü*, (İstanbul: Zvi-Geyik Yayınları, 2001), s.16.

⁷⁰ Jean-Christophe Attias ve Esther Benbassa, *Paylaşılmayan Kutsal Topraklar ve İsrail*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1998), s.24.

Yahudilik, milliyetçilik çağında bu işlevini çok kolay bir şekilde yerine getirebilmiştir.⁷¹

Yahudilerin atalarının yaşadığı anavatana geri dönmeleri fikrinin kökleri, İsrail topraklarına (Eretz Yisrael) olan derin bağlılığa dayanmaktadır ve bu duygular yüzyıllar boyunca Diaspora'daki Musevi mevcudiyetinin ayrılmaz bir parçası olmuştur.⁷²

Benedict Anderson'a göre, Siyonizm'in ortaya çıkışının ve İsrail'in doğuşunun önemi, birincisinin (Siyonizm) eski dinsel cemaatin diğer ulusların yanı sıra bir ulus olarak hayal edilmeye başladığına, ikincisinin ise (İsrail'in doğuşu) simyevi bir dönüşümle gezgin müminin yerel yurtsevere dönüştüğüne işaret etmesindedir.⁷³

Siyasi Siyonizm hareketinin kurucusu Theodor Herzl'dir.⁷⁴ Bu Viyanalı gazeteci, Fransız Aydınlanma hareketine gönül vermiş birisi olmakla beraber, Yahudi Yüzbaşı Dreyfus'un rütbesinin indirilmesine çok içerlemiş ve bir yıl sonra "*Yahudi Devleti: Yahudi Problemine Modern Bir Çözüm*" adlı kitabını yayınlamıştır.⁷⁵

3 Eylül 1897 tarihinde, İsviçre'nin Basel şehrinde toplanan ilk kongrede Siyonist organizasyonu oluşturmuştur. Herzl, bir takım diplomatik ataklarla, ileride bağımsız bir devlet halini alacak bir Yahudi anayurdu oluşturmayı, "Dünya üzerinde küçük bir parça" sloganıyla amaçlamıştır. Osmanlı hükümdarı ve Alman Kayseri'ne yaptığı başvurular başarısızlıkla sonuçlandı.⁷⁶

---

⁷¹ Süleyman Seyfi Ögün, *Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2000), s.89.

⁷² "İsrail'in Gerçekleri" *İsrail Enformasyon Merkezi*, (Kudüs: Hamakor Press, 1997), s. 23.

⁷³ Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, (İstanbul: Metis Yayınları,1993), s.167.

⁷⁴ Kutluay, *a.g.e.*, s.28.

⁷⁵ Francois Massoulie, *Crisis In The Middle East: A Century In Focus*, (Gloucestershire: The Windrush Press, 1999), s.53.

⁷⁶ *Ibid.*, s.53.

Theodor Herzl, bir Yahudi devletinin gerekliliği tezini ortaya attığında çok fazla yandaş bulamamıştır. Hatta 1516’dan beri Osmanlı’ya tabi olan Filistin’deki küçük Yahudi azınlık bile bu fikre karşı çıkmış ve bunun Filistin’deki Yahudilerin hayatını ve diğer halklarla kurdukları ilişkileri kötü yönde etkileyeceğini savunmuşlardır.⁷⁷

Yahudi anayurdu olarak ilk önce Arjantin, daha sonra Kıbrıs düşünülmüştür. 1903 yılında Londra, Siyonistlere Uganda’yı önermiştir. Bu durum, Siyonistler açısından büyük bir zaferdi çünkü ilk kez uluslar arası arenada tanınmış oluyorlardı. Aynı yıl plan Siyonist kongrede onaylanmış ancak Theodor Herzl’in ölümünden sonra “Siyonizm sadece Siyon’da bir anlam ifade eder!” teziyle Uganda nerisi reddedilmiştir.⁷⁸

2.3.3. Siyonizm’in eşitleri

2.3.3.1. Siyasi Siyonizm

Siyasi Siyonizm, ilk olarak Rusya’da 1881 Pogromlarından sonra Leo Pinsker tarafından ortaya atıldı. Bu görüşe göre, Yahudiler anti semitist hareketlerden kurtulmalı ve bir yurt edinmelidir. Bu arada Hibbat Zion (Siyonun Sevenleri) adlı dindar bir grup 1882-1903 yılları arasında Filistin’e “Birinci G” (Birinci Aliya) başlatıp burada ilk tarımsal üretim faaliyetine başladılar.

Siyasi Siyonizm, Theodor Herzl’in adıyla anılır. Çünkü Herzl, bu konuyla ilgili ilk gerçek adımları atmış ve Siyonistlerin davasını dünya kamuoyuna duyuran kişi olmuştur.⁷⁹

---

⁷⁷ Koray alışkan ve Münir Fahreddin; “Yeni intifada ve Filistin sorununun kısa tarihi”, *Birikim Dergisi*, No.140, (Aralık,2000), s.20.

⁷⁸ Massoulie, *a.g.e.*, s.54.

⁷⁹ Selin ağlayan, *İsraİL Szluğ: Siyonistler, Muhalifler, Tarihçiler, Eylemciler, Yerleşimciler, İsraililer*, (İstanbul: İletifim Yayınları, 2004), s.381.

2.3.3.2. Kültürel Siyonizm

Kültürel Siyonizm, Hibbat Zion'un liderlerinden Ahad Ha'am tarafından geliştirilmiş bir fikir akımıdır. Yahudi devletinin mutlaka gerekli olmadığını, hatta bunun yöredeki Arap nüfus nedeniyle mümkün de olmadığını savunan Ha'am, bu fikriyle Herzl'in Siyasi Siyonizm'inden ayrılır. Bir takım kaynaklarda Kültürel Siyonizm'in aslında Siyonizm karşıtı bir akım olduğu da iddia edilmiştir.

Ha'am'a göre; sorun manevi zenginliğini kaybeden Yahudiliktir ve çözüm bir devlet kurmak değil, Filistin topraklarında, Diaspora Yahudilerine manevi bir güç verecek az sayıda ve nitelikli merkezler kurmaktır.⁸⁰

2.3.3.3. Dini Siyonizm

Dindar Yahudiler aslında, Mesih'in gelişinden önce Kutsal Topraklar'da bir devlet kurmanın Yahudiliğe aykırı olduğunu düşünüyorlardı. Ancak, II. Dünya Savaşı'ndaki soykırım bu kanaati değiştirmiştir. Fakat, bir takım dindar Yahudiler, soykırımdan önce de Siyonizm'le uzlaşmışlardı. Siyonizm hareketine dinsel bir meşruiyet ve onay veren Haham Abraham İsaac Cook, milliyetçi Siyonist ruhun Yahudileri yeniden dine döndüreceğine inanıyor ve Yahudiler için selametın İsrail toprağına yerleşmekle başlayabileceğini iddia ediyordu. Bu amaçla Siyonistler ve Siyonizm fikri kullanılabilirdi. Ancak asıl amaç, kurulacak İsrail devletini bir din devleti haline getirmektir.⁸¹

2.3.3.4. Pratik Siyonizm

Adından da anlaşılacağı üzere, henüz oluşmamış siyasi koşullara rağmen, göçü hızlandırmayı, kırsal yerleşim merkezlerini kurmayı, yani kurulması düşünülen devlete ön hazırlık yapmayı amaçlayan bir fikirdir.

---

⁸⁰ Ibid., s.382.

⁸¹ Ibid., s.382.

2.3.3.5. Sentetik Siyonizm

1907’de 8. Siyonist Kongre’de ortaya çıkmıştır. İsrail’in ilk Cumhurbaşkanı olan Haim Weizmann bu yaklaşımın en önde gelen savunucularındandır. Görüş, pratik ve politik (siyasi) Siyonizm’i birleştirmeyi öngörür. Bu amaçla, Diaspora’da para toplanması, Siyonizm’le ilgili eğitim verilmesi gibi Siyonist faaliyetler yapılması bu görüşün ana hatlarını oluşturur.⁸²

2.3.3.6. Sosyalist (Klasik) Siyonizm

Sosyalist Siyonizm, Yahudi ulusal ve sosyal kurtuluşunun Siyonizm ve sosyalizmin kaynaştırılması ile sağlanmasını öngörür. Yahudi varlığının normalleşmesi sorununa çözüm için Yahudilerin göç ederek bir toprakta toplanmaları gerektiğini savunmuştur. 20. yüzyıl başında “İkinci Göç” (İkinci Aliya) ile Filistin’e gelen ve çoğu Rusya’daki devrim ateşinden etkilenen genç Yahudiler burada bir Yahudi işçi devleti kurmayı amaçlamışlardır. Bunlar arasında İsrail’in efsanevi lideri David Ben Gurion ve İsrail’in cumhurbaşkanlarından İzak Ben Zvi’de vardır. Bu siyasi görüşün biçimlendirdiği siyasi hareketler bugünkü İşçi Partisi’nin de nüvesini oluşturmuştur.⁸³

2.3.3.7. Revizyonist Siyonizm

Theodor Herzl’in Politik Siyonizm’inde bir takım reformlar yapmayı düşünen Vladimir Jabotinsky tarafından benimsendi. Bu amaçla Revizyonist Siyonist İttifak Partisi’ni kurdu.

Jabotinsky, Weizmann’ın İngilizlere karşı benimsediği ılımlı politikaya ve Ben Gurion’un sosyalist fikirlerine karşıydı. Ona göre, İngiltere üzerinde kesin bir baskı kurulmalı, Filistin’de Yahudi nüfusu arttırılmalı ve en önemlisi gençlere

---

⁸² Ibid., s.386.

⁸³ Ibid., s.387

yoğun silahlı eğitim verilmeliydi. Bu görüş bugünkü Likud Partisi'ne temel oluşturan ana hareketlerden biridir.⁸⁴

2.4. Anti Semitizm

Anti-Semitizm terimi ilk kez Wilhelm Marr tarafından 1879 yılında kullanılmıştır. Anti-Semitizm siyasi bir program olarak ilk kez, Habsburg monarşisinin başkenti, Siyonizm'in ve diğer birçok milliyetçi akımın doğduğu yer ve geleneksel Doğu ile seküler Batı Yahudilerinin buluşma merkezi olan Viyana'da ortaya çıktı.⁸⁵

Lewis'e göre; Yahudi düşmanlığı bazen sınırlı, bazen şiddetli, bazen salgın ama daima bir gruba özgü oldu. Yahudi nefretinin kökleri eskilere dayansa da anti-semitizm terimi önemli bir değişimi – bu nefretin hissedilme, algılanma ve ifade edilme biçiminde meydana gelen önemli değişimi – ifade etmekteydi.⁸⁶

Altında yatan sosyal ya da psikolojik güdüler ne olursa olsun, Ortaçağ'daki Yahudi düşmanlığı birincil olarak dinsel kavramlarla tanımlanmıştı. Önce tek tanrıya inanmayan toplulukların düşmanlığını çeken Yahudiler zamanla, Yahudiliğin bazı öğretilerini temel alıp bazılarını reddederek doğan diğer tek tanrılı dinler olan Hıristiyanlık ve İslam'a inananların da tepkisini çekmişlerdir. Hıristiyanların İsa Mesih'in Yahudiler tarafından öldürüldüğüne inanmaları bir tür kan davası başlatmıştır. Haçlı seferleri Müslümanları olduğu kadar Yahudileri de hedef almıştır.⁸⁷

Dinsel düşmanlık, ama ölüm ama sürgün tehdidiyle, Yahudiler Hıristiyanlığı kabul etmek zorunda bırakıldıklarında ırksal tonlar kazanmıştır. Zorla din

---

⁸⁴ Ibid., s.387

⁸⁵ Bernard Lewis, *Semitizm ve Anti-Semitizm: Çatışma ve Önyargıya Dair*, (İstanbul: Everest Yayınları, 1999), s. 80.

⁸⁶ Ibid., s. 81.

⁸⁷ Çağlayan, *a.g.e.*, s.297.

değiştirme, özellikle buna zorlayanlarda, geçişin samimiyetsiz olabileceğine ilişkin şüphe uyandırıyor. İspanya'dan Osmanlı topraklarına 1492'de yapılan büyük göçün sebebi de, Hıristiyanlığa geçiş için Yahudilere yapılan baskılar ve Kutsal Engizisyon Makamı'nın küfre ve inançsızlığa sebep olarak Yahudileri göstermesidir.

Rönesans, Yahudilerin durumunu göreceli olarak iyileştirmiştir. Avusturya'da 1781'de özel vergiler, sarı bant takma uygulaması ve üniversitelere gidememe yasağı kaldırıldı. Fransız Devrimi ise, Yahudilere de eşit haklar verilmesini yani emansipasyonu gündeme getirdi. Yahudiler, birey olarak eşit haklara sahip olabilecekler, ancak ulus olarak bir ayrıcalık beklemeyeceklerdi. Napolyon, Yahudilerden artık "Musevi inancı taşıyan Fransız vatandaşları" olarak söz edilmesine yönelik bir düzenleme getirdi. Ancak bu düzenlemeler devrimci aydınların tepkisini çekti. Sonuç olarak getto duvarları yıkıldığında anti-semitizm açısından fazla değişen bir şey yoktu.⁸⁸

18. yüzyılın sonuna gelindiğinde, antropoloji biliminin gelişmesiyle, bilim adamları, insanları renklerine, vücut şekil ve ölçülerine, kafatasının şekil ve ölçülerine göre sınıflandırmaya başlamışlardır. Bu yeni bilgiler, Johann Gottfried Herder ve Immanuel Kant'ı da etkilemiş, ancak bu bilim adamları bir ırksal üstünlük doktrini geliştirmemişlerdir. Fakat on sekizinci yüzyıl sonları ve on dokuzuncu yüzyıl başlarında bireylere artık, "öteki"nin sadece farklı değil aynı zamanda aşağı olduğu öğretiliyordu. Bu yeni tür ırkçılığın Yahudilere uygulanması on dokuzuncu yüzyılın başlarına rastlar.⁸⁹

18. yüzyılın ortalarına gelindiğinde anti-semitizm, Yahudileri bela ve Avrupa toplumuna sızan tehlikeli istilacılar olarak sergileyen yeni bir kuramsal ve tartışmacı bir literatürle güçlenmiştir. Bu literatüre göre, Avrupa toplumu eğer yaşayacaksa Yahudilerin sızması ve tahribatı durdurulmalıydı. Çünkü, Avrupa

---

⁸⁸ Ibid., s. 299.

⁸⁹ Lewis, *a.g.e.*, s. 90.

ırkları Ari kökenliydi, Yahudiler ise Sami. Bundan dolayı onlar yabancı, aşağı ve zararlıydılar.⁹⁰ Bu literatürden beslenen Adolf Hitler ve Nasyonal Sosyalist hareket, anti-semitizmi ideolojisinin ana maddesi haline getirmiş ve iktidara gelmiştir. Bu durum ise Yahudi soykırımına giden yolu açmıştır.

Lewis'e göre, kıta Avrupa'sındaki en güçlü anti-semitizm Rusya'da ortaya çıkmıştır. Britanya ve Kuzey Amerika'da ise anti-semitizm, Fransa ve Almanya'dakine kıyasla daha azdır. Bernard Lewis ayrıca Marks, Engels ve Bakunin'in anti-semitik olduğunu belirtmektedir.⁹¹

2.5. Entegrasyon Kavramı

Entegrasyon terimi, bir yandan sistemin bozulmasını ve istikrarını korumasının olanaksızlaşmasını kolektif biçimde önleyen, öbür yandan sistemin bir birlik halinde işlemlerini beslemek için "işbirliği yapan" bir sistemin birimlerinin ilişki tarzını karşılar. Entegrasyon, daha esnek biçimde, toplumsal konsensüsün eşanlamlısı olarak kullanılmıştır.⁹²

Ulusal entegrasyon tüm ülkelerin idealidir. Bu durum ile ilgili bir çok tarif mevcuttur ancak, merkez görüşüne göre, birincil olarak siyasi sadakat ve kişisel yönelim "ulus" denilen şeye olmalıdır. Bunun haricinde kalan kimlikler, ister daha küçük üniteler (etnik ya da dini alt gruplar, bölgecilik ya da akrabalık) isterse daha geniş ölçekli olanlar (uluslar arası ideolojiler, milliyet ötesi dini yapılar vs.) olsun, ikincil olarak görülür ve değerlendirilir.⁹³

Gruplar arası bölünmelerin (ırksal, dinsel, coğrafi ve tarihsel) olmadığı (Japonya ya da İskandinav ülkelerinin bazıları) ülkelerde, bu durumun yerini sınıfsal bölünmeler almıştır ve birçok insan bu yüzden toplumun geneline hizmet

---

⁹⁰ Ibid., s. 96.

⁹¹ Ibid., ss. 116-117.

⁹² Marshall, *a.g.e.*, s. 201.

⁹³ Weiker, *a.g.e.*, s. 2.

vermekte gönülsüz davranmışlardır. Gruplar arası bölünmelerin olduğu birçok ülkede, ideal olan sistem, çoğu zaman “erime potası” terimiyle açıklanır. Bu idealin gerçekleşme ümidini en çok içinde taşıyan ülkelerden biri olan Amerika Birleşik Devletleri, kendisi için “salata kasesi” tanımlamasını daha uygun görmüştür.⁹⁴

Etnik bütünleşme modellerine bakıldığında, karşımıza üç model çıkmaktadır. Bunlar; asimilasyon, erime potası ve kültürel çoğulculuk modelleridir.

2.5.1. Asimilasyon Modeli

Göçmenlerin kendi özgül gelenek ve pratiklerini bırakarak kendi davranışlarını çoğunluğun değerlerine ve normlarına göre biçimlendirmesine asimilasyon denir. Asimilasyoncu yaklaşım, yeni toplumsal düzenle bütünleşmenin bir parçası olarak göçmenlerin dillerini, giyim ve yaşam tarzlarını ve kültürel görünümünü değiştirmelerini talep eder.⁹⁵

2.5.2. Erime Potası Modeli

Erime potası modeline göre, göçmenlerin gelenekleri daha önceden var oldukları topluluktaki baskın gelenekler içinde erimekten çok, yeni, evrilen kültürel örüntüler oluşturacak şekilde birbirine karışmış hale gelirler. Bu modelde etnik gruplar topluluğa dışarıdan farklı kültürel değerler ve normlar getirmekle kalmazlar, kendilerini içinde buldukları daha geniş toplumsal çevreye uyum sağladıkları için farklılıkta yaratırlar.

Erime potası modelinde, göçmen topluluklarının gelenek ve görenekleri bırakılmaz, aksine sürekli dönüşen toplumsal çevreyi biçimlendirir ve ona katkıda

---

⁹⁴ Ibid., s. 2

⁹⁵ Giddens, *a.g.e.*, s. 256.

bulunur. Mutfak, moda ve mimarinin melez formları erime potası yaklaşımının görünümleridir.⁹⁶

2.5.3. Kültürel Çoğulculuk Modeli

Bu yaklaşımda, çok sayıda farklı alt kültürün eşit geçerliliği tanınır ve çoğulcu bir toplumun geleceği teşvik edilir.

Anthony Giddens'e göre, çoğulcu yaklaşım, etnik azınlığı toplumdaki eşit pay sahipleri olarak kabul eder; bu da insanların toplumdaki çoğunluğun haklarına sahip olması anlamına gelir. Kültürel çoğulculuk modelinde, etnik farklılıklara, daha geniş bir ulusal yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olarak saygı duyulup kabul gösterilir.⁹⁷

---

⁹⁶ Ibid., s. 256.

⁹⁷ Ibid.

III. GÖÇLERLE KURULAN BİR DEVLET: İSRAİL

İsrail Devleti, II. Dünya Savaşı sonrasında oluşmuştur. Kökleri, Tevrat döneminden beri Hıristiyan ve Müslüman gruplarının içinde yaşadıkları azınlık statüsü ve anti-semitizm tecrübelerine dayalıdır. Soykırım yüzünden yıkılmış Avrupa Yahudiliği, 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu topraklarında, Avrupa'nın milliyetçilik ve etnik politikaları üzerine İsrail Devleti'ni inşaa etmiştir. Dünya Yahudileri için bir ülke olarak tasarlanmıştır ancak 40 yıllık bir göç sürecinden sonra, dünya Yahudilerinin sadece 1/3'ünü bünyesinde barındırabilmiştir.⁹⁸

Tablo 2 – İsrail'e Ana Göç Dalgaları⁹⁹

Göç Dönemleri	Göçmen Sayısı	Köken	Göçün Özelliği
1882-1903 (1. Aliya)	20-30.000	Rus	“Siyonun Sevenleri”
1904-1923 (2./3. Aliya)	35-40.000	Rus, D.A	Öncü sosyalistler
1932-1938 (5. Aliya)	217.000	Alm. Pol.	Entelektüel, Yönetici
1939-1948 (6. Aliya)	153.000	Toplama Kampları	Kaçak göçmenler
1948-1951	687.000	A.Ü., O.A	
1952-1960	54.000 165.000 75.000	Magrip Mısır(1956) O.A	
1961-1964	228.000	Fas	
1965-1971	81.000 116.000	ABD, B.A. L.A.	
1972-1974	143.000	SSCB	
1975-1989	230.000	ABD, B.A, L.A İran(1979), Eti	
1989-...	500.000	Eski SSCB	

Rus: Rusya; Alm: Almanya; Pol: Polonya; Eti: Etiyopya; L.A: Latin Amerika; B.A: Batı Avrupa; D.A: Doğu Avrupa; O.A: Orta Avrupa; A.Ü: Arap Ülkeleri

⁹⁸ Calvin Goldscheider, *Israel's Changing Society: Population, Ethnicity and Development*, (San Francisco: Westview Press, 1996), s. 3.

⁹⁹ Massoulie, *a.g.e.*, s. 68.

İsrail toplumu çok çeşitli ülkelerden milyonlarca Yahudi göçmenin entegrasyonu ile meydana gelmiş, modern iletişimde çok eski bir dilin (İbranice) kullanımı ile zengin bir edebiyat, tiyatro, film endüstrisi ve eğitim-kültürü oluşmuştur. Şehirleşmiş olmasına rağmen tarımsal gelişimde lider konuma gelmiş, kırsal komünal deneyim sahibi bir ülkedir. İsrail, teknolojik gelişimi ile birçok üçüncü dünya ülkesine örnek teşkil etmekle beraber, dünya Yahudilerine de bir kimlik sağlamıştır.¹⁰⁰

İsrail, kendisini bir “Yahudi Devleti” olarak görmektedir. Bu durum hem hukuksal alanda, hem de çoğu İsrail Yahudisi için böyledir. “İsrail’de yaşayan insanlar, Yahudi toplumunun ayrılmaz bir parçası mıdır yoksa ayrı bir toplum mudur?” sorusuna cevap olarak, %85 oranında kişi birinci şıkkı cevap olarak vermiştir.¹⁰¹

İsrail’deki Yahudilerin çok büyük bir kesimi, kendilerini hem “Yahudi” hem “İsrailli” olarak tanımlamaktadırlar. Asher arian’ın tespitlerine göre, 1996 yılında Yahudilerin çoğunluğu kendilerini “Yahudi” ve “İsrailli” olarak tanımlamışlardır. Etnik yapı ve dini inançla ilgili kimlik tanımlamaları daha geri planda kalmıştır. Katılımcılar, sırasıyla dört kimlik ortaya koymuşlardır. Yahudilik, İsraillilik, etnik köken (Sefarad, Aşkenaz vb.) ve dini inançla (laik ya da tutucu) ilgili kimlik bilgilerini vermişlerdir. Katılımcıların %40’ından fazlası, Yahudi ve İsrailli kimliklerini birinci ve ikinci sıraya koymuşlardır.

Ancak, İsrail’deki birçok Yahudi için İsrailli olmak ile Yahudi olmak arasında bir fark yoktur. Çünkü İsrail; lisanının İbranice olması, okullarında Tevrat ve Yahudi tarihiyle ilgili derslerin okutulması ve tatillerinin Yahudi dini bayramları olması dolayısıyla Yahudidir.

---

¹⁰⁰ Goldscheider, *a.g.e.*, s. 3.

¹⁰¹ Asher Arien, *The Second Republic: Politics In Israel*, (NJ: Chatnam House Publishers, 1998),s.7.

İsrail'in eğitim sisteminde, Yahudilik ve İsrailcilik kimliğinin öğretilmesi için önemli çabalar sarf edilmiştir.¹⁰² Tüm bu verilerden yola çıkarak, İsrail Devleti'nin bir "Yahudi Devleti" olarak kurulduğunu varsayabiliriz.

Zaten, İsrail'in *raison d'être*'i (varoluş nedeni) olan "sürgündekilerin bir araya getirilmesi" kavramı doğrultusunda ülkenin kapıları ülkeye gelmek ve gelince İsrail vatandaşlığı edinmek isteyen her Musevi'ye sonuna kadar açılmıştır.¹⁰³

İsrail toplumu, diğer tüm ülkelerden daha fazla, göçler yoluyla kurulmuş bir ülkedir. Göç, İsrail devletinde ulus inşası için ana strateji olmuştur. 19. yüzyıldan beri Siyonist ideoloji ve kuruluşundan beri İsrail Devleti, kendilerini soy ya da din bağı ile Yahudi olarak gören herkesi bir ülkeye toplamak gayesini gütmüştür.

İsrail'e göçün şartları, evreleri ve yolları kendine hastır. İsrail'e göç öncelikle Avrupa'daki II. Dünya Savaşı ve Soykırım, Yahudiler arasında milliyetçilik bilincinin uyanmış olması, devlet-öncesi Filistin topraklarında hali hazırda sayıca artan bir Yahudi cemaatinin yaşıyor olması ve 1990'larda SSCB ve Doğu Avrupa'daki radikal değişimler, Arap ülkelerinde yaşayan Yahudilerin durumu gibi sebepler göçe neden olmuştur.¹⁰⁴

10 Temmuz 2003 tarihinde Washington Post gazetesinde yayınlanan bir haberde, dönemin İsrail Başbakanı Ariel Şaron'un ve Amerika Büyükelçisi Daniel Ayalon'un İsrail'e göç edecek 330 kişilik Amerikan ve Kanadalı Yahudilerle ilgili sözlerine yer verilmiştir. Daniel Ayalon grubu Amerika'dan uğurlarken, bu 330 göçmenin "Tüm Yahudilerin İsrail'e dönmek hayalinin bir parçası" olduğunu belirtmiştir. Başbakan Şaron ise grubu karşılarken, göçün

---

¹⁰² Ibid., s. 7.

¹⁰³ "İsrail'in Gerçekleri" *İsrail Enformasyon Merkezi*, (Kudüs: Hamakor Press, 1997), s. 33.

¹⁰⁴ Calvin Goldscheider, "Demographic Transformations in Israel: Emerging Themes in Comparative Context", Der. Calvin Goldscheider, *Population and Social Change in Israel*, (San Francisco: Westview Press, 1992), s. 5.

İsrail'in birincil önceliği olduğunu, hatta barış ve güvenlikten bile daha önemli olduğunu söylemiştir.¹⁰⁵

Görüldüğü gibi İsrail'e göç, bölgenin ideolojik merkez olması ve bu durumun İsrail toplumunun oluşumu ve gelişimini etkilemesi yüzünden özel ve önemlidir. Bu göç, yeni bir vatana gitmekten ziyade, 2000 yıldır uzak kaldıkları bir toprağa “dönüş” olarak görülür.¹⁰⁶

3.1. İsrail'e Göç Dönemleri

Yahudi geleneğine göre İsrail'e göçe “Aliya” adı verilir. Aliya, “Mesih'in geleceği gün” için tüm Yahudilerin Siyon'a yani Kutsal (Vaat edilmiş) Topraklar'a döneceklerine dair köktenci inanca dayanır. İsrail'e göç ideali, Yahudi dini fikriyatında var olduğu gibi seküler milliyetçi ideolojisinde de kök salmıştır. Dini görüş, Filistin'e bireysel göçe önem verirken, siyasi ideoloji olarak Siyonizm, daha büyük grupları bu yola itmiştir.¹⁰⁷

İsrail'in göçle ilgili resmi politikası ise, 14 Mayıs 1948 yılında kabul edilen “Bağımsızlık Deklarasyonu”nda, “İsrail Devleti, Yahudi göçüne ve sürgündekilerin toplanmasına açıktır” şeklinde açıklanmıştır. Göçle ilgili bu resmi politika, geçici İsrail hükümetinin yürürlüğe koyduğu, İngiliz kısıtlamalarını feshetmek ve daha önce illegal olarak görülen Yahudi göçmenlerin, ülkenin asli unsurları olarak sayıldığı, ilk kanunla birleştirilmiştir.

İsrail'in göç politikasındaki önemli bir başka dönüm noktası da 5 Temmuz 1950 yılında kabul edilen “Geri Dönüş Yasası"dır. Bu yasa ile, sağlık ve

---

¹⁰⁵ “Going to Israel”, *The Washington Times*, 10 July 2003.

¹⁰⁶ Goldscheider, *a.g.m.*, s. 5.

¹⁰⁷ Bernard Reich ve Gershon R. Kieval, *Israel: Land of Tradition and Conflict*, (San Francisco: Westview Press, 1993), s.13.

güvenlikle ilgili küçük istisnalar dışında dünyadaki her Yahudiye İsrail'e göç etme ve yerleşme hakkı verilmiştir.¹⁰⁸

İsrail'e gruplar halinde yapılan göçler beş ana dönemde incelenebilir. Göç edilen bölgeler ve sebeplerin farklılığı, İsrail'e göçün altı ana döneme ayrılmasına yol açmıştır.

3.1.1. Şekillendirici Dönem: 1882-1924 Dönemi

Bu dönemde göç eden kişi sayısı az olmasına rağmen siyasi önemi büyüktür. 1880'den önce Eretz Yisrael'de 25.000'den daha az Yahudi yaşamaktaydı. Bu nüfus dört kutsal şehirde, Kudüs, Hebron, Tiberias ve Safed'de yoğunlaşmıştı ve zamanlarını çoğunlukla dua ve Tevrat'ı çalışmakla geçirmekteydi.

İlk Aliya'yı (1882-1903) yapanlar, Rusya'daki anti-semitizmden kaçan 20.000-30.000 civarında kişidir. Çoğunluk Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmiştir. Eretz Yisrael'e göç edenler ise, bölgede Yahudi milliyetçiliğini canlandırmıştır. Bunların bir çoğu Hovevei Zion olarak bilinen milliyetçi Yahudi gruplarda yer aldılar. Ancak, grup tarımsal yeteneklerden ve maddi güçlerden yoksundu.¹⁰⁹

İkinci Aliya, Rusya'daki başarısız 1905 Devrimi sırasında ülkeden kaçanlarca yapılmış ve bu göç dalgası beraberinde sosyal eşitlik ve özgürlük fikirlerini getirmiştir. Bu dönemde gelen 35.000 kişinin neredeyse tamamı Rusya'dan göç etmiştir. Göçmenlerin birkaç bini Romanya'dan ve 2.000'i de Yemen'den gelmedir. Bu göçün İsrail tarihinde iki önemli sonucu vardır:

a. David Ben-Gurion, Yitzhak Ben Zvi ve Yosef Shprinzak, yani İsrail'in ilk başbakanı, ikinci cumhurbaşkanı ve ilk meclis başkanı bu göçle gelmişlerdir.

---

¹⁰⁸ Goldscheider, *a.g.e.*, s.49.

¹⁰⁹ Arien, *a.g.e.*, s. 21.

b. Kurdukları siyasi organizasyonlar ülkenin geleceğini şekillendirmiştir.

Yeni gelen göçmenler ayrıca tarımsal faaliyetlerde, sanayide gelişime hız vermişlerdir. Bunun yanı sıra Yahudi kültürel yaşamına da katkılarda bulunmuşlardır.¹¹⁰

Üçüncü Aliya, çoğunlukla Polonya ve Rusya'dan gelen ve tarım eğitimi almış, bekar erkeklerden oluşmaktaydı. Bu göçmenler, birinci ve ikinci Aliyaların göçmenlerinden farklı olarak, daha müreffeh bir ülkeye gelmişlerdir.¹¹¹

3.1.2. 1925-1948 Dönemi

1925-1948 arası Manda yıllarıydı. İngilizlerle mücadele, Nazilerle mücadele, göç etmek için mücadele ve tam hakimiyet için mücadele yıllarıydı.

Amerika Birleşik Devletleri'nin 1920'lerde göçmenlere kısıtlama getirmesiyle birlikte, Polonya Yahudileri ülkeyi terk ederek Dördüncü Aliya'yı (1924-1930) başlatmıştır. Bu dönemde 82.000 Yahudi İsrail'e göç etmiştir. Eğer, Üçüncü Aliya'ya ideolojik temelli Rus Aliyası deniliyorsa, dördüncüyü Polonyalı ve orta sınıf olarak adlandırmak mümkündür.

Beşinci Aliya (1932-1938), Orta ve Doğu Avrupa'daki Yahudi karşıtı aktivitelerin artışı nedeniyle, özellikle 1933 yılında Adolf Hitler'in yükselmesi yüzünden meydana gelmiştir. Bu göç dalgasında 200.000 göçmenden bahsedilmektedir. 1935 yılında rekor sayıda Yahudi (66.000 kişi) Eretz Yisrael'e göç etmiştir. Beş yıl içinde Yahudi nüfusu iki katına çıkmıştır. Genellikle "Alman Aliyası" olarak bilinen Beşinci Aliya, Alman ve Avusturya Yahudilerinin nüfusunun ¼'ünün göçü ile sonuçlanmıştır.¹¹²

---

¹¹⁰ Ibid., s. 22.

¹¹¹ Ibid., s. 23.

¹¹² Ibid., s. 24.

Orta Avrupa ülkelerinden göç edenler, yanlarında kalkınma için sermaye, bunun yanı sıra orta sınıf alt yapılarını, şehirli yaşam tarzlarını ve sevk ve idare deneyimlerini getirmişlerdir.¹¹³

3.1.3. Kitlese Göç: 1948-1951 Dönemi

İsrail Devleti'nin kuruluşundan sonraki ilk göç dalgası bu tarihlerde başlamıştır. Bu yüksek göç oranı, Yahudi nüfusun sayısını iki katına ulaştırmış ve ilk on sekiz ay içerisinde 350.000 kişi ülkeye ulaşmış, takip eden bir buçuk yıl içerisinde de diğer bir 350.000 kişilik grup ülkeye gelmiştir.¹¹⁴

Yerleşim ile ilgili temel ihtiyaçlar – ev yapımı, iş yerleri, okullar ve sağlık hizmetleri – ile ilgili yoğun bir çalışma başlatılmıştır. Gelen göçmenler, ulusal dili yani İbranice'yi bilmemekteydiler. Kültür ve dilleri Avrupa'daki cemaatlerden farklı olan Ortadoğu ülkelerinden gelen göçmenler ise, uyum sürecini zorlaştırmıştır.

Bu ilk dönemde göçmenler çoğunlukla Avrupa kökenliydi. Bunların çoğunluğu soykırımdan kurtulan Yahudilerden oluşmaktaydı. 1948 yılında gelen 100.000 göçmenin %85'i Avrupa kökenliydi. Bu durum, Ortadoğu ülkelerinden gelen Yahudi göçmenlerin katılımı ile değişmiştir. 1949 ve 1950 yıllarında Avrupa'dan gelen göçmenler, bu göç dalgasının yarısını oluşturmakta, 1951 yılı itibariyle göçmenlerin %70'i genelde Irak, İran ve Libya'dan gelen Asya ve Kuzey Afrika kökenli kişilerdir.¹¹⁵

Özellikle 1949 yılında Türkiye Yahudi cemaatinden İsrail'e yoğun bir göç yaşanmıştır. Aynı yıl Yemen Yahudi cemaatinin de tamamı göç etmiştir. Bu

---

¹¹³ Ibid., s. 25.

¹¹⁴ Goldscheider, *a.g.e.*, s. 49.

¹¹⁵ Ibid., s. 50.

dönemdeki en yüksek aylık göçmen sayısına 1951 yılında ulaşılmıştır. Sayı 20.000'dir ve bu sayı neredeyse "Birinci Aliya" kadardır.¹¹⁶

Bu göç dalgasının birincil belirleyicisi, siyasi ve ekonomik sebeplerdir. Bunun yanı sıra Ortadoğu'nun gelenekselci Yahudileri arasındaki dini – Mesihçi anlayışta bu göçün sebepleri arasındadır.¹¹⁷

3.1.4. Kuzey Afrika Göçü

İsrail'e ikinci ana göç dalgası, 1950'li yılların ortasında başlamıştır. Bu göçmenlerin yarısından fazlası Fas, Tunus ve Mısır gibi Kuzey Afrika ülkelerinden gelmekteydi. 1955 ile 1957 yılları arasında ülkeye 165.000 göçmen gelmiştir. Bu göçmenlerin mesleki yetenekleri ve eğitimsel alt yapıları, kendilerinden önce bölgeye gelen Avrupa kökenli Yahudilerden çok farklıydı. Kuzey Afrikalı göçmenler, kendilerinden önce gelen Avrupalılardan daha düşük bir eğitim düzeyine ve mesleki yeteneğe sahiptiler. Bu göçmenler iş yaşamına çok zor entegre olmuşlardır.

Bu dönem zarfında İsrail tarafından "seçici göç kotaları" uygulanmış ve geniş ölçekli göçün negatif ekonomik etkisini kontrol etmek için, bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Göç, yavaş bir şekilde devam etmiş, 1960'larda yine hızlanmıştır. 1961 ile 1964 arasında gelen 228.000 göçmenin yarısı Kuzey Afrika ülkelerinden gelmiştir.¹¹⁸

3.1.5. 1967 Sonrası: Sovyetler Birliği ve Batıdan Gelen Göç

Devlet kurulduktan sonraki üçüncü ana göç dalgası, 1967 yılındaki Altı Gün Savaşı'ndan sonra başlamış, çoğunlukla Doğu Avrupa'dan (Sovyetler Birliği ve Romanya) ve Batılı ülkelerden (özellikle Amerika Birleşik Devletleri) gelmiştir.

---

¹¹⁶ Arian, *a.g.e.*, s. 27.

¹¹⁷ Goldscheider, *a.g.e.*, s.50

¹¹⁸ Ibid.

Bu alanlar, İsrail dışındaki en büyük Yahudi nüfusuna sahiptirler ve göçün temel potansiyel kaynağıydılar.

1972 ile 1979 yılları arasında, %51'i Sovyetler Birliği'nden, %8'i de Amerika Birleşik Devletleri'nden olmak üzere 267.582 göçmen İsrail'e ulaşmıştır. 1980 ile 1989 yılları arasında göç eden 153.833 kişinin %65'i Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nden, %11'i Etiyopya'dan ve %6'sı ise İran'dan gelmiştir. Göçmenlerin üçüncü dalgası, İsrail'de ekonomik büyümenin ve coğrafi gelişmenin olduğu 1967 sonrası döneme denk gelmiştir.

Bu zaman diliminde, topluma daha yüksek standartlara sahip bir göçmen entegrasyonu sağlanmıştır. Batılı ülkelerden gönüllü olarak gelen yeni göçmenlerle, Ortadoğu ülkelerinden gelen göçmenlere verilen sübvansiyon arasındaki fark tartışmalıdır.¹¹⁹

3.1.6. 1989 Sonrası Dönem

1989-1995 yılları arasında, 1948 yılındaki ilk bağımsızlık döneminden daha fazla Yahudi İsrail'e göç etmiştir. 700.000 göçmenin çoğunluğu Sovyetler Birliği'nden gelmiş, 50.000 göçmen de Etiyopya'dan göç etmiştir.¹²⁰

Sovyetler ve Etiyopya'dan gelen bu iki cemaat arasındaki fark keskindir. Bu cemaatlar ülkeye sadece büyük sayılarda değil üstelik aynı anda gelmişlerdir. 1990 yılında Sovyetler Birliği'nden 185.200 kişi gelmiş, 1991 yılında bu sayıya 141.800 kişi daha eklenmiştir. Solomon Operasyonu ile 14.200 Etiyopya Yahudisi 1991 yılında İsrail'e göç etmiştir.

İsrail Devleti, bu dönemdeki yoğun göçmen kitlesini absorbe etmekte zorlanmıştır. Likud hükümeti, entegrasyonu sağlamak için, bir “self – absorption”

---

¹¹⁹ Ibid.

¹²⁰ Arien, *a.g.e.*, s. 29.

projesi hazırlamıştır. Bu projeye göre, hükümet sadece maddi destek verecek ve göçmenlerin entegre olmasını bekleyecektir. Rus Yahudilerinin çoğu iş ve yerleşim problemlerini çözmüşler ancak Etiyopya Yahudileri bu sorunu çözememişlerdir.¹²¹ Çünkü Rus Yahudileri, profesyonel meslek sahibi, iyi eğitilidirler ve çocukları için yüksek sosyoekonomik beklentileri vardır.¹²²

1989 ile 1995 yılları arasında eski Sovyetler Birliği'nden göç eden 609.900 Yahudinin çoğunluğu, iyi eğitilmiş, seküler, Batılı kültürü bilen Aşkenazlardı. Göç etme sebepleri Sovyetler Birliği'nin çöküp dağılması, siyasi ve ekonomik geleceğin belirsiz olması ve anti-semitizmin yükselmesi endişesiydi. Göçmenlerin birçoğu Siyonizm'i Sovyetler Birliği'nde değil, İsrail'de öğrenmişlerdir.¹²³

3.2. İsrail'in Genel Demografik Yapısı

Değişik etnik kökenlerden gelen Yahudilerin ve Arapların yaşadığı İsrail'in nüfusu 2000 yılı rakamlarına göre, yaklaşık 6.000.000'dur. Bu ülkede yaşayan Yahudilerin dünyadaki toplam Yahudi nüfusun yaklaşık %40'ını oluşturduğu görülmektedir.¹²⁴

İsrail toplumunun demografik yapısı, Batılı, sanayi toplumlarının tarihsel bir özeti gibidir. Ancak, bunun yanı sıra üçüncü dünya ülkeleriyle de benzerdir. Nüfusla ilgili en önemli veriler şunlardır: Ölüm oranlarındaki azalma ve halk sağlığı ile ilgili çalışmaların gelişim göstermesi, çekirdek aile tipine geçilmesiyle nüfus planlamasının başarılı bir biçimde uygulanması ve küçük ailelerin ortaya çıkması, nüfusun şehirlerde yoğunlaşması ve metropollerin genişlemesi, göç,

---

¹²¹ Ibid., s. 29.

¹²² Goldscheider, *a.g.e.*, s. 51.

¹²³ Arien, *a.g.e.*, s. 29.

¹²⁴ İbrahim Mazlum, "İsrail Siyasal Yaşamının Temel Dinamikleri", (Haz. Fulya Atacan), *Değişen Toplumlar, Değişmeyen Siyaset: Ortadoğu*, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2004), s. 89.

etnik grupların belirli yerlerde yoğunlaşması ve değişik ülkelerden gelen göçmenlerin sosyoekonomik entegrasyonları ve yaşlı nüfusun durumudur.¹²⁵

Ülke nüfusunun dinsel dağılımına bakıldığında, nüfusun %83'ünün Yahudi, %15'inin Sünni, %1,9'unun Hıristiyan ve %0,1'inin Dürzi olduğu görülmektedir.¹²⁶ Bir başka deyişle, Yahudi olmayan nüfusun içinde Müslüman Araplar, Hıristiyanlar, Dürziler, Çerkezler ve Bahailer yer almaktadır. Yahudi nüfus ise göç ettikleri bölgelere göre, Aşkenaz, Sefarad, Etiyopya ve Rus Yahudileri olarak gruplandırılmaktadır.

3.2.1. Yahudi Olmayan Nüfus

3.2.1.1. Araplar

Arap nüfus çoğunlukla Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde yaşamaktadır. %80'i Sünni Müslüman ve %20'si Hıristiyan'dır.¹²⁷ Müslüman nüfusun %10'unu Bedevi Araplar oluşturur. Çoğu göçebedir ve İsrail'in güney kesimindeki çöllerde yaşamaktadırlar.¹²⁸

İsrail'in ikinci en kalabalık azınlığını oluşturan Hıristiyan Araplar ise, Nasıra, Şafaram ve Hayfa şehirlerinde yaşamaktadırlar. Bunlar, Rum Katolik, Rum Ortodoks, Roman Katolik gibi çok çeşitli mezheplerden oluşmaktadırlar.

---

¹²⁵ Goldscheider, *a.g.m.*, s. 3.

¹²⁶ Beril Dedeoğlu, *Ortadoğu Üzerine Notlar*, (İstanbul: Derin Yayınları, 2002), s. 151.

¹²⁷ Süleyman Özmen, *Ortadoğu'da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail*, (İstanbul: IQ Yayıncılık, 2002) s. 115.

¹²⁸ "İsrail'in Gerçekleri", *İsrail Enformasyon Merkezi*. (Kudüs: Hamakor Press, 1997), s. 118.

3.2.1.2. Dürziler

Yahudi olmayan nüfusun yaklaşık %10'unu İsrail'in kuzeyinde yaşayan, Arapça konuşan Dürziler oluşturmaktadır. İsrail ordusunda askerlik yapmakta ve devlete hizmet etmektedirler.

3.2.1.3. Çerkezler

Çerkezler, her ne kadar Arap kökenli olmasalar ve daha geniş Müslüman toplulukların kültürel geçmişinden gelmeseler de Sünni Müslümandırlar. Etnik kimliklerini koruyarak, Musevi toplumun içinde asimile olmaksızın İsrail'in ekonomik ve ulusal faaliyetlerine katılmaktadırlar.¹²⁹

3.2.1.4. Bahailer

Bahaizm dinine inanırlar. Hayfa ve Akka'da yerleşmiş İsrail vatandaşlarıdır. Merkezleri Hayfa şehrindeydir.¹³⁰

3.2.2. Yahudi Nüfus

Yahudi nüfusu, birçok değişik ülkeden gelen, çeşitli etnik köken, dil, dini bakış açısına sahip bir göçmenler topluluğudur. Tüm göçmenler ayrı kültürel tarihsel ve siyasi tecrübeleri paylaşmışlardır.

Nüfusun yapısı ve artışından başka, İsrail'e birçok ülkeden göç edilmesi, İsrail'deki Yahudi nüfusun etnik yapısında ayrılıklara yol açmıştır. Etnik yapı yoğun Batı orijinli nüfustan, Ortadoğu ve Batılı nüfusun karması bir hale dönüşmüştür.¹³¹ Günümüzde Yahudi nüfus Aşkenaz Yahudileri, Sefarad

---

¹²⁹ Ibid., s. 119.

¹³⁰ Özmen, *a.g.e.*, s. 117.

¹³¹ Goldscheider, *a.g.e.*, s. 55.

Yahudileri, Oryantal Yahudiler, Etiyopya Yahudileri ve Sovyet Yahudilerinden oluşmaktadır.

3.2.2.1. Aşkenaz Yahudiler

Aşkenaz Yahudiler, İsrail'e Merkez ve Doğu Avrupa'dan gelen ilk Yahudi grubudur. Alman orijinlidir. Klasik İbrani alfabesinde, Aşkenaz'ın anlamı Almanya demektir. Aşkenazların bir kısmı yüzyılın başında, Kuzey ve Güney Amerika, Güney Afrika ve Avustralya'ya göç etmişlerdir.¹³²

Aşkenazlar, ülkeyi inşa eden, İbranice'yi yeniden canlandıran, kibutzları ve ilk modern Yahudi şehri olan Tel Aviv'i kuran, Avrupalı Yahudi öncüler olarak bilinmektedirler.¹³³ Donna Rosenthal'a göre; bazı İsraililer Aşkenazları, "İsrail'in WASP"ları olarak nitelemektedir.¹³⁴

Bu göçmenlerin mesleki yetenekleri, eğitim alt yapıları ve aile ve etnik bağları, İsrail toplumunda kolaylıkla yer bulmalarını, fırsat ve kaynaklara kolay ulaşmalarını sağlamıştır.¹³⁵ Aşkenazlar; doktor, yazar, politikacı, hukukçu ve işadamı kimlikleriyle, İsrail toplumunda prestijli bir konum elde etmişlerdir.

Bu cemaat, çoğunlukla Avrupa'daki Yahudi gettolarından kaçarak ilk seküler ve sosyalist fikirleri bölgeye getirmişlerdir. Aşkenazların dindar kesimi ise, kendileriyle beraber Doğu Avrupa göreneklerini, modasını ve Yidiş dilini getirmişlerdir. Bugün Aşkenaz cemaati, Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve İngiltere'deki cemaati kapsamaktadır.¹³⁶

---

¹³² Özmen, *a.g.e.*, s. 113.

¹³³ Donna Rosenthal, *Ordinary People in an Extraordinary Land: The Israelis*, (NY: Free Press, 2005), s. 97.

¹³⁴ WASP: White Anglo Saxon Protestant (Beyaz Anglosakson Protestan) anlamına gelmektedir. İsrail'de ise aynı tanımlama "White Ashkenazi Sabras With Proteksia" şeklinde yapılır. Bunun anlamı ise, "Bağlantı sahibi, İsrail doğumlu, beyaz Aşkenazlar"dır.

¹³⁵ Goldscheider, *a.g.e.*, s. 56.

¹³⁶ Reich ve Kieval, *a.g.e.*, s. 12.

3.2.2.2. Sefarad Yahudileri

İspanya ve Portekiz'den gelmişlerdir. Sefarad, İbranice'de İspanyol demektir. Bu Yahudiler 15. yüzyılda veba mikrobu taşıdıkları gerekçesiyle İspanya'dan ve Portekiz'den sürülmüşlerdir. 19. yüzyılda Filistin'de çoğunluğu oluşturmuşlardır.¹³⁷

Sefarad terimi sıklıkla Müslüman toplumlarda yaşayan Yahudi cemaatleri için de kullanılır. Bu tanıma giren cemaatler arasında Türkiye, Yunanistan, İran ve Afganistan'da yaşayan Yahudiler vardır.

İspanya Yahudileri genelde Ladino adı verilen Judeo-Espanyol lehçesini konuşmaktadırlar. Bu dili önceleri ortaçağ İbrani harfleri, daha sonra Latin alfabesiyle yazarak kullanmışlardır. Ancak, Arap ülkelerinde yaşayanlar Ladino'yu kullanmamışlardır.¹³⁸

1948'de İsrail kurulduğunda, Aşkenazlar nüfusun %77'sini oluşturmaktaydılar. Ancak, devletin kurulmasıyla, İsrail ve Arap ülkeleri arasında yaşanan savaşlar ve Kuzey Afrika'da yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle 1958'e kadar bu bölgelerden yaşanan göçler sonucunda, bu tablo değişikliğe uğramıştır.

Göç eden Sefaradlar, yeni devletin kıt kaynakları nedeniyle "maabarot" denilen geçici çadır kentlere yerleştirilmişlerdir. Bu dönemde Sefaradların, bu kamplarda, saçlarının kesilmesi, haşere ilaçlarıyla ilaçlanmaları hatta bebeklerinin alınıp Aşkenaz ailelere evlatlık verilmesi gibi uygulamalara maruz kaldıkları iddia edilmektedir. Çadır kentlerde, bazen on yıl gibi uzun bir süre kaldıktan sonra ve çoğu kez onayları alınmadan yeni oluşturulan kentlere ya da kolektif yerleşim merkezlerine gönderilmişlerdir. Böylece amaç bu olmamakla birlikte, etnik olarak

---

¹³⁷ Özmen, *a.g.e.*, s. 114

¹³⁸ Reich ve Kieval, *a.g.e.*, s. 12.

homojen bölgeler oluşmuş ve Sefaradların yaşadığı yerler ülkenin en fakir bölgeleri haline gelmiştir.¹³⁹

Sefaradların eşit olanaklara kavuşmaları ve beyaz yakalı Aşkenazlar arasında yerlerini almaları çok uzun zaman almıştır. Orta sınıfa yükselmeyi başaran Sefaradlar, Aşkenaz değerlerini benimsediler. Yoksul ve imtiyazsız Sefaradlara ise, Oryantal Yahudiler ya da Mizrahiler adı verilmiştir. Bugün dahi çalışan yoksul sınıf için bu ifade kullanılmaktadır.¹⁴⁰

3.2.2.3. Oryantal (Mizrahim) Yahudiler

Bu Yahudiler Arapça konuşan ülkelerden “Sihirli Kilim Operasyonu” ile, 1948 yılında İsrail’e getirilmişlerdir. Çoğu Yemen, Irak, İran, Afganistan ve Hindistan’dan gelmişlerdir. Yahudilerin içinde en geri kalmış grup bunlardır. Genelde alt ve orta sınıfa mensup olan ve niteliksiz işlerde çalışan Oryantal (Doğu) Yahudileri, düşük bir eğitim düzeyine sahiptirler.¹⁴¹

1940’lı yıllarda Arap milliyetçiliği ve İslamcılığın yükselişiyle beraber, Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da Yahudi karşıtı şiddet hareketleri baş göstermiştir. 1948’den 1960’lara kadar 870.000 Oryantal Yahudi, Yemen, Irak, Mısır, Suriye, Lübnan, Fas, Cezayir, Tunus, Libya, İran ve Afganistan’dan kaçmış ve bunların 600.000’den fazlası İsrail’e göç etmiştir.¹⁴²

Oryantal Yahudiler, muhafazakar, fakir ve Arapça konuşan bir grup olduğu için, İsrail toplumuna adaptasyonu en zor sağlanan Yahudi topluluğu olarak bilinmektedir.

---

¹³⁹ Çağlayan, *a.g.e.*, s. 457.

¹⁴⁰ *Ibid.*, s. 459.

¹⁴¹ Özmen, *a.g.e.*, s. 114

¹⁴² Rosenthal, *a.g.e.*, s. 115.

3.2.2.4. Etiyopya Yahudileri

Etiyopya Yahudileri, 1985 ve 1991 yıllarındaki iki operasyonla ülkeye getirilmişlerdir. Ülkedeki birçok Yahudi, özellikle Aşkenazlar bu göçe karşı çıkmışlardır. Halen bazı tutucu Yahudiler, bu zenci Yahudilere karşı tavır takınmaktadırlar.¹⁴³

3.2.2.5. Sovyet Yahudileri

Sovyet Yahudileri, aslında Aşkenaz kökenlidirler. Ancak, İsrail'e belli bir bölgeden ve siyasi görüş olarak "sosyalizm", dini görüş olarak ise genelde "ateizm"i benimsemiş, Rusça konuşan büyük bir kitle halinde geldikleri için çoğu araştırmacı tarafından ayrı bir grup olarak incelenmiştir.

1989 yılında ülkeye gelmişlerdir. Sayıları 700.000 civarındadır. Bu göçmenlerin çoğu iyi eğitilmiş kişilerden oluşmaktadır.

3.3. İsrail'de Aşkenaz – Sefarad Ayrımı

İsrail siyasi yaşamında önemli hakim kriterlerden biri etnisitedir. Bu Yahudi – Yahudi olmayan ayrımı değil, Yahudiler arasındaki etnik farklılıktır. Konu her ne kadar kolay anlaşılır olmasa da, Yahudiler arasındaki temel fark, Avrupa – Amerika kökenli Aşkenazlar ve Asya – Afrika kökenli Sefaradlar arasındadır.

Aşkenaz – Sefarad terimleri problemlili ve sınırları kesin olmayan iki terimdir. Örneğin, Avrupa'nın güneyindeki birçok cemaat Sefaradken, Doğu Akdeniz, Hindistan, Yemen ve Etiyopya'daki cemaatler her iki kategoriye de dahil edilmemektedir. Özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısında Amerika kıtasında ve

---

¹⁴³ Özmen, *a.g.e.*, s. 114.

Fransa’da Sefarad cemaatleri ortaya çıkmıştır. Diğer yandan Mısır ve Çin’de Aşkenaz cemaatleri yaşamıştır.¹⁴⁴

Siyasal yaşamda Aşkenaz – Sefarad ayrımı önemlidir. 1977 yılında seçmenlerin çoğunluğu (%53) Aşkenazlardan oluşmaktaydı. Seçmenlerin %43’ü Sefarad, %4’ü İsraili ana babadan olma İsraili Yahudilerdir. 1988 seçimlerinde ilk kez Sefarad kökenliler Aşkenaz kökenlileri sayıca aşmıştır.¹⁴⁵ 22 Mart 2006 tarihinde yapılan son İsrail seçimlerinde Fas kökenli bir Sefarad olan Amir Peretz, İşçi Partisi’nin başında yer almıştır. Amir Peretz’in parti başkanı seçilmesiyle, ilk kez bir Sefarad büyük bir partinin lideri konumuna yükselmiştir. Aşkenazlar, bir Sefaradın liderliğine tepki gösterip partiyi terk etmiştir.¹⁴⁶

Dünyada yaşayan 13 milyon Yahudinin %85’i Aşkenaz, %15’i ise Sefaraddır. Dünyadaki Aşkenaz nüfusun %10’u, Sefarad nüfusun 2/3’ü İsrail’de yaşamaktadır. Buna rağmen bugün İsrail nüfusunun %55’i Aşkenazlardan, %45’i Sefaradlardan oluşmaktadır.¹⁴⁷

Aşkenazlar, Sefarad Yahudilerini ilkel, neredeyse “vahşi ve taş devri Yahudiliğinin” temsilcileri olarak görmektedirler. Geçici kamplarda ve yeni kentlerde Aşkenazlardan gördükleri muamele nedeniyle, Oryantal Yahudi toplumlarının eski eliti, statülerini ve bununla birlikte genellikle kendilerine olan güven ve saygılarını da kaybetmişlerdir.

Doğulu Yahudiler 1948 yılından sonra İsrail’e önemli miktarda göç vermeye başladıklarında, yeni kurulmuş devletin lider kadroları, “erime potası” (mizug galuyot) politikasını uygun yol olarak görmüşlerdir. Siyasi parti, ordu, ve eğitim kurumları gibi sosyalleştirme araçları vasıtasıyla, Doğulular, kültürel geleneklerinden vazgeçmeleri ve hakim Aşkenaz kültürünü içselleştirmeleri

---

¹⁴⁴ Arien, *a.g.e.*, s.31

¹⁴⁵ Ibid., s. 32.

¹⁴⁶ “Barışın anılmadığı seçim”, *Radikal Gazetesi*, 28 Mart 2006.

¹⁴⁷ Arien, *a.g.e.*, s. 33.

yönünde cesaretlendirilmişlerdir. Bunun amacı, ulusal birlik ve bütünlüğü sağlamaktır.¹⁴⁸

Yeni göçmenler yaşadıkları zorlukları ilk kez 1959 Temmuz’unda Hayfa’da Fas göçmenlerinin yaşadığı bir kenar mahalle olan Vadi Salib’de başlayan gösterilerle dışa vurmuşlardır. Gösteriler yaz boyunca diğer kentlere de yayılmıştır. İsraililer böylece etnik bir sorun ile karşı karşıya kaldıklarını anlamışlardır.

1970 başlarında, ikinci kuşak Sefaradlar – o dönemde Avrupa’dan gelen göçmenlere tanınan geniş olanaklara da tepki olarak – “Kara Panterler” adı altında Kudüs’ün kenar mahallelerinden birinde örgütlenmişlerdir. Kara Panterler, Aşkenaz kurulu düzenine karşı çıkarak, ev sahibi olma, iş ve eğitim konularında eşit olanaklar talep etmişlerdir. Başbakan Golda Meir, onları “kötü çocuklar” diye tanımlayarak daha da öfkelenmiştir ve pek çok Sefaradın kurulu düzene karşı çıkarken aslında İşçi Partisi’ne karşı çıktıkları yolundaki görüşünü güçlendirmiştir.

Sefaradların bu protesto hareketlerinin amacı, topluma entegre olma, güç merkezine yaklaşma ve bundan pay alma isteklerini yansıtmaktaydı.

Jill Hamburg, 1992 yılında yayınlanan bir makalesinde, şehrin sanayi bölgesinin yakınlarındaki *shchunot*ların (getto) İsrail’deki Sefarad Yahudilerinin çoğunluğuna yuva olduğu ve bu Doğulu Yahudilerin yaşadığı bölgelerde, ulusal hedef olan entegrasyonun her zaman başarılı olamadığını belirtmiştir. Bu duruma örnek olarak, Sefarad mahallesinin duvarlarında yazan “*Aşke-Naziler*” sözünü vermektedir.¹⁴⁹

Otoriter rejimlerden gelen ve geleneksel dini geleneklere sahip Sefaradlar, Aşkenazların Avrupa kültürünü seküler ve fazla modern bulmuşlardır. Sefaradlar,

---

¹⁴⁸ Renee Taft, “Ethnic Divisions in Israel”, Der. Bernard Reich & Gershon R. Kieval, *Israel Faces The Future*, (NY: Preager Publishers, 1986), s. 81.

¹⁴⁹ Jill E. Hamburg, “Who Speaks for the Sephardim?”, *The Nation*, Vol. 254, (June,1992), s. 891.

güçlü ve otoriter liderlere alıştılar, sosyal demokratik çoğulculuk ve halk egemenliği gibi kavramlarla ifade edilen ideallere yabancıydılar.¹⁵⁰

3.4. İsrail'e Göçle İlgili Bazı Temel Özellikler

Asher Arian'a göre, İsrail'e göç ile ilgili beş özellik mevcuttur.¹⁵¹ Bu faktörler şu şekilde sıralanabilir.

a. Göçün basit bir açıklaması yoktur. Bir ülkeyi çekici kılan “çekici faktörleri” ve itici kılan “itici faktörleri” bilmek gerekir. Eğer, “çekici faktörler”, “itici faktörler”i aşmış ise, entegrasyon daha kolay gerçekleşir.

Kişi, eğer ideolojik tutku ya da dini görüşü doğrultusunda *aliya* yaptıysa, göçü daha kolay başarmaktadır. Sosyal durum da çok önemlidir. Örneğin birey, göçü tek başına gerçekleştiriyor ise, uyum sağlamakta; ailesi, köylüleri ya da siyasi grubu olan kişiye göre daha zorlanmaktadır.

b. Siyonizm görüşü, Eretz Yisrael'e yapılacak göç için hazır bir zemin oluşturmuş olmasına rağmen çoğu göçmen İsrail'e gelmeyi tercih etmemiştir. Bu durum yirminci yüzyılın başında Rusya ve Polonya'dan göçen Yahudilerin, Amerika Birleşik Devletleri'ni tercih etmesinde görülür. Aynı şekilde, yine aynı yüzyılın sonunda, eski Sovyetler Birliği'nden göç edenlerde de aynı eğilim görülür. Ancak, buna karşılık Kuzey Afrika ve Ortadoğu Yahudi toplulukları İsrail'e göç etmeyi daha çok arzu etmektedir.¹⁵²

c. Göç çoğunlukla dışsal sebeplerle olmaktadır. Örneğin, 1920'lerin ortalarında fazla sayıda Polonya Yahudisi çifte baskı yüzünden İsrail'e göç etmişlerdir. Bu baskılardan birincisi; Polonya'da Yahudi sanayi ve ticaret sektörüne uygulanan genel boykot, diğeri ise; aynı dönemde (1924 yılında) Amerika'ya göçü kısıtlayan

---

¹⁵⁰ Çağlayan, *a.g.e.*, s.458-459.

¹⁵¹ Arien, *a.g.e.*, s. 19.

¹⁵² *Ibid.*, s. 20.

Johnson – Lodge Göç Kanunu'dur. 1935 yılında 66.000 gibi rekor sayıda göçmen İsrail'e ulaşmıştır. Bu göçmenlerin ¼'ü Almanya'dan gelmiştir ve bu durum II. Dünya Savaşı öncesi huzursuzluklardan ötürü gerçekleşmiştir.

1957 yılında Fas'tan gelen Yahudilere bakıldığında göç sebeplerinin Kuzey Afrika'da yükselen milliyetçilik ve bunun yarattığı endişe olduğunu görürüz.

d. Ülke içine yapılan her göçte, bir dışarıya göç süreci de mevcuttur. Çoğu zaman göçmenler, ya geldikleri ülkeye geri dönmek ya da farklı bir ülkeye gitmek isteği duyabilirler. Örneğin, dünyanın her yerinden 1908-1924 arasında Amerika'ya göç eden her 100 göçmenden 34'ü geri dönmüştür.

David Ben Gurion'a göre, 1904-1914 yılları arasında aliya yapan on göçmenden biri ülkede kalmıştır. Zaman içerisinde İsraililerin %10 – 15'i ülkeyi terk etmiştir. Tarihçiler, sosyologlar ve nüfus bilimcilere göre bu sık görülen ve doğal bir durumdur. Siyonist ideolojiye sıkı sıkıya bağlanmış kişiler için ise bu durum çok üzücüdür.

e. Daha önce İsrail'e göç edenler yeni gelenlere kıyasla daha avantajlıdırlar. Yeni absorbe olacak bir grup geldiğinde, daha önceden ülkeye gelmiş olan grup "yukarı itilir". İş, yerleşim ve siyasi göç söz konusu olduğunda eski yerleşimciler, yeni göçmenleri kıskanma eğilimi gösterirler.¹⁵³

---

¹⁵³ Ibid., s. 21.

IV. TÜRKİYE YAHUDİLERİ'NİN İSRAİL'E GÖÇÜ

Türkiye Yahudileri'nin İsrail'e göçü, Avrupa'daki dindaşlarından ya da Kuzey Afrika'daki Yahudi cemaatlerinden farklı bir süreçtir. Türkiye Yahudileri, Soykırım, dini ve kültürel baskı gibi olayları yaşamamışlardır. Moshe Sevilla-Sharon bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

Türk-Yahudi cemaatlerinin tarihi, genel İsrail tarihinde nadir bir parçadır. Pogrom, yağma, kültürel baskı, keyfi idam ve katliamlar gibi Yahudi tarihinde sık sık rastlanan olaylar, Türk-Yahudi tarihine yabancı kalmıştır.¹⁵⁴

Ancak, tüm bunlara rağmen, 1945 yılında 76.965 olan Türkiye Yahudileri'nin nüfusu günümüzde 20.000 civarındadır. Bu göçün sebepleri her ne kadar farklı olsa da, sayısal veriler göz önüne alındığında cemaatin eridiğini açıkça görebilmekteyiz. Esther Benbassa ve Aron Rodrigue'nin bulgularına göre, herşeye rağmen Türkiye, eski Sefarad kültür alanını oluşturan Sefaradların en yoğun olduğu ülke konumundadır.¹⁵⁵

Türkiye Yahudileri'nin neden İsrail'e göç ettiklerini anlayabilmek için, göçün yoğunlaştığı dönemlerde, genel olarak Türkiye toplumunun ve bu toplumun bir parçası olan Türkiye Yahudilerinin içinde buldukları koşulları iyi tahlil etmek gerekmektedir. Göç sebepleri ve göçün evrelerinin incelenmesi, bu koşulların anlaşılmasında ve Türkiye Yahudilerinin, ülkede ve toplumun genelinde değişen şartlara ne şekilde tepki verdiklerinin bilinmesi açısından önemlidir.

4.1. Göçün Temel Sebepleri

Her göçte olduğu gibi, İsrail'e yapılan göçte de birtakım “itici” ve “çekici” faktörler mevcuttur. Siyonizm ve İsrail Devleti'nin kurulması gibi bazı çekici

---

¹⁵⁴ Moshe Sevilla-Sharon, *Türkiye Yahudileri*, (İstanbul, İletişim Yayınları, 1992), s. 104.

¹⁵⁵ Benbassa ve Rodrigue, *a.g.e.*, s. 386.

faktörlerin yanısıra Türkiye’de uygulanan bir takım devlet politikaları ve toplumsal hareketler gibi bazı itici faktörler de bu göçün nedenleri arasındadır.

Rıfat Bali’nin de belirttiği gibi, bu göç olayını açıklamak için Türkiye Yahudilerinin tarihine gerçekçi bir şekilde yaklaşmak ve Tek Parti Dönemi’nin Türkiye Yahudileri açısından çok sıkıntılı bir dönem olduğunu var saymak tek başına yeterli değildir. Göçün meydana gelmesine yol açan ana nedenlerden birinin Siyonizm ve “anavatana geri dönüş” isteği olduğunu kabul etmek şarttır.

Türkiye Yahudilerinin İsrail’e neden kitlesel bir şekilde göç ettikleri sorusunun birden fazla cevabı mevcuttur. Göçün altında, psikolojik, sosyolojik ve tarihsel sebepler yatmaktadır.

4.1.1. Psikolojik Sebepler

Psikolojik sebepler arasında “Aidiyet hissi” ve “Anti-Semitizm korkusu”nu gösterebiliriz.

4.1.1.1. Aidiyet Hissi

Türkiye Yahudileri bir Diaspora topluluğudur. Bir topluluğun Diaspora olabilmesi için gereken bazı şartlar vardır. Willam Safran’ın belirlediği altı şarttan biri olan “Yerleştikleri yeni ülkenin ev sahipleri tarafından tam bir kabul görmediklerine olan inancın varlığı”¹⁵⁶ kriteri, göçmenlerde kimlik problemlerinin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Örneğin, Türkiye’den 1944 yılında İsrail’e göçmüş olan Edirne doğumlu Viktor A.’nın şu sözleri, kimlik problemlerinin de bir göç sebebi olduğunu kanıtlar niteliktedir:

---

¹⁵⁶ Willam Safran, “Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return”, *Diaspora*, Sayı 1 (İlkbahar 1991), ss. 83-84, aktaran Rıfat N. Bali; “Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri, Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)” s. 27.

...Göç sebepime gelince, iktisadi durumum gayet iyi idi. Türkiye ile bağlantılarım muntazam ve sevgi dolu idi. Halen de onları muhafaza ederim... Buna rağmen ben kendimi bir boşlukta hissettim... Acaba buraya mı aitim, oraya mı aitim?... Neticede hiçbir yere ait değilim... Bunu üzümlere söylüyorum... Buradayken orasını özlerim, oradayken burasını özlerim... Bununla beraber çocuklarımın daha istikrarlı bir yerde yaşamalarını temin edebilmek için ki diyebilinler ben orada azınlıkta değilim... Burada büyüdüm, burada yaşadım... Küçük yaşta onları buraya getirdim...¹⁵⁷

Bir diğere göçmen İstanbul doğumlu Dr. Avram M. ise göç sebebini şu şekilde açıklamıştır:

(Türkiye'den ayrılma kararı)... Bu kolay bir karar değil. Hatta çok zor bir karar. Ve bu kararla da yaşamak lazım bütün hayat boyunca... Yani öyle bir tavır ki bu, zaman geçtiğinde de değişmiyor... Yani problem olması değişmiyor. Sebebi şu, bir kere evde gördüğüm kültür ile sokakta, okulda gördüğüm kültür iki farklı kültür... Yahudilerin iki kültürü var... Hangi ülkede olursa olsun iki tane kültürü var... Bazı yönlerden bunlar birbirinin üzerine paralel. Bazı yönlerden ise, ne bileyim ben başkasıyla evlenememek... Senelerdir biz ya kendimizi ayırdık diğerlerinden ya diğerleri dedi ki siz başkasınız ayrısınız... Yani bir kimlik problemi var. Bazı kişiler iki kimlikli olabiliyor... Ben tam Türk olmak istedim ama gördüm ki, yahu da ben öyle hissettim ki, belki de hatadır onu bilemiyorum ama, imkanı yok bunun... Yani Türkiye hakkında tamamen iyi bir bilgiye, Türk kültürüne, Türk arkadaşlara, saygı, müzik ve edebiyat, hepsini yapmama rağmen, dedim ki kendi kendime, olmuyor bu. Rahmetli büyükannem içe kapanık, gettolaşma içinde gibi yaşadı. Ona birşey denemez... Ama ben herşeyi yaptım Türk olmak için... Olmadı... Belki benim kapasitem eksikti. Belki de ikna olamadım, birgün beni tam Türk olarak kabul edeceklerine... Ama ben kendi gözlerimi kapamıyorum. Çünkü biz belli bir kültürle yetişiyoruz. Biz ayrıyız yani Yahudiler ayrıdır, diğerleriyle kaynaşmayız diye. Birde bunun da etkisi var yani... Yalnızca dışarıdan gelen bir tepki değil bu. İşte her ikisi bir araya geldiğinde karar çıktı ortaya... (Türkiye'ye) Yabancılaşma oldu...¹⁵⁸

---

¹⁵⁷ Viktor A. ile 11.03.2006 tarihinde yapılan görüşme; Bat Yam, Tel Aviv.

¹⁵⁸ Avram M. ile 07.03.2006 tarihinde yapılan görüşme; Mo'diin.

Türkiye’de “Yahudi” kimliğiyle yaşamanın zorluğunu Eli Şaul da belirtmiştir. Şaul’a göre; Türkiye’ye 450 sene önce gelmiş olmaları bile bu durumu değiştirmemiştir. Çünkü, gerek Osmanlı döneminde, gerekse Cumhuriyet döneminde yönetime gelmiş hiçbir hükümet Yahudileri Türk telakki etmemiştir. Daima yabancı bir unsur olarak görmüş ve daima “gavur” olarak nitelendirmiştir.¹⁵⁹

Görüldüğü üzere, İsrail’e göç eden Türkiye Yahudilerinin bir kısmı kimlik problemleri yaşamışlar ve yaşadıkları toplumda kabul görmedikleri inancına ve Türk toplumuna “ait olmadıkları” hissine kapılmışlardır.

4.1.1.2. Anti-Semitizm Korkusu

Bernard Lewis’e göre Yahudilere karşı üç tür düşmanlık beslenmektedir. Bu düşmanlıklar tıpkı, İsrailcilik (İsraili), Siyonizm (Zionism) ya da Yahudilik (Judaism) kavramları arasındaki farklarda olduğu gibi farklılıklar göstermektedir.

Bu üç düşmanlık türünden birincisi, İsrail Devleti’ne ve onu yaratan Siyonist hareket ve ideolojiye muhalefettir. Lewis’e göre, İsrail ve Siyonizm düşmanlığını anti-semitizmle karıştırmamak gerekir.

İkinci düşmanlık türü, genellikle “normal” karşılanan, bazen “normal” bir zulme yol açan bir önyargıdır. Lewis, bu düşmanlık türünü açıklarken “...genellikle başka bir kökenden gelen, özel bir ekonomik rol oynayan, düşmanlık uyandıran, sonuç olarak da baskılara maruz kalan azınlık grupları...” tanımlamasını yapar.

Üçüncü ve son düşmanlık türü ise anti-semitizm olarak görülmektedir. Anti-semitizmi diğer iki düşmanlık ve nefret türünden ayıran şeyler, etkisi ve ölümcüllüğü ve “korkunç Nihai Çözüm projesi”dir. Lewis, daha önceki düşmanlık tarzlarıyla anti-semitizmi kıyaslarken, ikisinin de tehlikeli olduğunu

---

¹⁵⁹ Eli Şaul, *Balat’tan Bat-Yam’a*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2000), ss. 112-113.

ancak aralarındaki farkın “konvansiyonel savaş ile nükleer savaş arasındaki fark” gibi olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁰

Bernard Lewis’in anti-semitizm ve diğer düşmanlık türlerine dair bu sınıflandırması dikkate alınarak Türkiye Yahudilerinin durumuna bakıldığında, gerek Rıfat Bali ve gerekse Moshe Sevilla-Sharon’un belirttiği gibi, Türkiye’de bir kıyım veya soykırım gibi felaketler yaşanmadığı için, üçüncü düşmanlık türünden bahsedilemeyeceği açıkça görülmektedir.

Esther Benbassa ve Aron Rodrigue’ye göre; Osmanlı İmparatorluğu’nda keskin bir anti-semitizm görülmemektedir. Hatta Hıristiyan Batı’da yaşananlarla kıyas kabul etmez. Diğer bütün cemaatler gibi Yahudi cemaati de sosyal ve hukuksal eşitlikten pay almamaktadır. Benbassa ve Rodrigue, Türkiye Cumhuriyeti’nde bir ideoloji olarak anti-semitizmin yaşanmadığı görüşündedirler. Diğer gayrimüslimler gibi Yahudiler de devletin Türkleştirme çalışmalarına maruz kalmaktadırlar. Yahudilere karşı halk düzeyinde de anti-semit bir hareketin görülmediğini, ancak gayrimüslimlere karşı güvensizlik duyulduğunu öne sürmektedirler.¹⁶¹

Ancak, Türkiye’de özellikle Türkçü ve İslamcı kesimden bazı fikir adamları ve yayıncılar zaman zaman gözle görülür bir Yahudi düşmanlığı içine girmişlerdir. Bu fikir adamlarından en önemlisi, “Ortadoğu’nun Hitleri” olarak bilinen Cevat Rıfat Atilhan’dır. 1892’de İstanbul’da doğan Atilhan; Balkan Savaşı’nda, Birinci Dünya Savaşı esnasında Süveyş Cephesi ve Birinci ve İkinci Gazze Savaşları’nda, Kurtuluş Savaşı’nda yararlılıklar göstermiş ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra ordudan Yüzbaşı rütbesiyle istifa etmiştir. Ancak, Kurtuluş Savaşı’nda göstermiş olduğu başarılarından dolayı 10 Ağustos 1936 tarihinde kendisine Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından “Milis General” ünvanı verilmiştir.

---

¹⁶⁰ Lewis, *a.g.e.*, ss.12-13.

¹⁶¹ Benbassa ve Rodrigue, *a.g.e.*, ss. 337,341.

Türkçülük hareketi içinde yer alan Cevat Rifat Atilhan, II. Dünya Savaşı esnasında Adolf Hitler ve Nasyonal Sosyalist harekettten etkilenmiştir. Bunun neticesinde Atilhan, Milli İnkılap adında bir anti-semit dergi, çeşitli kitap ve makaleler yayınlamıştır.

Atilhan, Yahudi düşmanlığını Kuran-ı Kerim ve hadislerden yola çıkarak meşru zemine oturtmuş, Jabotinsky ve Weizmann gibi Siyonist liderlerden, “korkunç, sinsî, namusuz” gibi sıfatlarla söz etmiş, Yahudileri ise “hastalık ve düşman” olarak nitelemiştir. Cevat Rifat Atilhan’a göre, Yahudiler, I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı İmparatorluğu ve Türklere ihanet etmişlerdir.¹⁶² Rifat Bali’ye göre, Atilhan ve görüşlerinin popülaritesi günümüz sağ düşüncesinin bir kesiminde hala geçerliliğini korumaktadır.¹⁶³

II. Dünya Savaşı koşullarında veya daha sonraları ortaya çıkan anti-semit düşünce ve hareketler ise hiçbir zaman Türkiye’nin devlet politikası haline gelmemiştir. İsrail’e 90’lı yıllarda göç etmiş İstanbullu göçmenlerden Rafael S. anti-semitizm konusunda şunları söylemiştir:

...Özellikle ikinci İntifada’dan sonra Türkiye’de gelişmekte olan Yahudi düşmanlığı, Yahudi aleyhtarlığı benim özel ilgi alanım haline geldi. Türk halkının Yahudi düşmanı edilmemesi için çabalar gösteriyorum. Pek işe yarayacak gibi görünmüyor ama yazdıklarımı okuyan bir kitle var ve bunu değerlendiren insanlar var... Bugün yeni bir göç dalgası olacaksa Türkiye’den bilesin ki bunun en büyük sebebi, Türkiye’de planlı, programlı, bilinçli, isteyerek ve bilerek, tahammüden uygulanan Yahudi aleyhtarlığı çalışmalarıdır. Ve bu çalışmanın arkasında da yine dış mihraklar vardır. İran’ın, Suriye’nin dışişleri veya ekipleri, bir taraftan Türkiye’yle İsrail’in arasının bozulmasını hedeflerken, öbür taraftan da Türkiye’nin İslamlaştırılıp bir İslam rejimine geçmesi için uğraşıyorlar. Bunun yolu da önce halkın Yahudi düşmanı edilmesinden geçiyor... Bir takım insanlar da buna alet oluyorlar ve tahmin edemeyeceğin... ve ben çıldırmak üzereyim. Takip ediyorum ve Yahudi düşmanlarıyla bire bir

---

¹⁶² Cevat Rifat Atilhan, *Dünya İstilacıları: Yahudiler Dünyayı Nasıl İstila Ediyorlar*, (İstanbul: Aykurt Neşriyat, 1973), ss. 6-7, 112-113, 213-215, 225.

¹⁶³ Rifat N. Bali, *Musa’nın Evlatları, Cumhuriyet’in Yurttaşları*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001). s. 246.

temastayım ben. Birebir e-mail gruplarında yazışıyorum telefonlaşıyorum. Adamları ikna etmeye çalışıyorum. Kardeşim sen Türksün, ne İrancelisin, ne Filistinlisin, ne Suriyelisin. Sen Türksün. Sen benim milletimsin. Aynı milletiz biz, aynı vatandaşız. Ben senin düşmanın değilim. Adam yok diyor, sen benim düşmanımın diyor. Ve ben eminim bu adamlar, bu propagandistler bu işi parayla yapıyorlar. Çünkü benim vaktim yok. Ben ekmeğimin peşinde koşmalıyım. Adamlar resmen yirmi dört saat bilgisayarın başında, ve eminim ki kocaman bir ekip herkes onlara malzeme yetiştiriyor, yazı yazmak için herkes onlara bilgi yetiştiriyor ve tüm bilgilerin hepsi dezenformasyon. Hepsi istediği gibi saptırıyor...¹⁶⁴

Öte yandan, Avram M.'ye göre, Türkiye'deki Yahudilerin politikası İspanyolca tabiriyle "kayades" yani "sessizlik"tir. Bu durumu ise zarar görmemek için "profili küçültmek" olarak tanımlamıştır.¹⁶⁵

4.1.2. Sosyolojik ve Siyasi Sebepler

Sosyolojik ve siyasi sebepler, beş yüz yılı aşkın bir süredir Türkiye'de yaşayan Yahudilerin İsrail'e göç etmelerindeki temel bir takım faktörleri içinde barındırmaktadır. Bunlar; dinsel faktör, Siyonizm faktörü, devlet politikaları ve münferit toplumsal hareketler olarak sıralanabilir.

4.1.2.1. Dinsel Faktör

Osmanlı İmparatorluğu döneminde dinsel kimlikleriyle tanımlanan gayrimüslimlerin durumu, Türkiye Cumhuriyeti kurulup laiklik ilkesi kabul edildiğinde değişime uğramıştır. Walter Weiker'e göre, laiklik prensibinin kabulü Yahudilerde ilk kez vatandaş olma ümidi oluşturmuş, ancak yine bu prensip sebebiyle dini kurumların yasaklanması da bir takım sorunlar ortaya çıkarmıştır.¹⁶⁶ Rıfat Bali'nin Sami Kohen'den aktardığına göre, fakir kesimin dine

---

¹⁶⁴ Rafael S. ile 10.03.2006 tarihinde yapılan görüşme; Tel Aviv.

¹⁶⁵ Avram M. ile 07.03.2006 tarihinde yapılan görüşme; Mo'diin.

¹⁶⁶ Weiker, *a.g.e.*, s. 14.

bağlılığı ve dolayısıyla “Vaat edilmiş Topraklar”a dönüş arzusu da göçün meydana gelmesinde rol oynamıştır.¹⁶⁷

Fakir kesimin dini ve geleneksel yapıya bağlılığının üç sebebi mevcuttur. Bunlardan birincisi, Alliance okullarının kozmopolit etkisinden; ikincisi, yeni kurulan Cumhuriyet’in modernleştirici etkisinden ve üçüncüsü ise, milli ekonomik gelişmenin avantajlarından uzak kalmış olmalarıdır.

Benbassa ve Rodrigue, Türkiye Yahudilerinin İsrail’e kitlesel göçlerinden bahsederken, gidenleri motive edecek kadar ateşli bir dindarlıktan söz edilemeyeceğini belirtmişlerdir:

Aslında bölge Yahudileri dindarlıkla dinsizlik arasında garip bir noktada, ne Yahudi tarihini, ne Tevrat’ı, ne de geleneksel dini eserleri pek tanımadan yaşamaktadırlar. *Şabat*’a neredeyse hiç riayet edilmemektedir. Savaş sonrası dönemin Yahudi okullarında din eğitimi ya da Yahudilik bilgisi çok az verilmektedir, keza İbranice eğitimi de seçmeli derstir.¹⁶⁸

Ancak yine de aşırı dindar olan bir kesim Yahudinin her zaman için nihai topraklar olarak kendilerine Kutsal Toprakları seçmiş olduğu da bir gerçektir. Türk toplumuna entegrasyonun önündeki en önemli engellerden birinin “dini farklılık” olduğunu düşünen Yahudiler de mevcuttu. Buna en iyi örnek ailesi ve kendisi din değiştirmiş ve Müslümanlığa geçmiş olan Erol Haker’dir. Haker, bu olayın öyküsünü şu şekilde nakletmektedir:

1938 sonbaharının başlarında ders yılının başlamasına bir iki hafta kala bir akşam, babam, her zamanki gibi beni sağına kardeşimi soluna alarak bizi ayakta izleyen annemin bakışları altında yemek masasına oturdu. Yüzüne yayılan bir gülümsemeye; o andan itibaren artık Yahudi olmayacağımızı, bunun yerine Türk olacağımızı, konuşma dili olarak Türkçe’nin tümüyle Fransızca’nın yerini alacağını ve bu yüzden artık

---

¹⁶⁷ Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri: Aliya, Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)*, s. 266.

¹⁶⁸ Benbassa ve Rodrigue, *a.g.e.*, s. 385.

Fransızca konuşmayacağımızı anlattı. Sonra bana adımın bundan böyle Elio Adato değil “Erol Haker” olacağını söyledi.¹⁶⁹

Ancak Haker, babasının isteğiyle Müslümanlığı benimsemiş olmasına rağmen 4 Ekim 1956 tarihinde İsrail’e göç etmeden evvel, 1952 yılında Musevi dinine resmen geri dönmüştür.

Türkiye Cumhuriyeti’nde laiklik esasına dayanan modern kurumların varlığı, Türkiye Yahudileri için dinsel sebeplerin, çok önemli bir göç nedeni olmamasını beraberinde getirmiştir.

4.1.2.2. Siyonizm Faktörü

Doğu Avrupa’da Aşkenaz toprakları üzerinde doğan Siyonizm, Filistin topraklarını da içine alan Osmanlı İmparatorluğu’nda önemli bir rol oynamıştır. Siyonizm’in önem kazanmasında, Yahudilerin bir arada yaşama isteklerinin ve ulusçuluğun da payı vardır.¹⁷⁰

19. yüzyılda, Osmanlı Yahudi cemaatlerinde liderlik merciine yeni ortaklar katılmıştır. Siyonizm, bu yeni ortaklardan birisi olmuştur. Esther Benbassa, Filistin meselesinin, Siyonizmin Osmanlı Yahudi cemaatine girişinde öncelikli sebep olduğunu belirtmiştir. Osmanlı Yahudi cemaatinde tek bir Siyonizmden değil, “Siyonizmler”den bahsetmek yerinde olacaktır görüşünü savunan Benbassa’ya göre, bu durumun sebebi, Osmanlı topraklarında Siyonizmin hem dış kaynaklı, hem de yerel milliyetçi varyasyonlarının görülmüş olmasıdır. Siyonizmin hedefi, Osmanlı otoriteleriyle, Filistin konusunda bir anlaşma zemini

---

¹⁶⁹ Erol Haker, *İstanbul’dan Kudüs’e Bir Kimlik Arayışı*, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004), s. 27.

¹⁷⁰ Esther Benbassa, “20. Yüzyıl Başında Osmanlı İmparatorluğu’nda Siyonizm”, *Tarih ve Toplum*, Sayı:82, (Ekim 1990), sf:34-39.

bulmaktır. Bu amacın gerçekleşmesi için hem uluslararası hem de yerel Yahudi cemaatlerinden destek alınması gerekmiştir.¹⁷¹

Bali'ye göre, Osmanlı İmparatorluğu döneminde yasal olarak faaliyet gösteren Siyonist dernekler, Cumhuriyet'in ilanından sonra faaliyetlerine son vermek zorunda kalmışlardır. Bunun tek nedeni de bir ulus-devlet inşaa etmekte olan genç Cumhuriyet'in "tek dil – tek ülkü – tek kültür" ilkesi çerçevesinde gayrimüslim yurttaşlardan sadece ve sadece Türk kimliği, kültürü ve ülküsünü benimsemelerini talep etmesiydi. Bu nedenle Türkiye Yahudileri Siyonizme karşı duydukları sevgiyi kamusal alanda göstermediler. Ancak Filistin veya Türkiye'de meydana gelen toplumsal veya siyasi olaylar Siyonizme karşı duyulan ve açık bir şekilde ifade edilmeyen sevginin Filistin'e göçe dönüşmesine yol açmıştır.¹⁷²

Siyonist örgütlerde faaliyet gösterenler konusunda Esther Benbassa, bu kişilerin İstanbul Yahudi nüfusunun yüzde birini oluşturduğunu belirtmektedir.

Öte yandan Walter Weiker'e göre, Yahudi kimliğine güçlü bir şekilde bağlı olduğu görülen sınıflar üst-orta ve orta sınıf Yahudi gençlerdir. Weiker, bu kişilerin 1940'larda lise veya kolejlerde eğitim görmüş olduklarını ve kendilerini Siyonist olarak tanımladıklarını belirtmektedir. Weiker'in bulguları, I. Dünya Savaşı öncesinde İstanbul'da Siyonizm'in var olduğu, savaştan sonra etkisini yitirdiği, fakat 1930'ların sonuna doğru yeniden etkinliğini arttırdığı yönündedir. Weiker, bu artışın iki sebebi olduğunu belirtmiştir. Bunlardan birincisi; Filistin'deki Yahudi aktivitelerinin çekim gücü, bir diğeri ise; Türkiye'de, laik bir devlet yapılanması içinde olsalar bile, genç Yahudilerin, devletin kendilerini tam bir vatandaş olarak görmeyeceği şüphesi ve bu yüzden birçok işkolunun kendilerine kapalı kalmaya devam edeceği fikridir.¹⁷³

---

¹⁷¹ Esther Benbassa, "Zionism and the Politics of Coalitions in the Ottoman Jewish Communities in the Early Twentieth Century", (Ed. Aron Rodrigue), *Ottoman and Turkish Jewry; Community and Leadership*, (Bloomington: Indiana University Turkish Studies, 1992), ss. 227-234.

¹⁷² Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri, Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)*, ss. 88-89.

¹⁷³ Weiker, *a.g.e.*, s.17.

Ancak, Yehuda Ahiri adlı bir göçmenin Rıfat Bali'ye yazdığı mektupta, gençlerin Siyonizm'e yaklaşmasının sebeplerinin, Türkiye'deki Yahudiler arasında 1923-1945 yılları arasında olan olaylar, dinsel ve milliyetçi fikirler olduğu belirtilmiştir.¹⁷⁴

İsrail'de görüşme yapılan göçmenlerden Viktor A. 1944 yılında Edirne'den İsrail'e yapmış olduğu birinci göçünü anlatırken “istisna bir göç” tanımlamasını kullanmıştır. İsrail Devleti'nin kurulma aşamasında, henüz lisede öğrenciyken, askerlik görevini yapmak ve devletin kuruluşuna katkı sağlamak amacıyla göç ettiğini belirtmiştir. Bu göçü, Bulgaristan'dan İsrail'e giden bir gruba katılım göstererek yapmış ve daha sonra Türkiye'deki askerlik vazifesini yerine getirmek üzere geri dönmüştür.¹⁷⁵

1934 yılında Trakya'da Yahudi karşıtı olaylar meydana geldikten sonra ateşlenen Siyonist faaliyetler II. Dünya Savaşı yıllarında gelişmeye devam etti. Bu dönemde *Hahalutz*, *Ne'emanai Tsion*, *Hamitmadev Hatsioni* ve *Betar* gibi Siyonist teşkilatlar ortaya çıkmıştır.¹⁷⁶

Kişiler, resmi ve organize Siyonist faaliyetlere girerken dikkatli olmak zorundaydılar çünkü Türk yasalarına göre bunlar bir takım kısıtlamalara tabi tutulmaktaydılar. Weiker'e göre bu durumun sebebi, Siyonizm gibi uluslararası bağlantılara sahip olan tüm organizasyonların Türk ulusçuluğuna zarar vereceği düşüncesi idi.¹⁷⁷

Siyonist hareketlerden şu ya da bu şekilde bilgi sahibi olan Türkiye, içeride izlediği Siyonizm karşıtı katı çizgisinden ödün vermemiştir. Benbassa ve Rodrigue bu konuyla ilgili Weiker'inkine benzeyen tespitlerde bulunmuşlardır:

---

¹⁷⁴ Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri, Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)*, s. 267.

¹⁷⁵ Viktor A. ile 11.03.2006 tarihinde yapılan görüşme; Bat Yam, Tel Aviv.

¹⁷⁶ Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri: Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, s. 403.

¹⁷⁷ Weiker, *a.g.e.*, s.17.

Siyonizmin yasaklanmasının ardında yatan neden, özellikle bu harekete karşı duyulan muhalefet değildir. Yurtdışıyla bağlantılı her türlü bağımsız hareketi yasaklayan milliyetçi bir siyasetin uzantısıdır. Türklerin Yahudilere yönelik siyasetinin temelinde bu şüpheli tutum yatar. Bugün bile İsrail'e gönülden bağlı bazı Yahudiler, entegrasyonlarının, kelimenin tam anlamıyla yaşanan bir vatandaşlığa değil de bir toleransa bağlı olduğunun bilinciyle, Siyonizmi uzaktan yakından arındıracak hiçbir faaliyete katılmazlar.¹⁷⁸

Fakat, Yahudi gençlik klüplerinin ve diğer sosyal organizasyonların programlarında Siyonizm mevcuttu. Bunun yanısıra Yahudi Ajansı (Jewish Agency) Türkiye'ye birçok elçi göndermiş, Filistin'e yasadışı göçler olmuş ve 1939 – 1945 yılları arasında “Gençlik Aliyası” (Youth Aliyah) adı altında Türkiye Yahudileri Filistin'e göç etmişlerdir.

Benbassa ve Rodrigue'de aynı tespitlerde bulunarak, Siyonizm'in gençlik örgütleri bünyesinde, revizyoncu Siyonist gruplar içinde ya da dini derneklere gizliden gizliye işlemeye devam ettiğini söylemektedirler. Bunun yanısıra, bütün içeriğiyle mevcut bir Siyonizm'den söz etmenin mümkün olmadığını ancak yine de İsrail'in, Türkleşmiş yerli Yahudilerin birçoğunun gözünde tehlike anında başvurulacak ilk çıkış yolu konumunda olduğunu belirtmişlerdir.¹⁷⁹

4.1.2.3. Toplumsal Hareketler

1934 Trakya Olayları ve 1955 yılında gerçekleşen 6-7 Eylül Olayları, Türkiye Yahudilerini bir şekilde etkileyen toplumsal hareketler olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki olay da ortaya çıktığı dönem ve koşullar göz önüne alınarak değerlendirilmelidir.

1934 Trakya Olayları, sadece bölgede yaşayan Yahudilere yönelik bir harekettir. 6-7 Eylül 1955'te yaşanan olaylar da ise, Rumlar hedef alınmış

---

¹⁷⁸ Benbassa ve Rodrigue, *a.g.e*, ss. 297-298.

¹⁷⁹ Ibid.

görünse bile, sonucunda Yahudilerin de dahil olduğu diğer azınlık grupları da bu durumdan zarar görmüşler ya da en azından tedirginlik hissetmişlerdir.

Bu iki olayın beraberinde getirdiği kaygılar, Türkiye'den İsrail'e göçün alt yapısını oluşturmuş olabilir.

4.1.2.3.1. 1934 Trakya Olayları

Türkiye Yahudilerine yönelik saldırılarla ilgili olarak Ayhan Aktar, bu olayların hazırlanışı ve gerçekleştirilmesinde yabancı güçlerin etkisi olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁰ Minna Rozen'e göre, Almanya destekli Cevat Rifat Atilhan'ın çıkarmış olduğu yayınlar, özellikle Trakya ve Batı Anadolu'da popüler olmuş ve bu anti-semit propaganda faaliyetleri bölgede başarıya ulaşmıştır. Rozen'e göre amaç, Lozan antlaşması neticesinde Yunanistan'dan Türkiye'ye gelen muhacirlere bölgede yer açmak, mesken sağlamaktır.¹⁸¹

Trakya olayları ile ilgili Dilek Güven'in görüşüne göre, bu bölgedeki Yahudilerin sürülmesinin yasal meşruiyeti İskan Kanunu'na dayanmaktadır. Kanunun 2. maddesi uyarınca, kendilerini Türk kültürüne bağlı hissetmeyen azınlıklar, asimilasyonun sağlanabilmesi için iskana tabi tutulmuşlardır. Bunun yanısıra aynı kanunun 11. maddesi, İçişleri Bakanlığı'na, anadili Türkçe olmayan azınlıkları kültürel, askeri, siyasi ya da toplumsal nedenlerle iskana tabi tutma yetkisi vermiştir.

Güven'e göre; hükümeti Trakya Yahudilerini iskana tabi tutmaya sevkeden unsurlar, devletin Türkleştirme politikalarının yanısıra, o dönemde Türkiye ile İtalya arasında yaşanan gerginliklerdi. Bu gerginlikler yüzünden Türkiye, sınır bölgesi olan Trakya'yı, bir savaş durumunda azınlıkların Türk devletine sadık

---

¹⁸⁰ Ayhan Aktar, *Varlık Vergisi ve "Türkleştirme" Politikaları*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2000), s. 74.

¹⁸¹ Rozen, *a.g.e.*, s. 240.

davranacaklarından şüphe edildiği için, bölgedeki Yahudileri sürmeye karar vermiştir.¹⁸²

3-4 Haziran 1934 akşamı aynı anda, Kırklareli, Silivri, Babaeski, Lüleburgaz, Çorlu, Lapseki ve Uzunköprü’de Yahudiler fiziksel saldırılara uğramışlardır. Edirne, Gelibolu ve Keşan’da ise çeşitli şekillerde tehditlere maruz kalmışlardır.¹⁸³ Fiziki saldırılar, soygun ve yağma olayları genellikle serseri takımı tarafından yapılmıştır. Olayların doğrudan sonucu olarak Trakya’da Yahudi nüfusu azalmış ve Yahudiler İstanbul’da toplanmıştır. Türkiye’den yurtdışına bazı göç olayları da görülmüştür.¹⁸⁴ Rozen’e göre, Trakya’da gerçekleşen tüm bu yağma, tecavüz, dayak ve tehdit olaylarının toplamı bile “bir toplu göç”e sebebiyet verecek kadar büyüktür.¹⁸⁵

4.1.2.3.2. 6-7 Eylül Olayları

6-7 Eylül Olayları, 6 Eylül 1955 günü, Selanik’te Atatürk’ün doğduğu eve yapılan bombalı saldırı haberiyle beraber, Kıbrıs Türktür Cemiyeti öncülüğünde İstanbul Taksim meydanındaki protesto mitingleriyle başlamıştır.

Bu olaylar öncelikle gayrimüslimlerin geleneksel ikametgah ve iş çevresi olarak bilinen Beyoğlu, Kurtuluş, Şişli, Nişantaşı gibi bölgelerde; İstanbul’un Eminönü, Fatih, Eyüp, Bakırköy, Yeşilköy, Ortaköy, Arnavutköy gibi daha uzak semtlerinde; kentin Asya kıtasında yer alan Moda, Kadıköy, Kuzguncuk, Çengelköy gibi semtlerde ve hatta Adalar’da başgöstermiştir. Bu saldırılara aşağı yukarı 100.000 kişinin katıldığı düşünülmektedir.¹⁸⁶

---

¹⁸² Dilek Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, (İstanbul : Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005), s. 97.

¹⁸³ Rozen, *a.g.e.*, ss. 241-242.

¹⁸⁴ Levi, *a.g.e.*, s. 130.

¹⁸⁵ Rozen, *a.g.e.*, s. 243.

¹⁸⁶ Güven, *a.g.e.*, ss. 13-14.

Bu olaylarla ilgili mahkeme tutanaklarına göre, 4.214 ev, 1.004 işyeri, 73 kilise, 1 sinagog, 2 manastır, 26 okul ile aralarında fabrika, otel, bar vb. gibi yerlerin de bulunduğu 5.317 mekan saldırıya uğramıştır.

Tablo 3- 1927-1955 Türkiye’de Nüfusun Dine Göre Dağılımı¹⁸⁷

Genel Nüfus	1927	1935	1945	1955
Müslüman	13.269.936	15.838.763	18.497.801	23.804.048
Katolik	39.511	21.950	21.950	21.784
Ortodoks	109.905	125.046	103.839	86.655
Protestan	6.658	8.486	5.123	8.952
Gregoryan	-	44.526	60.260	60.071
Yahudi	6.658	78.730	76.965	45.995
Diğer	6.658	402	24.146	37.258
Gayrimüslim Toplamı	378.664	309.140	292.373	260.715
Nüfusa Oranı (%)	2.78	1.98	1.56	1.08

Sonuç olarak, 6-7 Eylül 1955 Olayları, Rum, Ermeni ve Yahudilerin büyük göç dalgalarıyla ülkeden ayrılmalarına neden olmuştur. Gayrimüslimlerin büyük bir kısmı için yaşananlar, Türk vatandaşı olarak kabul görmediklerinin kanıtı olmuş, hangi parti iktidarda olursa olsun gelecekte de ayrımcılıklara maruz kalacakları düşüncesi azınlıkların yurtdışına göç kararı vermelerine yol açmıştır.¹⁸⁸

4.1.2.4. Devlet Politikaları

Osmanlı İmparatorluğu’nun millet düzenini devralıp bir ulus devlet inşaa etme azminde olan Cumhuriyet, azınlıkları Türkleştirme ve bu ulus-devletin içine yerleştirme amacını güdüyordu.¹⁸⁹

Ayhan Aktar’a göre; Türkleştirme politikalarından kasıt, sokakta konuşulan dilden, okullarda öğretilecek tarihe; eğitimden, sanayi hayatına; ticaretten, devlet

¹⁸⁷ Dilek Güven; “Türk Milliyetçiliği ve Homojenleştirme Politikası: 6-7 Eylül Olayları ve Failler”, *Toplumsal Tarih*, S.141, (Eylül,2005), s. 118.

¹⁸⁸ Güven, *a.g.e.*, ss. 38-49.

¹⁸⁹ Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri: Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, s.102.

personel rejimine; özel hukuktan vatandaşların belli yörelerde iskan edilmelerine kadar, toplumsal hayatın her boyutunda, Türk etnik kimliğinin her düzeyde ve tavizsiz bir biçimde egemenliğini ve ağırlığını koymasındır.¹⁹⁰

4.1.2.4.1. İktisadın Türkleştirilmesi ve Varlık Vergisi

Kurtuluş Savaşı'ndan zaferle çıkan Türkiye savaşın bıraktığı acı izler ve geçmişteki deneyimler nedeniyle azınlıkları “yabancı” ve “Batılıların işbirlikçisi” olarak görmekteydi. Bu nedenle ticaret ve sanayiye millileştirip bir milli burjuvazi yaratmak istemiştir.

Bali'ye göre, Cumhuriyet'in birincil amacı Kurtuluş Savaşı'nı bir “iktisadi kurtuluş savaşı” olarak devam ettirmek ve bundan da zaferle çıkmaktı.

Bu savaşta, Türkiye'nin ticari ve sınai hayatına ya ticaret erbabı ya da memur ve yönetici olarak hakim durumda olan azınlıklar ile yabancı uyrukluların bu konumlarının en asgari düzeye indirilmesi hedeflendi. Kurtuluş Savaşı'ndan önce devlet bürokrasisinde memur ve orduda asker olmanın dışında hiçbir mesleki deneyimi olmayan Türk gençliği, Milli Mücadele'den sonra artık kendine güven gelmiş bir şekilde ülkenin toplumsal ve iktisadi hayatında ön sıralarda yer almak istedi. Bunda da devletin desteğini bekledi. Devlet bu desteği devletçi ve milli bir iktisadi hayat düzenleyerek verdi. Bu ortamda Türkler, bir mesleğe sahip veya her hangi bir yerde memur olarak çalışan Yahudiyi tehlikeli bir rakip, işsiz bir Yahudiyi de bir hasım olarak gördü. Devletçi bir iktisadi düzenlemede de tüm güç devletin elinde olunca gayrimüslimlerin bu iktisadi düzende istihdam edilmemeleri şaşırtıcı olmadı.¹⁹¹

Dünya Yahudi Kongresi'nin 1938 yılında Paris'te yayınladığı bir metinde, Türk kanunlarının sanayi sektöründe çalışacak işçi ve memurların sadece Türk vatandaşı olmalarını şart koştuğunu ancak uygulamada onların özellikle Müslüman olmalarının istendiği belirtilmiştir. Aynı belgeye göre, ticaret alanında çalışan Yahudilerin devlete tedarikçi olabilmeleri için İslam dinine mensup

---

¹⁹⁰ Aktar, *a.g.e.*, s.101.

¹⁹¹ Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri: Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, s. 235.

Türklerle ortak olmaları gerektiği belirtilerek, bu durumun Yahudileri eskiye nazaran dezavantajlı bir duruma getirdiğinden bahsedilmiştir.¹⁹²

11 Kasım 1942 yılında T.B.M.M’de görüşülerek kabul edilen 4305 sayılı Varlık Vergisi kanunu, sadece iktisadi değil siyasi ve kültürel açılardan da önemli bir uygulama olarak göze çarpar.

Dilek Güven, II. Dünya Savaşı döneminde uygulanan Varlık Vergisi’nin, özellikle gayrimüslim orta sınıftan alındığını ve bu durumun azınlıkların kolektif belleğinde bir “facia” olarak iz bırakmış olduğunu belirtmektedir. Resmi hükümet açıklamasına göre, verginin amacı ise, savaş koşullarından faydalanarak elde edilen haksız kazancı vergilendirmek ve toplumda savaş koşullarının yarattığı ekonomik dezavantajları eşit şekilde bölüştürmekti.

Güven’e göre; bu vergi ile ulaşmak istenen üç temel sonuç mevcuttu. Birincisi, bu yeni finans kaynağı ile özellikle, bir savunma durumu için yapılan yüksek harcamalar dengelenecekti. Böylece devlet bütçesinde enflasyonu tırmandırabilecek bir açığın çıkmasına karşı önlem alınmış oluyordu. İkincisi, servetin vergilendirilmesiyle, dolaşımdaki para miktarı azaltılarak düşük enflasyon oranlarına ulaşılabileceği düşünülüyordu. Son olarak, savaş spekülatörlerinin söz konusu vergileri dengelemek için mallarını elden çıkardıkları, dolayısıyla piyasada belirli malların kıtlığının son bulacağı hesaplanıyordu.¹⁹³

Varlık Vergisi, Türkiye maliye tarihinin en önemli, aynı zamanda da mükellefler üzerinde en büyük travmayı yaratmış uygulamalarından birisi olarak bilinmektedir. Varlık Vergisi Kanunu emsallerine başka ülkelerde de rastlanan bir vergiydi. Bu kanun ile savaş koşullarının yarattığı karaborsa ve spekülasyonlardan ortaya çıkan aşırı kazançların vergilendirilmeleri amaçlanıyordu. Ancak böyle bir

---

¹⁹² Bali, *Musa'nın Evlatları, Cumhuriyet'in Yurttaşları*, ss. 176-177.

¹⁹³ Güven, *a.g.e.*, ss. 108-109.

haklı zemine dayanmasına rağmen kanunun uygulanması sırasında benzer gelir düzeylerine giren mükellefler arasında yer alan gayrimüslim ve dönme kökenli yurttaşlara, Müslüman yurttaşlara göre çok daha ağır bir vergi tahakkuk ettirildi. Çağlar Keyder'e göre, Varlık Vergisi'nin yüzde 60'ı İstanbul'dan elde edilirken, toplanan verginin yüzde 65'ini gayrimüslimler ve yabancılar ödemiştir. Keyder, gayrimüslimlerin tabi oldukları vergi oranının Müslümanlara uygulanan oranın on katı olduğunu belirtmektedir.¹⁹⁴ Bu vergilerle gayrimüslim tüccar ve sanayicilerin iflaslarına yol açıp onların Müslüman – Türk tüccar ve sanayicilerle ikame edilmeleri hedeflendi. Vergilerini ödeyemeyenler kanunda belirtildiği üzere borçlarını Aşkale gibi yörelerde kurulan çalışma kamplarında bedenen çalışmak suretiyle ödemişlerdir.

Varlık Vergisi konusunda Gülten Kazgan ise şu yorumu yapmaktadır:

...Savaş yıllarının beraberinde getirdiği mal kıtlıkları, devlet denetimine rağmen, savaştan etkilenen her ülkede büyük spekülasyon kazançları yaratmıştı. Mal kıtlığının had safhada olduğu Türkiye'deyse, bir de hızlı enflasyona düşen ekonomi eklenince, spekülasyon kazançları inanılmaz düzeylere çıkmıştı. Spekülasyon kazançları vergilendirip devlet bütçesine gelir sağlama amacıyla yola çıkan Saracoğlu hükümeti, Varlık Vergisi'ni 1942 sonunda yürürlüğe koydu. Buna Aşar Vergisi'ni anımsatan Toprak Mahsulleri Vergisi gibi ağır bir verginin uygulandığı, nakden ödeyemeyen köylüyü “angarya” yol çalışmasına mahkum eden Yol Vergisi'nin de devrede olduğu eklenmelidir. Dolayısıyla ağır vergiye mahkum edilen sadece varlıklı sınıf ya da bu sınıfın çoğunluğunu oluşturan azınlıklar değildi. Aslında savaş yıllarında sermaye kazançları vergisi, rant vergisi gibi uygulamaları diğer ülkeler de devreye sokuyordu Ne var ki, bu vergi Türkiye'deki uygulamada azınlıklar aleyhinde işletildi; mükelleflerin sayıca çoğunluğu azınlıklar olduğu gibi, verginin çoğunu da bunlar ödediler. Ancak bu kez en büyük darbeyi Musevi kökenliler yemişti. Nitekim 1948'de İsrail kurulduğunda 33 bin Musevi İsrail'e göç etti. 1927 Nüfus Sayımı'nda 225 bin kadar olan Ermeni, Rum ve Musevi nüfus 1965'e gelindiğinde 81 bine inmişti...¹⁹⁵

¹⁹⁴ Çağlar Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005), s. 158.

¹⁹⁵ Gülten Kazgan, *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004), ss. 57-58.

Varlık Vergisi yaklaşık 16 ay yürürlükte kaldıktan sonra 15 Mart 1944 tarihli ve 4530 sayılı “Varlık Vergisi Bakayasının Terkine Dair Kanun” gereğince tasfiye edilmiştir. Bali’ye göre; Varlık Vergisi, gayrimüslim burjuvazinin Türkiye’nin ticari ve sanayi faaliyetlerindeki etkinliğini önemli ölçüde törpülemiş bunun sonucunda gayrimüslim tüccarlar yerlerini Müslüman – Türk müteşebbislere terk etmişlerdir.¹⁹⁶

Hükümet, Varlık Vergisi uygulaması sayesinde, 389.483.419 TL tutarında bir para toplamıştır. Verginin 289.656.246 TL’lik bölümü gayrimüslimlerden, 25.600.409 TL’lik bölümü Müslümanlardan ve 34.226.764 TL’lik bölümü dönmelerden alınmıştır.¹⁹⁷

Varlık Vergisi’ni ödemek için gayrimenkul satanlara gruplar açısından bakıldığında, en kıymetli gayrimenkullerin azınlıklar içinde Yahudi grubu tarafından satıldığı görülmektedir.

Aktar’a göre; Varlık Vergisi uygulaması gayrimüslim azınlıkların topluma entegrasyon sürecini olumsuz olarak etkilemiştir. O güne kadar varlığı hissedilen azınlık karşıtı politikaların bir gün muhakkak değişeceğine inanan kişilerin, artık Varlık Vergisi’nden sonra tüm inançları yıkılmıştır. Bu konuma razı olan gayrimüslim azınlıklar Türkiye’de yaşamaya devam etmiş, bundan sıkıntı duyanlar ise Avrupa ülkelerine, İsrail’e veya Amerika’ya göç etmişlerdir.¹⁹⁸

4.1.2.4.2. Dil, Kültür ve Eğitim Kurumlarının Türkleştirilmesi

Milliyetçilere göre milli kültürün başat, hatta kurucu ögesi dildir. Lehçe farklılıkları bir yana, ortak bir dilin kullanımı bir milletin doğal sınırlarını çizer.¹⁹⁹

---

¹⁹⁶ Bali; “Toplumsal Bellek ve Varlık Vergisi” Der. Esra Özyürek, *Hatırladıklarıyla ve Unuttuklarıyla Türkiye’nin Toplumsal Hafızası*, ss. 89-90.

¹⁹⁷ Rozen, *a.g.e.*, s. 361.

¹⁹⁸ Aktar, *a.g.e.*, s. 207.

¹⁹⁹ Ögün, *a.g.e.*, s. 17.

Atatürk'ün biyografisini kaleme almış Lord Kinross'a göre, Atatürk'ün bütün devrimleri arasında, halkta “Türklük bilincini” en çok geliştirmeye yarayan dil devrimi olmuştur.²⁰⁰

Osmanlı İmparatorluğu'nun millet düzenini devralıp bir ulus-devlet inşa etmek azminde olan Cumhuriyet, azınlıkları Türkleştirme ve bu ulus-devletin içine yerleştirme amacını güdüyordu. Azınlıkların Türkleşmiş olmalarının en belirgin göstergesi olarak onların Türkçe'ye vakıf olup bu dilde konuşup yazmaları, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren istenen bir durumdu. Hamdullah Suphi Tanrıöver 1923 yılında Ankara Erkek Öğretmen Okulu'nda verdiği bir konferansta “Türkçe konuşan, Müslüman olan ve Türklük sevgisini taşıyan Türktür” tanımlamasını yapmıştır.²⁰¹

Ancak, genç Türkiye Cumhuriyeti'nde Türk dilinin hakim kılınması için verilen çabaların sadece gayrimüslim yurttaşlarla sınırlı olmadığını, bu faaliyetlerin tüm yurttta sürdürüldüğünü unutmamak gerekir.

Azınlıkları Türkleştirme siyaseti içinde azınlıkların ve özellikle Yahudilerin Türkçe konuşmamaları en büyük eleştiri konusuydu. Burhan Asaf Belge, Kadro dergisinde Nisan 1933'de yayınlanan “Bizdeki Azlıklar” adlı makalesinde, Almanya'daki Yahudilerin yalnızca Almanca bildikleri ve kendi dillerini bilmedikleri halde Almanları tatmin edemediklerini oysa ki Osmanlıların bu konuda rahat davrandıklarını, azınlıkları Türkçe öğrenmeye zorlamadıklarını, fakat onların da “manavdan alışveriş yapacak kadar bile” Türkçe öğrenmediklerini belirtmiştir. Yazının devamında Belge, azınlıkları “misafir” olarak değerlendirip, bu misafirlerin “kaldıkları eve” ev sahibi onlara yol göstermeksizin uyum göstermeleri gerektiğini vurgulamıştır. Nazan Maksudyan'a göre, böyle bir konjonktürde yani Almanya'da Nazi rejiminin azınlıklara baskıyı artırdığı bir dönemde yazılan bu yazıyı başkaları takip etmiş ve bunun katkısıyla

---

²⁰⁰ Lord Kinross, *Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, (İstanbul: Sander Yayınları, 1981), s. 703.

²⁰¹ Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri: Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, ss. 102-103.

13 Nisan 1933'de Ankara Yahudi Cemaati “ev sahibinin yol göstermesine gerek kalmadan” Türkçe konuşma kararı almıştır.²⁰²

Öte yandan, İdam Gazetesi'nde yazan Ahmet Cevdet Bey, Türkiye Yahudilerinin Türkçe konuşmamaları konusunda Yahudileri kabahatli bulmuyordu. Bunun gerçekleşebilmesi için Türkçe'nin öğretileceği dil okullarının açılmasının şart olduğunu söylemekteydi.

Türkiye Yahudileri içinde, cemaatin Türkleşmesi fikrini destekleyen ve bu fikrini adını Tekinalp olarak değiştirerek ortaya koyan Moiz Kohen gibileri de mevcuttu. Kohen (1883-1961), Osmanlı döneminde bir taraftan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde faaliyet gösterirken diğer yandan 1909 yılında Hamburg'da düzenlenen Dünya Siyonist Kongresi'ne de Selanik temsilcisi olarak katılım göstermiş ve Siyonist çevrelerle Jön Türkler arasında arabuluculuk görevini üstlenmiştir. Özellikle Türk dilinin Yahudiler arasında yayılmasına vermiş olduğu destekle “Türkleşme” fikrini cemaatte yaygınlaştırmaya çalışmıştır. Her ne kadar bu uğraşları cemaat kulislerinde tartışmalara sebep olsa da, Tekinalp'in fikirlerinden etkilenenler olmuş ve kendisi yüzyıllar boyunca kullanılan Yahudi isimlerini bırakıp Türkçe isimler almak konusunda Yahudilere örnek olmuştur.²⁰³

Munis Tekinalp (Moiz Kohen), Atatürk ve İsmet İnönü'den çok sayıda alıntılar yaparak, kendi Türkçülük görüşünü geliştirmiştir. Ona göre temel inançlardan biri “Türk ol, Türk olmayanı da sev” idi. Tekinalp'e göre, azınlıklar, özelliklerini ve birliktelik duygularını kaybetmek zorunda olmadan Türk kültürünü benimseyerek gerçek Türk olabilirlerdi. Tekinalp, milli bütünlük olarak ifade bulan Türkiye'deki genel birliğin sadece azınlıkların Türkleştirilmesiyle elde edilebileceğini belirttikten sonra bunun için on temel şart ileri sürmüştür.

---

²⁰² Nazan Maksudyan, *Türklüğü Ölçmek: Bilimkurgusal Antropoloji ve Türk Milliyetçiliği'nin Irkçı Çehresi 1925-1939*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2005), s. 45.

²⁰³ Rozen, *a.g.e.*, s. 247.

- Özel isimleri Türkleştir!
- Türkçe konuş!
- Türkçe ibadet et (En azından kısmen)!
- Okulları Türkleştir!
- Çocuklarını devlet okullarına yolla!
- Devlet yönetimine katıl!
- Türklerin arasına karış!
- Ayrımcılık ruhunu kökünden sök!
- Ulusal ekonomi için kişisel sorumluluğunu yerine getir!
- Haklarını bil!²⁰⁴

Baskın Oran, 1920 ve 30'larda ve yine 50 ve 60'larda açılan "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyalarının devletçe desteklendiğini iddia etmektedir.²⁰⁵

Eğitim konusunda 1924 yılı boyunca, Yahudi okullarına getirilen sınırlama devam etmiş ve bağımsızlıkları kalmamıştır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın Yahudi okullarına gönderdiği bir genelgeye göre, bu okullarda eğitim dili ya Türkçe, ya da İbranice olacaktı. Ancak, İbranice asırlar boyunca yalnız din ve ibadette kullanılmış olan bir dildi. Alliance okullarında ise yalnızca Fransızca okutulmaktaydı.²⁰⁶

Böylece, okulların Türkleştirilme çabalarına hız verilmiştir. Ancak Yahudiler okullarının müfredatlarının Türkleştirilmesine karşı gizliden gizliye direnç göstermiştir. Cemaate mensup özel kişiler Yahudi çocuklarını evlerinde toplayıp onlara gizlice Yahudi dini, tarihi ve kültürü dersleri vermeye başladılar. Emniyet görevlilerine bu konuda yapılan ihbarlar üzerine Bursa'da ve Hasköy Kalacıbahçe Musevi Sinagogu'nda yapılan araştırmalarda, gizlenmiş çocuklar bulunmuştur.

---

²⁰⁴ Jacob M. Landau, *Tekinalp: Bir Türk Yurtseveri (1883-1961)*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1996), s. 47-48.

²⁰⁵ Baskın Oran, *Türkiye'de Azınlıklar: Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), s. 108.

²⁰⁶ Levi, *a.g.e.*, s. 50.

Cumhuriyet yönetimi Türkiye'deki azınlık okullarını sıkı bir denetim altında tutmuştur. Azınlık okullarında okutulan tüm kitaplar incelenmiştir. Türkçe, tarih, coğrafya, yurt bilgisi ve sosyoloji derslerinin Türkçe okutulması mecburi tutulmuştur. Azınlık okullarının bütün kayıtlarının Türkçe tutulması, diploma ve tasdikname gibi belgelerin Türkçe yazılması sağlanmıştır.²⁰⁷

Her ulus-devlet gibi Türkiye Cumhuriyeti'de kendi dilini ve tarihini kurgulayıp okullarında Türkçe müfredatın uygulanmasına çalışmıştır.

4.1.3. Ekonomik Sebepler

İsrail Devleti kurulduktan sonra göç edenlerin profiline bakıldığında, büyük çoğunlukla işçi, seyyar satıcı, küçük meslek sahibi ve esnaf olduklarını görmekteyiz. Bunların bir kısmı da işsizdiler. Bali'ye göre, bu insanlar İsrail'i Eski Ahit'te yazılı olduğu üzere, "Süt ve bal akan bir diyar", iş imkanlarının sonsuz olduğu bir anavatan olarak görmüşlerdir. Varlık Vergisi, bu durumun oluşmasında çok etkiliydi. Bu vergiyi ödeyemeyen evin erkeklerinin Aşkale'ye gönderilmeleri ile beraber ekonomik anlamda zor durumlara düşmüşlerdir. Ayrıca Yahudilere ait ticarethanelerde çalışan Yahudi memur, esnaf ve zanaatkarlar da patronlarının Aşkale'ye gitmeleri ve işyerlerinin kapanması nedeniyle aniden işsiz kalmışlar, Türk-Müslüman tüccar ve esnaf tarafından çeşitli şekilde boykot edildikleri için de başka bir iş bulamamışlardır. 1948 yılında göç eden İzak Meyohas göçmenlerin ağzından "kaybedecek hiçbirşeyim yok" sözlerinin hiç düşmediğini söylüyordu.²⁰⁸

---

²⁰⁷ Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri: Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, ss. 307, 313-314.

²⁰⁸ Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri, Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)*, ss. 264-265.

İsrail’de yapılan araştırmada görüşme yapılan göçmenlerin bir kısmı göç nedenlerini ekonomik şartlara bağlamıştır. 2003 yılında İsrail’e göç eden Albert A. kendi durumunu şöyle anlatmıştır:

...İki buçuk sene evvel geldim buraya. Dört kişilik bir aileyim. Ben ekonomik şartlardan geldim buraya. Benim yirmi beş sene boyunca kablo imalatım vardı Türkiye’de İstanbul’da. Son beş sene imalatı bırakmıştım. Perpa’da üç katlı bir mağazam vardı benim. Elektrik malzemeleri üzerine. Daha sonra ekonomik durumum bozuldu. Ve İsrail’e göç ettim...²⁰⁹

İsrail’e beş altı sene önce göç ettiğini belirten 72 yaşındaki Viktor K. göç sebebi olarak ekonomik durumunun bozulmasını göstermiştir. İsrail’de konfeksiyon üzerine çalıştığını söyleyen bu göçmen, Türkiye ve İsrail devletlerinden emekli maaşı aldığını belirtmiştir.²¹⁰

Walter Weiker’e göre, Türkiye’den İsrail’e göçün en önemli sebebi göçmenlerin ekonomik durumlarıdır.²¹¹ İyi eğitim görmüş varlıklı kesim Türkiye’de kalmayı tercih etmiştir.

Göçmenlerden Rafael S. göçmenlerin çoğunun ekonomik sebeplerle geldiklerini belirtmekte ve bu durumu şöyle anlatmaktadır:

...Bu “de facto” bir durum. Yani adamlar fakirleşti... Fakirleşen insanların çare araması kadar doğal birşey yoktur. 1948 yılında İsrail kurulduğunda, tamamen sefil durumda olan Türk Yahudi toplumunun karşısına sanki bir ışık, bir fırsat doğdu. Orada yeni kurulan bir ülkede yerimizi alıp, orada ekmeğimizi çıkartma ihtimalini düşündüler. Bu doğaldır. Yani bunun yanında Yahudiliğin vermiş olduğu milli öğeler yok demiyorum ama bu bir gerçek ki, haritaya baktığın zaman yani demografik haritaya baktığında, durumu hali vakti biraz daha yerinde olanlar Türkiye’yi terk etmedi kaldılar orada. Fakirleşenler geldi buraya. Cevap orada. Madem ki

---

²⁰⁹ Albert A. ile 09.03.2006 tarihinde yapılan görüşme; Tel Aviv.

²¹⁰ Viktor K. ile 09.03.2006 tarihinde yapılan görüşme; Tel Aviv.

²¹¹ Weiker, *a.g.e.*, s. 19.

garibanlar geldi demek ki bu işin esası, sadece yani yahutta ağırlıkla ekonomiktir...²¹²

Bali, evlenme çağında kızları olup drahoma verecek parası olmayan ailelerin de böyle bir adet İsrail’de olmadığı için göç ettiklerini belirtmiştir.²¹³

Rafael S.’ye göre de drahoma Türk-Yahudi toplumunun önemli bir sorunu ve göç nedeni olmuştur.

...Türk-Yahudi toplumunda drahoma denen iğrenç bir durum daha var. Türk-İslam toplumundaki başlık parasının tersi. Parası olmayan kızını evlendiremiyor. Yani öyle kötü bir durum. Dini bir durum değil ki bu. Gelenek sadece. Dinde var öyle yeri ama dinde der ki, erkek şu kadar para aldım diyor. Ketuba denen bir evrak var, evlilik belgesi var. O evlilik belgesine göre, erkek imzalıyor ki senet, diyor ki ben iki yüz sikke altın aldım kadından. Boşarsam o parayı geri vereceğim. O, kadının teminatı. Kadına bekaretinin bedeli olarak o parayı iade etmek zorunda. Yahutta boşanırsa o kadın açıkta kalmasın diye bir mali teminatıdır. Hal böyle olunca, parasız olan Yahudi kızını evlendiremez hale geldi. Kız gelmiş otuz beş yaşına hala bekar. İsrail’de bu yok. Burası da Yahudi ama bu gelenek yok. Hala Türkiye’de bu çok acımasız bir şekilde devam ediyor. Evlilikler bozuluyor bu yüzden. Milyon dolarlardan söz edilen drahomalar var. Bu dahi işin ekonomik boyutu olduğunu çok bariz ortaya çıkarıyor...²¹⁴

Mülakat yapılan göçmenlerden 30 yaşındaki Rifat T.’da, İsrail’de evlilik yapmanın ve kız arkadaş sahibi olmanın Türkiye’ye nazaran daha kolay olduğunu belirtmiş ve bu durumu İsrail’de drahoma sorununun olmayışına bağlamıştır.²¹⁵

---

²¹² Rafael S. ile 10.03.2006 tarihinde yapılan görüşme; Tel Aviv.

²¹³ Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri, Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)*, s. 266.

²¹⁴ Rafael S. ile 10.03.2006 tarihinde yapılan görüşme; Tel Aviv.

²¹⁵ Rifat T. ile 09.03.2006 tarihinde yapılan görüşme; Tel Aviv.

4.1.4. Tarihsel Nedenler

Türkiye Yahudileri, yoğunlukla II. Beyazıd döneminde Anadolu topraklarına gelmişler ve geldikleri günden bugüne genelde “misafir” olarak nitelendirilmişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, askerlik hizmetinden muaf tutulan gayrimüslim cemaatler arasında tabii ki Yahudiler de mevcuttur. Bu dönemde zımmi (korunan) statüsünde yaşayan Yahudiler, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla beraber vatandaş olmuşlardır. Ancak, bu statüye ek olarak Lozan Antlaşması gereğince azınlık olarak kabul edilen Yahudiler, her ne kadar bu haklarından feragat etmiş olsalar da, bir takım kamu hizmetlerinde boy gösterememişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan modern bir ulus-devlete geçiş yapılmış olmasına rağmen “misafir”likleri devam etmiştir.

Türkiye’de Yahudiler ile ilgili yazılan birçok eserde, Osmanlı İmparatorluğu’nun dolayısı ile Türkiye’nin Yahudiler için bir sığınak olduğu belirtilmiştir. Fakat, 1492 yılında yani 500 yılı aşkın bir süre önce, Anadolu topraklarına gerçekleşen bu göç hareketine benzer hareketler Kafkasya ve Balkanlardan, üstelikte bu yüzyılın başlarında gerçekleşmiş, ancak göç eden bu kişilere “misafir” gözüyle bakılmamıştır. Bu durumda, ırk ve kan bağından öte, din bağının önemli olduğu sonucuna varılmaktadır.

Türkiye Yahudileri açısından bakıldığında ise, belki iskan politikaları, belki de kendi tercihleri sebebiyle, özellikle İstanbul’un belirli semtlerinde yoğunlaşmışlar ve günümüze kadar bu bölgelerde, ya da çeşitli sebeplerle farklı bölgelere göç etmiş olsalar dahi cemaatlerine yakın bölgelerde oturmaya devam etmişlerdir.

Kuzguncuk semti bu duruma güzel bir örnektir. Yahudiler daha İstanbul’un Osmanlılarca fethinden önce, Kuzguncuk’ta bir koloni kurmuşlardır. İnciciyan adlı bir araştırmacı, Yahudilerin Kuzguncuk semtine Kudüs’e bağlı bir toprak

gözüyle baktıklarını, reislerinin bu semtte oturduğunu ve buranın mezarlığını çok kutsal saydıklarını belirtmiştir. Hatta, eski zamanlarda Kuzguncuk'a gelen Yahudi'nin hacı sayıldığı da belirtilmiştir.²¹⁶

Bunun yanısıra Galata ile ilgili bir konferansta Ayhan Aktar, orta tabakaya azınlıkların girmesi ile geleneksel mahalle yapısında değişim olduğunu, ekonomik durum ve çeşitli toplumsal olayların, azınlıkların yerleşim merkezlerini değiştirdiğini belirtmiştir. Örneğin, tarihi bir Yahudi yerleşim bölgesi olan Galata'nın yapısının 6-7 Eylül olaylarından sonra değişim gösterdiği, çünkü yıkılan ev ve iş yerlerinin yüzde 15'inin Yahudilere ait olduğu görülmektedir.²¹⁷

Türkiye Yahudileri, Türk toplumuyla sadece fiziksel ve dini olarak ayrılmamışlar, bunun yanısıra, İspanya göçünden beri kullandıkları Judeo-Espanyol (Ladino) dilini günlük hayatlarında kullanmaya devam etmişler, Alliance Okulları'nda öğrendikleri Fransızca'yı da daha sonraki "Batılılaşma" döneminde kullanmışlar, böylece Türkçe'den uzunca bir süre uzak kalmışlardır.

Bali'ye göre de, yerleşmiş kanaatin aksine Osmanlı döneminde Türkler ve Yahudiler arasında hiçbir zaman bir iç içelik mevcut olmamıştır. Sınıf farklılıkları, Osmanlı İmparatorluğu'nda azınlıklara yarı-özerk bir yaşama şekli tanıtmış olan "millet" düzeni, Yahudilerin bir kesiminin gördükleri batılı tarz eğitiminden dolayı Türkleri kibar bir şekilde küçümsemeleri, Türklerin Yahudilere karşı umursamaz tavrı ve nihayet din gibi muhtelif etkenler, Yahudi ve Türk unsurları arasında daima bir mesafenin var olmasına yol açmıştır. Din unsuru, Osmanlı döneminde olduğu gibi belirleyici faktör olmaya devam etti. Bunun yanısıra Yahudilerin Türkçe konuşmaları, azınlıklara güven duymama, azınlıkların Türkler kadar "kan bedeli" ödemediklerine dair toplumdaki kanaat Lozan Antlaşması'nın azınlıklara yüklediği özel haklar gibi Yahudilere özgü ve

---

²¹⁶ Necdet Ebcim, *Üç Dinin ve Ünlülerin Buluştuğu Semt: Kuzguncuk*, (İstanbul: İleri Yayınevi, 2005), s.20.

²¹⁷ "Yahudi Kültürü Avrupa Günü", "**Şehrin Ötekisi: Galata Konferansı**", Katılımcılar: Ayhan Aktar, Mehmet Ali Kılıçbay, Mario Levi; 4 Eylül 2005 Pazar, İstanbul.

özel nedenler, Yahudilerin yurttaş yaratma tasarısının kapsamına girememelerinin nedenlerini oluşturmuştur.²¹⁸

4.1.5. Diğer Sebepler

Türkiye Yahudileri'nin İsrail'e göçlerinin sebeplerinden biri eğitimidir. Çeşitli eğitim düzeylerindeki göçmenler, özellikle üniversite öğrenimi, yüksek lisans, doktora programlarına devam etmek üzere, İsrail'in "gelmek isteyen her Yahudi'ye kapılarının açık" olması sebebiyle göç etmektedirler. Bunun yanısıra İbranice öğrenmek üzere "Ulpan", dillerini ilerletmek ve Yahudi tarihi, kültürü hakkında daha fazla şey öğrenmek için "Mechina" adı verilen okullara katılım gösteren Türkiye Yahudileri'de mevcuttur.

Örneğin, 2003 yılında İsrail'e öncelikli olarak eğitim amacıyla Aliya yapan Yosef ve Rachel B. çifti üniversite eğitimlerini Türkiye'de tamamlayıp, Kudüs İbrani Üniversitesi'nde doktora çalışmalarını sürdürmektedirler. Yosef B, İsrail'e eğitim kalitesinin daha yüksek olduğunu düşündüğü için göç ettiklerini belirtmiştir.²¹⁹

Bunun yanısıra aileleriyle birlikte göç etmek zorunda kalan kişilerde bulunmaktadır. Bu göçmenler genellikle ailelerine bağımlı, çocuk, genç ve yaşlılardan oluşmaktadır.

4.2. Göçün Evreleri

Türkiye Yahudileri'nin bugünkü İsrail topraklarına göçü, ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı ve yirminci yüzyılın başlarında başlamıştır. Genellikle, göç, Türkiye'deki ekonomik zorluklardan kaynaklanmıştır. Ancak, çok daha az oranda olmakla beraber siyasi problemler ve anti-semit olaylar da görülmüştür.

---

²¹⁸ Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri: Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, s. 501.

²¹⁹ Yosef B. ile 12.03.2006 tarihinde yapılan görüşme; Kudüs.

Türkiye'den İsrail'e göç dönemlerini, göçün artış sebeplerini göz önüne alarak, çeşitli dönemlere ayırmak mümkündür. Türkiye'den İsrail'e göç dönemlerini, dört ana evrede incelemek mümkündür. Bu evreler sırasıyla, İsrail Devleti'nin kuruluş tarihi olan 1948 yılı öncesi, en yoğun göç dalgasının yaşandığı 1948-1949 yılları, 1950-1971 dönemi ve 1971'den günümüze kadar olan dönem olarak sıralanabilir.

4.2.1. 1948 Öncesi Dönem

1948 yılından önce Filistin topraklarına yapılan tüm göçlerde olduğu gibi, Türkiye'den yapılan göçler de illegaldır. Ayrıca, daha önce belirtildiği gibi Türkiye Cumhuriyeti'nde Siyonizm faaliyetleri çeşitli sebeplerden ötürü hoşgörülmemekteydi.

Bu dönemde, Türkiye Yahudileri, Trakya olayları ve Varlık Vergisi gibi olaylarla karşılaşmışlardır.

Trakya olaylarının yaşandığı 1934 yılının sonunda 521 kişi, 1935 yılında ise 764 kişi Filistin'e göç etmiştir.²²⁰ 1943 ve 1944 yıllarında göç eden Yahudilerin sayısındaki artış Varlık Vergisi'nin ve gayrimüslimlerin askere alınmalarının doğrudan bir sonucu idi.²²¹

Minna Rozen'e göre; II. Dünya Savaşı başladığında, Türkiye yaklaşık 85.000 Yahudiye ev sahipliği yapmaktaydı. İngiliz Mandası dönemi boyunca, 9.000 Yahudi, Filistin'den Türkiye'ye iki ana dalga halinde göç etmiştir: 1934-1935 yılları arasında Trakya olaylarından kaynaklanan bu göçler 1943 yılında ise Varlık Vergisi'nden ötürü yaşanmıştır. 1943 ile 1948 yılları arasında birçok genç Türkiye Yahudisi *Aliyat ha-Noar* (Gençlik aliyası) ile yasadışı bir şekilde Filistin'e göç etmiştir.²²²

---

²²⁰ Güven, *a.g.e.*, s. 102.

²²¹ Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri: Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, s. 406.

²²² Rozen, *a.g.e.*, s. 363.

Walter Weiker ise, bu dönemde göç edenlerin sayısını 7.308 olarak vermiştir. Bu göçmenlerden 1.339'u 1931 yılına kadar, 2.363'ü 1932-1939 yılları arasında, 3.606'sı ise 1940-1947 yılları arasında İsrail'e göç etmiştir.²²³

Bu dönemde İsrail'e sayıca çok yüksek oranda göç yapılmamıştır. Ancak bu dönemde gerçekleşen Trakya olayları ve Varlık Vergisi, 1948-1949 yılları arasında yapılacak göçün altyapısını oluşturan etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.2.2. 1948-1949 Dönemi: Ana Göç Dalgası

14 Mayıs 1948 tarihinde İsrail'in yani "dünyadaki tek Yahudi devletinin" bağımsızlığını ilan etmesi, tüm dünya Yahudilerini olduğu kadar Türkiye Yahudilerini de heyecanlandırmıştır.

İsrail'in bağımsızlığını ilan etmesinden sonra Arap ülkelerinin saldırısıyla başlayan savaş, Birleşmiş Milletler'in 11 Haziran 1948 tarihinde ateşkes ilan etmesiyle durmuştur. Ateşkesin ilanıyla birlikte Türkiye Yahudilerinin Filistin'e göç etmeye hazırlandıklarının ilk ipuçları görülmüştür. Emniyet mensupları Adana ve Antalya'daki Yahudilerin Filistin'deki Yahudiler için gizlice para topladıklarını tespit etmiştir. 9 Temmuz 1948 tarihinde ateşkes sona ermiş ve savaş tekrar başlamıştır. 17 Temmuz 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler ikinci kez ateşkes ilan etmiştir.

İsrail'in bağımsızlığını ilan etmesini takip eden beş ay boyunca resmi makamlar Yahudi asıllı vatandaşların İsrail'e göç etmelerini engellemiştir. Mayıs-Ekim aylarını kapsayan bu dönemde sadece beş yüz pasaport verilmiştir. Bu süre zarfında Türk-Yahudi basını İsrail'i savunan ve göçü teşvik eden yayınlara devam etmiştir.

---

²²³ Weiker, *a.g.e.*, s. 22.

17 Ekim 1948 tarihinde, Yahudi asıllı vatandaşların İsrail'e gitmeleri konusunda konulan kısıtlamaları kaldırıp, turistik amaçla İsrail'e gidilmesine izin verilmiştir. Ekim ayında, sadece üç gün içinde iki bin pasaport verilmiştir. Bali'ye göre; pasaport için müracaat eden ve yaşları 17 ile 40 arasında değişen Yahudilere seyahat nedenleri sorulduğunda, kadınlar "evlenmeye gidiyoruz", erkekler ise "gezmeye gidiyoruz" şeklinde cevap vermişlerdir. 17 Ekim tarihini izleyen ilk iki hafta içerisinde 2.500 Yahudi İsrail'e göç etmiştir. İsrail'e göç edenler "göçmen" yerine "turist" olarak Türkiye'den ayrıldılar.²²⁴

Resmi istatistiklere göre 1948'in Mayıs ve Kasım ayları arasında 4.362 kişi İsrail'e göç etmiştir. Kasım 1948'de Türk hükümeti arap ülkelerinden gelen baskılar sonucu İsrail'e Yahudi göçüne vermiş olduğu izni askıya almıştır. Bu durum Türk Yahudilerinin korkularını artırmıştır. Türkiye, 1949'un başında bu baskıyı kaldırınca 26.000 Yahudi taşıyabildikleri tüm varlıklarıyla aynı yıl içinde İsrail'e göç etmişlerdir.²²⁵

1948-1949 döneminde İsrail'e göç eden toplam kişi sayısı 30.668'dir. Walter Weiker'e göre; bu dönemde göç edenlerin büyük çoğunluğu, İsrail'in kuruluşu yüzünden oluşan "çekici faktörler" dolayısı ile göç etmişlerdir. Bunun yanısıra, fakir ve alt sınıf Yahudilerin çok büyük bir kısmı 1948-49 dalgası ile İsrail'e gitmişlerdir. Bu gruplar içinde Türkiye'de kalanların çoğunun yaşlı ve sakatlar olduğunu belirten Weiker, gidenlerin göç sebeplerinden birisinin "Türkiye'de yaşamak için bir nedenlerinin kalmayışı" olduğunu söylemiştir. Ancak göçmenlere göre asıl sebep, "bir Yahudi devleti"ne gidebilecek olma bilincine sahip olmaktır.²²⁶

1948 yılında İstanbul'un Kuzguncuk semtinden İsrail'e eşiyle beraber göç eden Esther M. bu konuda şunları söylemiştir:

---

²²⁴ Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri, Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)*, ss. 129-131, 133.

²²⁵ Weiker, *a.g.e.*, s.21

²²⁶ *Ibid.*, 23.

... İsrail'e 1948 yılının son ayında zannediyorum on birinci ayında geldik. 24 tarih gün, onu da hatırlıyorum... Rami Panama adlı bir vapur... Onunla geldik. Adım Estereya... Ama burada, ne zaman geldik Hayfa'ya, nedir Estereya, Estereya dediler, Esther yaptılar adımlı. Yani Esther, bütün dünya tanıyor o adı diye. Enternasyonal bir isim. Como Rebeca, como Esther... Ben Bosfor'da oturdum. Orada doğdum, orada evlendim... Ve on dokuz yaşında eşimle buraya geldim... Anavatanımız Türkiye. Orada doğduk, dilimiz, hepsi. Ama bizim İsrail çıktı birden bire. Haydi dedik kocamla, gidelim...²²⁷

Görüldüğü gibi, Türkiye Yahudileri'nin bir kısmı, Türkiye'yi anavatan olarak görmelerine rağmen, İsrail Devleti'nin kuruluşuyla beraber, "Vaat edilmiş topraklara" göç etmeye karar vermişlerdir.

4.2.3. 1950-1971 Dönemi

Avner Levi'ye göre II. Dünya Savaşı'nın sonlarından başlayarak, Türkiye Yahudileri birçok konuda rahatlamaya başlamışlardır. Gerek, Cumhuriyet Halk Partisi'nden, gerekse Demokrat Parti'den, bu partilerin Yahudilere yaklaşması sonucunda, Yahudi milletvekili adayları ortaya çıkmıştır. Bunun yanısıra, 1930'larda kapanmış olan Yahudi kurumları dirilmeye, kültür, spor ve sosyal yardım kurumları aktifleşmeye başlamıştır. 1953 yılında Cumhuriyet döneminde ilk kez bir Hahambaşı seçilmiştir. "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyaları etkisini yitirmiş, dolayısıyla kamuoyu daha açık ve hoşgörülü olmuştur.²²⁸

1950-1955 yılları arasında göç azalarak devam etmiştir. Ancak, 6-7 Eylül 1955 yılındaki olaylar sonucunda göçmen sayısında artış görülmüştür. 1954 yılında 184'e düşen göçmen sayısı, 1955'te 339'a, takip eden iki yıl boyunca 1.710 ve 1.911 sayılarına ulaşmıştır. Bu göçler Türkiye'deki Yahudi nüfusunu eritmiş

---

²²⁷ Esther M. ile 11.03.2006 tarihinde yapılan görüşme; Holon.

²²⁸ Levi, *a.g.e.*, ss.151-154.

olmasına rağmen, sıkıntılı dönemlerdeki göç artışı rahatlıkla sayısal olarak görülebilmektedir.²²⁹

Bu durumun bir örneği de, 1960 İhtilali'nin etkisidir. 1960 yılında 387'ye düşen göçmen sayısı, 1961 yılında, darbenin etkisiyle 1.829'a çıkmıştır. Bu tarihten sonra yeniden düşüşe geçen göç, 1964 ve 1965 yıllarındaki Kıbrıs sorunu ile yeniden yükselmiş, sayı 749'dan, 1964'te 1.247, 1965'te 1.087 sayısına ulaşmıştır.

1950-1971 yılları arasındaki bir diğer önemli olay, 1967 yılındaki Arap-İsrail savaşıdır. Bu yıllarda hem Türkiye'deki ekonomik sıkıntılar ve huzursuzluk ortamı, hem de İsrail'de yaşanan savaş göçe hız kazandırmıştır. 1969-1971 yılları arasında, 1949 yılındaki ana göç dalgasından sonraki en yüksek göç oranına ulaşılmıştır. 1969-1971 yılları arasındaki göçmen sayısı 6.798 kişidir.

Kısaca, 1950-1971 yılları arasında Türkiye'den İsrail'e giden toplam göçmen sayısı ise, 24.823'tür. Bu yirmi senelik dönemde yaşanan göç dahi 1949 yılındaki ilk göçmen grubunun sayısına ulaşmamış ancak Türkiye Yahudi nüfusunda önemli bir azalmaya sebep olmuştur.

4.2.4. 1971'den Günümüze

Bu dönemdeki en yüksek göç oranı 1972 yılındaki 1.068 kişilik göç hareketidir. Diğer yandan, 1979 yılı ve 1980 Darbesi dönemlerinde sırasıyla 824 ve 849 kişiye yükselen göçmen sayısı, bu tarihten günümüze azalarak devam etmektedir.

Rıfat Bali'ye göre, 1960'lardan itibaren Türk toplumunu kasıp kavuran sağ-sol çatışması içinde Türkiye Yahudileri, özellikle sağ cenahın tacizlerine maruz kalan bir "günah keçisi" konumuna girmişlerdir. Bu dönemde özellikle sağ kesim tarafından, yabancı oldukları, yatırım yapmayıp sadece ithalat ile uğraştıkları,

---

²²⁹ Sayısal veriler için Bkz. Tablo 4.

servetlerini yurtdışına kaçırdıkları ve Türkiye'yi sömürdükleri iddialarıyla suçlanmışlardır.²³⁰

1980 Darbesi'nden sonra sağ-sol olayları kesintiye uğramıştır. Bali, 80'li yılların Türkiye'sini daha liberal ve "çağdaş bir Türkiye" olarak nitelemiştir. Bu "transformasyon"un bayraktarlığını ise Turgut Özal ve Anavatan Partisi gerçekleştirmiştir. Ancak bu dönemde dahi azınlıklar konusunda aykırı sesler yükselmiştir.

Bali'ye göre; 1980'lerin ortalarından itibaren kamuoyu, gayrimüslimlere "Türkiye'de mevcut olan hoşgörünün günümüzde geçerli bir canlı kanıtı olma" görevini atfetmiştir. Bunun en önemli sebebi, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa'da ortaya çıkan Rum ve Ermeni lobilerinin Türkiye karşıtı kampanyalarına cevap verebilmek ve Türkiye'nin Batı'daki imajını düzeltmektir. Tüm bunların sonucu olarak da, Türkiye'deki gayrimüslimlere karşı sonsuz, sınırsız ve istisnasız bir hoşgörü uygulandığı kanaati resmi ideolojinin bir tanıtım/reklam unsuru haline getirilmiştir. Bunun en önemli örneği ise, Türkiye Yahudi cemaatinin ileri gelenlerinin önderliğinde 1989 yılında kurulmuş olan 500. Yıl Vakfı ve onun etkinlikleri olmuştur.²³¹ Böylece resmi ideolojinin "yabancılara karşı hoşgörü ve konukseverlik" söylemi, bu vakıf vasıtasıyla kabul edilmiş oldu.

Ancak, 24 Aralık 1995 yılında İslami görüşü benimseyen Refah Partisi'nin iktidar olmasıyla beraber Türkiye Yahudi cemaatinde de panik ve tedirginlik başgöstermiştir. İslamcı yazarlardan Abdurrahman Dilipak, Türkiye Yahudilerinin gelecekte kaygı duyduğunu, cemaat liderlerinin Yahudileri bir yıl içinde Türkiye'yi büyük ölçüde terk etmek için uyardığını yazmıştır. Bu dönemde, yazar Mario Levi'de, Türkiye'den göç etmeyi düşündüğünü belirtmiştir. Bu korkunun

---

²³⁰ Rıfat N. Bali, "Resmi İdeoloji ve Gayrimüslim Yurttaşlar", *Birikim*, (Ocak-Şubat 1998); S. 105-106, ss. 170-176.

²³¹ *Ibid.*, s. 175.

temelinde yatan en önemli faktör, Refah Partisi'nin anti-semit, anti-Kemalist ve anti-siyonist düşünce yapısıydı.²³²

İsrail'deki Merkezi İstatistik Bürosu'nun verilerine göre 2004 yılı itibariyle İsrail'e göç eden Türkiye Yahudileri 53 kişiye kadar düşmüştür.

---

²³² Rıfat N. Bali, "Refah Partisi ve Türkiye Yahudileri", *Birikim*, (Kasım 1996), S 91, ss. 74-87.

Tablo 4- Türkiye’den İsrail’e Göç²³³

Yıl	Göçmen Sayısı	Göç Sebebi
1931’e kadar	1.339	
1932-1939	2.363	
1940-1947	3.606	
1948	4.362	İsrail Devleti’nin Kuruluşu
1949	26.306	
1950	2.491	
1951	1.388	
1952	433	
1953	325	
1954	184	
1955	339	
1956	1.710	6-7 Eylül Olayları
1957	1.911	“ “ “
1958	845	
1959	737	
1960	387	
1961	1.829	1960 İhtilali
1962	968	“ “ “
1963	749	
1964	1.247	Kıbrıs Krizi
1965	1.087	“ “ “
1966	510	
1967	238	
1968	647	1967 Arap-İsrail Savaşı
1969	2.196	Ekonomik sıkıntılar
1970	2.569	“ “ “
1971	2.043	“ “ “
1972	1.068	“ “ “
1973	328	
1974	197	
1975	126	
1976	171	
1977	143	
1978	261	
1979	824	Kriz ve 1980 İhtilali
1980-1989	2.088	
1990-2000	1.215	
2001-2004	260	

²³³Walter Weiker, *The Unseen Israelis: The Jews From Turkey in Israel*, (Jerusalem: The Jerusalem Center For Public Affairs, 1988), s. 22 ve Selim Amado, “Kopmayan Bağ: İsrail’de Türkiye Kökenli Yahudiler”, *Görüş*, Özel Sayı (Eylül), 52-57.

V. TÜRKİYE YAHUDİLERİ'NİN İSRAİL'E ENTEGRASYONU

Walter Weiker'e göre, Türkiye Yahudilerinin İsrail'e entegrasyonlarının üç temel göstergesi vardır. Bunlardan birincisi, İbranice'nin konuşma dili olarak kullanılması, ayrıca İbranice okuma-yazmanın göçmenler tarafından bilinmesidir. İkinci entegrasyon göstergesi, yerleşim özellikleri, sonuncusu ise gruplar arası evliliklerdir.²³⁴

Ancak, Türk Yahudilerinin İsrail'e entegrasyonlarını açıklarken farklı göstergelerden, ya da farklı sınıflandırmalardan da bahsedilmelidir. Entegrasyon, sadece göçmenin bu üç şartı yerine getirmesiyle sağlanabilecek bir süreç değildir. Bunun yanı sıra İsrail toplumunun ve devletinin Türk göçmenlere bakışı ve kanaatleri de entegrasyonu etkileyen faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu yüzden Weiker'in sınıflandırmasından farklı olarak, göçmenlerin entegrasyon sürecine üç farklı açıdan bakmak yerinde olacaktır. Bunlar, bir göçmen grubu olarak Türkiye Yahudilerinin yeni geldikleri ülkeye entegrasyonları, ikincisi İsrail'de yaşayan diğer toplulukların Türk göçmenlere bakışı ve son olarak da İsrail Devleti'nin Türk göçmenlerini algılayış biçimidir. Bu üç bakış açısı aynı zamanda, Türkiye Yahudilerinin İsrail'e genel entegrasyonlarını etkileyen faktörler olarak görülebilir.

5.1. Türkiye Göçmenlerine İlişkin Veriler

2001 yılı verilerine göre, Türkiye'den İsrail'e göç edenlerin toplam sayısı 70.407'dir. Buna İsrail'e turist olarak gelmiş ve sonradan yerleşmeye karar verenler de katıldığında, bu rakam 80.000 civarlarına ulaşmaktadır. Kendileri

---

²³⁴ Weiker, *a.g.e.*, s. 91-95.

veya aileleri Türkiye’den gelmiş olup, Türkiye kökenli olarak görülenlerin sayısı ise, 82.400’dür.²³⁵

Türkiye Yahudilerinin İsrail’e entegrasyonları ile ilgili olarak, öncelikle “göçmen grubunun kendisinden” kaynaklanan bir takım problemlere çözüm bulup bulamadıklarını irdelemek yerinde olacaktır. Bu yüzden, Türkiye göçmenlerinin gittikleri topluma entegre olup olmadıklarını anlamak açısından, fiziki, kültürel ve duygusal durumlarına bakmak gereklidir.

5.1.1. Fiziki Entegrasyon

Bu bölümde Türkiye Yahudilerinin ekonomik durumları ve yerleşim özelliklerinden bahsedilecektir.

5.1.1.1. Ekonomik Durum

Daha önce de değinildiği gibi, 1948 - 49 yılında göç edenler Türkiye’deki yaşamlarında işportacılık, eskicilik, tezgahçılık, manavlık ve bakkallık yapan küçük ve orta halli esnaftırlar .²³⁶

Walter Weiker’da, 1948-49 göçmenlerinin Türkiye’deki mesleki yoğunlaşmalarının genellikle ticaret, endüstri ve zanaat alanlarında olduğunu, çoğunluğun işinin tanımını yapamadığını ancak büyük kesiminin kol işçisi, vasıfsız işçi ve sokak satıcısı olduklarını belirterek bu görüşü desteklemektedir.

Weiker’e göre; işinin tanımını yapamayanların yüzde 80’i, endüstri işçisi ve zanaatkarların da yarısı Türkiye’den ayrılmıştır. Ancak, ticaretle uğraşanların çok küçük bir bölümü göç etmiştir. Bunun yanı sıra, iyi meslek sahibi olanlar, yönetici konumunda çalışanlar – ki bunların çok azı devlet sektöründeydi, diğerleri bankalar

---

²³⁵ Selim Amado, “Kopmayan Bağ: İsrail’de Türkiye Kökenli Yahudiler”, *Görüş*, Özel Sayı (Eylül), 52-57.

²³⁶ Bali, *a.g.e.*, s. 293.

gibi özel sektöre ait kurumlarda çalışmaktaydılar – zenginler ve Türk toplumuna entegre olmayı başaranlar, Türkiye’de kalmışlardır.

Türkiye göçmenlerinin yüzde 10.9’u idari ve dini mesleklerde çalışmaktaydılar. Türkiye’den göç eden doktorların oranı Asya – Afrika ülkelerinin herhangi birinden daha fazla ancak Avrupa – Amerika ülkelerinin herhangi birinin yarısından daha azdı.²³⁷

İsrail’e göç edenlerin birçoğu, geldikleri ülkelerde ticaretle uğraşıyor oldukları için İsrail’de de bu meslek dalıyla uğraşmak istemişler ancak bu durum kolay olmamıştır. Bunun başlıca sebepleri, ticaret alanının daha önce göç edenlerce ele geçirilmiş olması, yeni kurulan devletin bu nispette tüccara ihtiyacı olmaması ve çoğunluğun başlangıç için yeterli sermayeye sahip olmayışlarıydı. Weiker’e göre; Türkiye göçmenlerine bakıldığında, bu amaçlarında yani ticarete atılmak konusunda başarılı oldukları ve Türkiye göçmenlerini bu alanda sadece Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya göçmenlerinin geçmiş oldukları görülmektedir.²³⁸

1963 yılında İsrail Parlamentosu tarafından ülkedeki kalkınmayı yerinde incelemek üzere davet edilen Senatör Amil Artus anılarında, Türkiye’den İsrail’e göç eden Yahudilerin ekonomik durumlarını şu cümlelerle açıklamıştır:

...Türkiye’den giden Yahudiler için ilk aylar biraz sıkıntılı geçmiş. Fakat yavaş yavaş alışmışlar. Maddi zorluklar hal yoluna girmiş. Daha iyi meskenlere geçmişler. Kazançları yükselmiş. Şimdi hepsi memnun ve mes’ut. Fakat Türkiye’yi unutamıyorlar. Bizden daima sempati ile bahsediyorlar...²³⁹

Türkiye göçmenleri arasında çeşitli sebeplerden ötürü, göç ettikleri ülkelerde çalıştıkları meslekleri İsrail’de devam ettiremeyenler de mevcuttur. Örneğin, göçmenlerden Albert A., Türkiye’deyken kablo imalatı işiyle uğraştığını ancak

---

²³⁷ Weiker, *a.g.e.*, ss. 78-79.

²³⁸ *Ibid.*, s. 81.

²³⁹ Amil Artus, *İsrail’de Gördüklerim*, (Ankara: Yeni Desen Matbaası, 1963), s. 51.

İsrail’de bu konunun eğitimini almadığı için mesleğini yapamadığını belirtmiştir. Kendisi şu anda gıda sektöründe çalışmaktadır. Ekonomik durumunun iyi olduğunu belirtmiştir. İsrail’e göç etmesini ve hala bu ülkede yaşıyor olmasını ekonomik durumuna bağlamaktadır.²⁴⁰

Türkiye’de serbest meslekle uğraşanlar, iş kolları değişmiş olsa bile İsrail’de de serbest meslekle uğraşmaktadırlar. Türkiye’de üniversite eğitimi almış ve dalında uzmanlaşmış kişiler ise, eğitim aldıkları konularda çalışmaktadırlar. Örneğin, Yosef B., üniversite eğitimini Türkiye’de, İstanbul Teknik Üniversitesi Kimya Bölümü’nde tamamladıktan sonra İsrail’e göç etmiş ve Kudüs İbrani Üniversitesi’nde aynı konuda doktora düzeyinde çalışmalarını sürdürmeye devam etmiştir. İsrail’e göç sebebini öncelikle ekonomik olarak belirten Yosef B., İsrail’de bu durumda olan bir insan için ekonomik şartların daha elverişli olduğunu belirtmiştir. Ekonomik şartları düzeldiğinde Türkiye’ye geri dönmeyi düşünmektedir.²⁴¹

Selim Amado’ya göre; İsrail’e çocuk yaşta göç etmiş olanların tahsil düzeyleri ve sosyo-ekonomik durumları gelişme göstermiştir. Türkiye göçmenlerinin aralarında, İsrail ordusunda bulunan askerler, Kuvvet Komutanlığı’na kadar yükselen subaylar, tarım uzmanları, yerleşim birimi kurucuları, inşaat ve yol müteahhitleri, sanayiciler, diplomatlar, üniversite profesörleri, hekimler ve hukukçuların olduğunu yazan Amado, bu kişilerin Türkiye’de yaşamaya devam etmeleri halinde aynı mevkilere gelme olasılıklarının olmadığını belirtmiştir.²⁴²

05.03.2006 – 15.03.2006 tarihleri arasında tesadüfi yöntemle görüşme yapılan 20 kişinin eğitim ve meslek dağılımına bakıldığında, göçmenlerden 10’unun üniversite mezunu olduğu, doktor Avram M. haricinde hepsinin İsrail’de iş değiştirdikleri görülmektedir. 8 kadın göçmenden 4’ü Türkiye’de ev hanımı iken

---

²⁴⁰ Albert A. ile 09.03.2006 tarihinde yapılan görüşme; Tel Aviv.

²⁴¹ Yosef B. ile 12.03.2006 tarihinde yapılan görüşme; Kudüs.

²⁴² Amado, *a.g.m.*, ss. 52-57.

Beki D. haricindekiler İsrail’de çeşitli mesleklerde çalışmak zorunda kalmışlardır.
(Tablo 5)

Tablo 5 – Göçmenlerin Eğitim/Mesleki Durumları

Göçmen	Eğitim Durumu	Türkiye’deki Mesleği	İsrail’deki Mesleği
Albert A.	Lise (Terk)	İmalatçı	İşletmeci
Avram M.	Üniversite	Doktor	Doktor
Beki D.	Lise	Ev Kadını	Ev Kadını
Esther ...	Ortaokul	Ev Kadını	Emekli
Jana K.	Lise	Ev Kadını	Memur
Lina K.	Lise	Ev Kadını	Ev Kadını
Momo U.	Üniversite	Serbest Meslek	Müteahhit
Rafael S.	Üniversite	Serbest Meslek	İşletmeci
Rachel B.	Üniversite	Öğrenci	Öğretim Görevlisi
Rıfat T.	Üniversite	Bankacı	Tezgahtar
Rivka M.	Üniversite	-	İşletmeci
Sami D.	Lise	İmalatçı	İmalatçı
Sami K.	Lise	-	Serbest Meslek
Shlomo B.	Üniversite		Emekli/Ressam
Viktor K.	Lise	Emekli	Emekli
Viktor A.	Lise	İşletmeci	İşletmeci
Yaalom B.	Üniversite	Öğrenci	Yönetici
Yafet B.	Lise	-	Serbest Meslek
Yaesi A.	Lise	Öğrenci	Polis Memuru
Yosef B.	Üniversite	Öğrenci	Öğretim Görevlisi

5.1.1.2. Yerleşim Özellikleri

Entegrasyonun en önemli göstergelerinden biri göçmenlerin yerleşim özellikleridir. Burada sorulan temel soru, göçmenlerin belirli bölgelerde yoğunlaşıp yoğunlaşmadıkları ile ilgilidir.

Weiker, göçmenlerin yerleşim özelliklerini başlıca dört sebebe bağlar. Bunlar, tarihsel, ekonomik, sosyal ve siyasi sebeplerdir.²⁴³ Türkiye Yahudileri İsrail’de, özellikle Bat Yam, Yahud ve Tel Aviv’deki Rehov Levinsky (Levinsky Caddesi)’de yoğunlaşmışlardır. Weiker, Türkiye Yahudilerini yerleşim özelliklerine göre şu şekilde tanımlamıştır.

- Yahud şehrinde 1948 yılından hemen sonra ülkeye gelmiş fakir Yahudiler bulunmaktadır.
- Bat Yam bölgesinin büyük çoğunluğu Türkiye göçmeni olup, orta halli insanların yaşadığı bir bölgedir ve göçmenler genellikle 1950’lerin ortalarında ve sonlarında gelmişlerdir. Tel Aviv’in Rehov Levinsky bölgesi de Türkiye göçmeni işadamlarının yoğun olduğu bir iş bölgesidir.
- Kudüs’te çoğunlukla profesyoneller ve entelektüeller yaşamakta olup, coğrafi olarak birbirlerine yakın yaşamasalar dahi, Kudüs ve İsrail’deki diğer Türkiye Yahudileri ile bağları mevcuttur.
- Herzliya ve Ramat Aviv bölgesinde son dönemlerde göç eden Türkiye Yahudileri mevcuttur.²⁴⁴

İlk göç dönemlerine baktığımızda, İsrail topraklarına ayak basan göçmenleri karşılayan yetkililerin en büyük sorununun geçici bir yerleşim yeri temin etmek olduğunu görmekteyiz. Bu yerleştirme süreci üç aşamalıydı. Göçmen kabul evleri veya kampları, transit kampları ve sürekli yerleşim yerleri. Göçmenler ilk aşamada Arapların terk ettikleri evlere ve İngiliz ordusuna ait eski askeri kamplar

---

²⁴³ Weiker, *a.g.e.*, s. 91.

²⁴⁴ Ibid. s. ix.

ile benzeri yerleşim merkezlerinde kurulan göçmen kabul kamplarına veya kabul evlerine, ikinci aşamada kentlerin ve gelişmeye uygun bölgelerin etraflarında kurulan transit kamplarına yerleştirilmişlerdir. Daha sonraları kalıcı veya ahşap kulübeler şeklinde inşa edilen yarı kalıcı evlere nakledilmişlerdir.²⁴⁵

Türkiye Yahudilerinin göç zamanlamaları onlara, diğer göçmenlere göre bazı avantajlar sağlamıştır. Daha geç gelen Asya ve Afrika kökenli Yahudilerden farklı olarak, 1948 – 1949 yılında, henüz yeni göçmenler direk olarak gelişmekte olan şehirlere yollanmamaktaydı. Bu tarihlerden sonra gelen göçmen grupları, bu şehirlerde yoğunlaşmış, İsrail toplumunun ana akımından uzak kalmış, gelişmekte zorlanmış ve tüm bu sayılanlar, bu göçmen grupları daha fazla şikayet eder hale getirmiştir. İlk göçmen kampları 1950 yılında kurulmaya başlandığı ve Türkiye’den ana göç dalgası 1949 yılında olduğu için Türkiye göçmenleri bu sürecin içerisinde çok fazla yer almamışlardır. Ancak yine de transit kampı deneyimlerini kısa süreli de olsa yaşayan Türkiye Yahudileri mevcuttur.²⁴⁶

Göçmenlerin yerleştikleri bir diğer yerleşim bölgesi ise kolektif tarımın yapıldığı *moshav* ve *kibbutz* adı verilen çiftlik ve köylerdi. Türkiye Yahudilerinin yerleştikleri *moshav* ve *kibbutz*lar şunlardır: Hagoshrim, Bet Netef, Burgata, Geva Hakarmel, Gazit, Tel Şahar, Kefar Zeharia, Oleş, Tzuba, Bet Jubri, Nahşolim, Gevilot, Nir Eliyahu, Kerem Ben Zimra.

Bunlardan Geva Karmel Moshavı, on sekiz Türkiyeli göçmen tarafından 17 Ağustos 1949’da, Hagoshrim Kibbutzu, 110 kişilik Türkiyeli bir genç grubu tarafından 29 Eylül 1948’de, Burgata Moshavı ise, 1949 yılının Eylül ayında 90 kadar Edirneli ailenin, Yahudi Ajansı’ndan yardım alarak terk edilmiş bir Arap köyünde kurulmuştur.

---

²⁴⁵ Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri, Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)*, s. 280.

²⁴⁶ Weiker, *a.g.e.*, s. 25.

Türkiye’deki yaşamlarında İstanbul, İzmir, Edirne gibi büyük kentlerde yaşamış bu göçmenler, alışkın olmadıkları tarımsal faaliyet ağırlıklı bu yaşam biçiminde zorlanmışlardır.

Rıfat Bali, bu olayı Ankaralı Vitali Almeleh’in ağzından şu şekilde anlatmaktadır: “Vaktiyle ipekli çoraplar satan bu eller, şimdi sebze yetiştiriyor.” Tekirdağlı bir bayan göçmen ise bozulmuş ellerini göstererek şöyle söylemiştir: “Tekirdağ’dayken bütün gün pokerle, bezikle vakit geçirirdik. Burada çiftçi olduk”.²⁴⁷

Yaşamakta oldukları *kibbutz* ve *moshav*larda, Türkiye’den getirdikleri ağız tatlarına uygun ürünleri yetiştirmişlerdir. Örneğin; Geva Karmel Moshavı’nda İstanbul’dan getirilen tohumlarla, Arnavutköy çileği, Çengelköy hıyarı, barbunya ve çalı fasulyesi yetiştirmişlerdir.²⁴⁸

Göçmenlerin, yerleşim bölgelerinde, Türkiye ile olan bağlarını koparmadıklarının ve Atatürk’e olan sevgi ve saygılarının bir göstergesi de, Geva Karmel Moshavı’nın tepelerinde 5 Ocak 1953 yılında kurulan Atatürk Ormanı’dır. Senatör Amil Artus anılarında bu ormanı şöyle tarif etmektedir:

“... Bu köy halkı civardaki tarihi Karmel dağının sırtlarında bir orman yetiştirmeğe başlamışlar. 6000 dönümlük bir sahayı işgal eden bu orman 300.000 ağaç olacakmış. Halen 200.000 ağaç dikilmiş. Ağaçların hepsi çam. Ormanın giriş yerinde bir çeşmeyi andıran taştan bir kitabe, üzerinde şu yazılar var:

ATATÜRK ORMANI – Türkiye’den gelen Museviler tarafından dikilmiştir...”²⁴⁹

İsrail’de “Türk” olarak bilinen Hagoshrim Kibbutzu (Köprü Yapımcıları Kibbutzu) ilginç bir örnektir. Bazılarına göre, kibbutzun yerel topografyasından

---

²⁴⁷ Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri, Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)*, s.300.

²⁴⁸ Ibid., ss. 300-301.

²⁴⁹ Artus, *a.g.e.*, s. 51.

ötürü bu isim verilmiştir. Ancak, çoğunluk Türkiye ile bir köprü vazifesi gördüğünü düşünmektedir.²⁵⁰

Amado; daha sonra gelen Türkiye göçmenlerinin ya da sosyo-ekonomik durumları iyileşenlerin Holon, Bat Yam, Rishon Letziyon, Hayfa ve civarı, Kudüs'ün daha yüksek sosyo-ekonomik bölgeleri ve Tel Aviv'in güney ve kuzey semtlerine yerleştiklerini belirtmiştir.²⁵¹

Weiker'in tespitlerine göre; İsrail genelinde Türkiye Yahudileri, nüfus dağılımı özellikleri açısından ortalama bir görüntü çizmektedirler ve yerleşim açısından entegrasyonları etkileyicidir. Weiker, Avrupa – Amerika ülkelerinden gelen göçmenlerin Asya – Afrika göçmenlerinden farklı olarak, bir bölgede yoğunlaşma oranlarının daha düşük olduğunu ve Türkiye göçmenlerinin bu konuda Avrupa – Amerika göçmenleriyle benzerlik gösterdiğini belirtmektedir.²⁵²

---

²⁵⁰ Weiker, *a.g.e.*, s. 20.

²⁵¹ Amado, *a.g.e.*, ss. 52-57.

²⁵² Weiker, *a.g.e.*, s. 93, 99.

Tablo 6- Göçmenlerin Yerleşim Bölgeleri

Göçmen	Türkiye’de Yaşadığı Şehir/İlçe	İsrail’de Yaşadığı Şehir/Bölge
Albert A.	İstanbul/İstinye	Bat Yam
Avram M.	İstanbul/Kuzguncuk	Mod’iin
Beki D.	İstanbul/Göztepe	Tel Aviv
Esther M.	İstanbul/Kuzguncuk	Bat Yam
Jana K.	İstanbul/Gayrettepe	Tel Aviv
Lina K.	İstanbul/Büyükkada	Tel Aviv
Momo U.	İstanbul/Şişli	Tel Aviv
Rafael S.	İstanbul/Kasımpaşa	Tel Aviv
Rachel B.	İstanbul/Kuzguncuk	Kudüs
Rıfat T.	İstanbul/Göztepe	Tel Aviv
Rivka M.	İstanbul/Nişantaşı	Tel Aviv
Sami D.	İstanbul/Göztepe	Tel Aviv
Sami K.	İstanbul/Kuledibi	Bat Yam
Shlomo B.	İstanbul/Kuzguncuk	Holon
Viktor K.	İstanbul/Şişli	Bat Yam
Viktor A.	Edirne	Bat Yam
Yaalom B.	İstanbul/Moda	Kudüs
Yafet B.	İstanbul/Kuledibi	Tel Aviv
Yaesi A.	İstanbul/İstinye	Bat Yam
Yosef B.	İstanbul/Göztepe	Kudüs

5.1.2. Kültürel Entegrasyon

Kültürel kimlik bir grup kimliğidir. Bir grubun kendisini ne şekilde tanımladığına bağlıdır. Bireyler, grubun değil yalnızca kendi kimliklerini tanımlayabilirler.

Göçmenlerin İsrail'e entegrasyonlarında, resmi dil İbranice'nin kullanılması, Musevilik dininin uygulanması ve çeşitli göçmen grupları arasında yapılan evlilikler büyük rol oynamaktadır. Bu yüzden tüm göçmen gruplarda olduğu gibi Türkiye göçmenlerinin entegrasyonunda da, dil, din ve gruplararası evlilik konuları önem taşımaktadır.

5.1.2.1. İbranice'nin Kullanımı

Bugün İsrail'in milli dili olan İbranice, dünyanın en eski dillerinden biridir. 3300 yıllık bir geçmişi vardır. Tevrat ve İncil bu dil ile yazılmıştır. 1882 yılında Eliezer Ben Yehuda (1858-1922) Kutsal Kitap'ın dilinden, yeni bir milli dil yaratmıştır.²⁵³

Bu süreçte İbranice'nin canlandırılması için çalışmalar yapılmıştır. 1933'te çıkarılan bir kanunla İbrani Dil Akademisi adını alan ve İbranice konusunda çalışmalarını sürdüren Dil Kurumu, yeni teknik kelimeleri bulmak ve günlük hayatta kullanılan yeni kelimeler yaratmak gibi problemleri halletmiştir.²⁵⁴

İsrail toplumunda etnik çoğulculuğun varlık sebebi göçlerdir. Bu çoğulculuk, güçlenen Yahudi milli birliği ve göçmen dalgalarıyla çekişme halindedir. İbranice, farklı dillerden gelen Yahudi grupların milli entegrasyonunu sağlayan en önemli etken olmuştur.²⁵⁵

---

²⁵³ Massoulie, *a.g.e.*, s. 56.

²⁵⁴ Artus, *a.g.e.*, s. 32.

²⁵⁵ Goldscheider, *a.g.e.*, s.56.

Türkiye göçmenlerini Avrupa-Amerika ve Asya-Afrika gruplarının ortasında gören Walter Weiker, bu göçmenlerin İbranice bilgisinin her iki ana gruptan da düşük olduğunu belirtmektedir. Weiker bu duruma sebep olarak, Asya – Afrika göçmenlerinin Kutsal Kitabı İbranice okumaları ve Arapça ile İbranice'nin arasındaki yakınlığı; Avrupa – Amerika göçmenlerinin ise, işlerini İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerinde halletmelerini göstermiştir.

İbranice konuşma konusunda Türkiye Yahudileri en azından geçer düzeydedirler. Weiker, ayrıca İbranice okuma ve yazma konularından bahsetmiştir ki, Türkiye göçmenleri çok süratli okuyup yazamaları dahi, belli bir düzeye yükselmişlerdir. Ancak, İbranice okur-yazarlık konusunda birçok ülkenin gerisinde kalmış alt düzeyde bir gruptur. Weiker'e göre; kendisinin orta grup ülkeleri diye adlandırdığı ve Türkiye'nin de aralarında bulunduğu Mısır, Bulgaristan, Yugoslavya ve Yunanistan gibi ülkelerden göçenlerin içinde Türkiye göçmenleri, Mısır ve Bulgaristan'la ortak özellikler göstermektedir.²⁵⁶

Görüşme yapılan 20 Türkiye göçmenine sorulduğunda, istisnasız hepsi İbranice'yi konuşabildiklerini, okuyup yazabildiklerini belirtmişlerdir. İsrail'e çocuk yaşta, aileleriyle beraber göç edenler, bu problemi daha kolay çözümlenmiş, ancak eğitim hayatı Türkiye'de geçmiş olanlar, İsrail'e geldiklerinde bu sorunu çözmekte çok zorlandıklarını belirtmişlerdir.

Yeni gelen göçmenlerin tamamı, *ulpan* adı verilen dil okullarına devam etmiş, ancak bu programa çeşitli sebepler dolayısıyla uyum gösteremeyenler, İbranice'yi günlük yaşam içinde öğrendiklerini belirtmişlerdir. Üniversite eğitimlerini İsrail'de sürdürmek durumunda kalanlar ise, bilimsel dile hakim olabilmek için dil okullarına devam etmişlerdir.

Fakat, Türkiye göçmenleri, kendi aralarında ve aile içinde genellikle konuşma dili olarak Türkçe'yi kullanmaktadırlar. Evlerinde, genellikle Türk

---

²⁵⁶ Weiker, *a.g.e.*, s. 88.

televizyonlarını izlemekte, genç göçmenler internet yoluyla Türk basınına takip etmektedirler. Günümüzde, Sefarad Yahudilerinin bir dönem kullandığı Judeo-Espanyol ya da bilinen adıyla Ladino'nun, İsrail'deki göçmenler arasında kullanımı azalmıştır.

5.1.2.2. Dinin Etkisi

2000 yıl boyunca Yahudiler, grup kimliklerini kendilerince kesinlik arz edecek bir biçimde tanımlamışlardır. Buna göre “Yahudi kimliği”, dini kuralların yaşam içerisinde uygulanması anlamına gelmektedir. Bu kurallar, *mitzvot* (tekili *mitzva*) olarak bilinen dini kanunlardır. Bu kuralları uygulayan kişi, kendisi ve başkaları tarafından, “Yahudi” olarak tanımlanıyordu. Bu kişi, aynı zamanda hiçbir zaman Yahudi olup olmadığını ya da kendi Yahudiliğinin ne anlama geldiğini sorgulamaz.

Mitzvot'un uygulanmasına bir örnek, genç erkeklerin, bir ailenin üyesi konumundan, bir cemaatin üyesi durumuna geçiş yaptığı, bir üyelik seremonisi, yani *bar mitzvah*'dır. Kelime anlamı “dini kurallara uyabilme yeteneğine sahip olmak” anlamına gelen *bar mitzvah*, bugün laik Yahudiler tarafından da, erkek çocukları on üç yaşına bastığında yapılmaktadır. Dünyadaki istisnasız bütün Yahudi toplulukları, ister Yemen'de olsun, ister Polonya'da veya İspanya ve İran'da, geçmişte ve bugün, bu töreni aynı isimle ve aynı içerikte uygulamaktadırlar.²⁵⁷

Her ne kadar Benbassa ve Rodrigue²⁵⁸, İsrail'e göç eden Türkiye Yahudilerini “dindar” olarak nitelermese de ya da Weiker, onları Yahudiliğe yoğun bir şekilde bağlı, ancak dini kurallara çok fazla bakmayan bir cemaat olarak betimlese de²⁵⁹ din faktörü, gerek Türkiye'den İsrail'e göçmelerinde, gerekse diğer göçmenler

---

²⁵⁷ Akiva Orr, *Israel, Politics, Myths and Identity Crises*, (London: Pluto Press, 1994), s. 9-10.

²⁵⁸ Benbassa ve Rodrigue, *a.g.e.*, s. 385.

²⁵⁹ Weiker, *a.g.e.*, s. 9.

gibi farklı bir ülkeden ve farklı bir kültürel yapıdan gelmelerine rağmen, İsrail Devleti tarafından kabul edilmelerinde en önemli unsurdur.

Din, aynı zamanda, bir göçmen topluluğu olan İsrail’de, entegrasyonu sağlayıcı ve grupların birbirlerine tahammülünü kolaylaştırıcı bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

5.1.2.3. Gruplar Arası Evlilikler

Entegrasyonun önemli göstergelerinden biri de, gruplar arası evliliklerdir. İsrail’e göçten sonra endogaminin özellikle Asya-Afrika gruplarında gözle görülür biçimde düştüğü görülmekle beraber, hala varlığını sürdürmektedir.

1952-1979 yılları arasında, Türkiye Yahudilerinin endogami oranlarının Avrupa-Amerika ve Asya-Afrika gruplarının ortasında olduğunu görmekteyiz. Asya-Afrika göçmenleri en yüksek, Avrupa-Amerika göçmenleri ise en düşük endogami oranına sahiptir. Weiker’e göre; Türkiye Yahudilerinin ¼ ila 1/3’lük bir oranı, eğer kendi ülkelerinden birisiyle evlenmeyeceklerse, Asya – Afrika yerine Avrupa- Amerika kökenli birisini tercih etmektedirler.

Türkiye Yahudileri eğer, Avrupa-Amerika grubundan birisiyle evlenecekse genellikle, Bulgaristan, Yunanistan ya da Romanya göçmenlerinden birini tercih etmektedirler.²⁶⁰

Görüşme yapılan 20 göçmenin 17’si evli olup, bunların 2’sinin eşi Türkiye göçmeni değildir. Çoğu göçmen Türkiye’de evlenip İsrail’e göç etmişlerdir. Bekar göçmenlerden Rıfat T., İsrail’e tam bir entegrasyon sağlamak istediğini ve bir Türk Yahudisiyle evlenmeyi asla düşünmediğini belirtmiştir.²⁶¹

---

²⁶⁰ Ibid., s. 100.

²⁶¹ Rıfat T. ile 09.03.2006 tarihinde yapılan görüşme; Tel Aviv.

5.1.3. Göçmen Duygularının Entegrasyona Etkisi

Walter Weiker'e göre, Türkiye göçmenlerinin arasında ayrımcılık, iftira, anti-semitizm gibi itici faktörler sebebiyle İsrail'e gelen kişi sayısı çok azdır. Her ne kadar kendilerini Türk halkının genelinden ayrı hissettikleri konusunda ısrarcıysalar da genellikle Türk halkına karşı sıcak hisler beslemektedirler.

Bunun yanısıra, çoğunlukla Türkiye'de akrabaları olduğu için, bu ülke ile bağlarını koparmamışlardır. Kaldı ki, Türkiye ile tüm bağlarını koparmış olsalar dahi, Türk-Yahudi geleneklerine ilgi duymakta ve Türkiye'yi her fırsatta ziyaret etmek istemektedirler.²⁶²

Ayrıca göçmenler, Türkiye'de yaşadıkları şehire ve semte, arkadaş ve dostlarına, eski hatıralarına özlem duymaktadırlar. Örneğin, 1949 yılında İsrail'e göç eden Shlomo B., göç ettiği ülkeye alıştığını belirtmiş ancak çocukluğunu yaşadığı Kuzguncuk semtini ve İsrail'deki Türkiye özlemini şu şekilde tarif etmiştir:

... Ben 1933'te doğdum. O zamanlar Kuzguncuk'ta, Kuzguncukluların yüzde sekseni gayrimüslimdi. Yüzde yirmisi belki Müslümandı. Bu gayrimüslimlerinde yüzde ellisi falan Yahudi, yüzde otuzu Rumdu. Ama çok güzel bir semtti. Havası da güzel, meydanları da güzel, birde deremiz vardı. Ve hiç ayrılık yoktu. Türkler, Yahudiler, Rumlar hepsi bir aile gibi yaşırdı. Bir melodi gibi yaşarlardı. Biz Yahudi olduğumuzu biliyorduk ama böyle geldik böyle yaşıyoruz, yani Filistin falan filan, böyle şeyler yoktu. Bayramlarda kutlardık, Rumları kutlardık, onlar bizi kutlardı. Müslümanların Kurban Bayramı'nda, Şeker Bayramı'nda biz giderdik. Yani komşularımızla aile gibiydik. Çok iyi yaşıyorduk...Bugün de kendi aramızda hep Türkiye'den bahsederiz. Toplandığımızda Türkçe şarkılar söyleriz.²⁶³

Göçmenlerden Viktor A., Kırklarelili ve Edirneli arkadaşlarıyla sık sık bir araya geldiklerini ve içinde Türkiye özleminin hep var olduğunu; yirmi altı yıldan beri

---

²⁶² Weiker, *a.g.e.*, s. 6

²⁶³ Shlomo B. ile 11.03.2006 tarihinde yapılan görüşme; Holon.

İsrail’de yaşayan Avram M., son altı yıldır, Türkiye’ye duyduğu özlemin arttığını belirtmişlerdir.

Weiker’e göre, Türkiye’den gelen diğer göçmenlere uzak yaşayan Türkiye Yahudileri bile birbirlerinden haberdardırlar. Çoğunluk ise “eski ülkelerinden” göçenlerle arkadaşlık ve akrabalık bağı içindedirler. Çoğunun farklı kökenlerden gelen İsraili arkadaşları olsa da, büyük bir kesiminin yakın arkadaşlık bağları, yine kendileri gibi Türkiye’den göçenlerledir.²⁶⁴

Göçmenler, İsrail’de yaşadıkları semti seçerlerken dahi, Türkiye’de yaşadıkları semt ve şehirlere benzeyen yerleri tercih etmişlerdir. Eli Şaul anılarında, İsrail’de yerleşmiş olduğu ve çoğunlukla Türkiye göçmenlerinin yaşadığı Bat Yam şehrini şu sözlerle anlatmıştır:

... İsrail’de Bat Yam şehrini çok beğenmiştik. Tel Aviv ve Yafa’ya bitişik, Suadiye’yi ve Florya’yı andıran 170.000 nüfuslu çok güzel bir kaza merkezi idi. Bat Yam’ı çok seven, Türkiye’den gelen Türk Yahudileri hep buraya yerleşmişlerdi... Bat Yam nüfusunun 30.000’ini Türkiyeli, daha doğrusu Türk Yahudileri teşkil eder. Bat Yam’da yaşayan bu Yahudiler Türk gibi düşünür, Türk gibi çalışır; evde ve sokakta Türkçe konuşurlar, çoğunluğu elbette...²⁶⁵

Türkiye göçmenleri birtakım dernekler ve kuruluşlar oluşturmuşlardır. Weiker, bu dernekleri şu şekilde sıralamaktadır: İsrail Devleti kurulmadan önce faaliyete geçen *Irgun Olei Turkiya* (Türkiye Göçmenleri Organizasyonu); 1948-49 göçünden sonra İsrail’e gelmiş olan genç işadamları ve profesyonellerce kurulmuş *Hitahdut Olei Turkiya* (Türkiye Göçmenleri Birliği); Türkiye sınırları dışında kurulup, Türkçe konuşulan ilk Mason Locası; Türk *Bna’i B’rith*’i ve MORİT (İsrail’deki Türkiye Musevileri Vakfı) gibi vakıf, dernek ve kuruluşlar.²⁶⁶

---

²⁶⁴ Weiker, *a.g.e.*, s. 5.

²⁶⁵ Şaul, *a.g.e.*, s. 21.

²⁶⁶ Weiker, *a.g.e.*, ss. 111-114.

Bu derneklerin ve kuruluşların en belirgin kuruluş amacı, üyelerin bürokrasiyle olan ilişkilerinde yardımcı olmak ve cemaatin genç üyelerine danışmanlık hizmeti vermektir. Bunların yanısıra, Türkiye göçmenlerinin birbirleriyle kaynaşmalarına, ilişkilerini devam ettirmelerine ve Türkiye ile olan bağların devamına aracı olmaktadır. Bunun yanısıra, İsrail'e göç eden Türkiye Yahudileri, Türk televizyonları ve internet kanalıyla, Türkiye'den haber almakta ve hem Türkiye geneli hem de Türkiye'deki Yahudiler konusunda ilgilerini devam ettirmektedirler.

Buna bir örnek, İsrail'de yaşayan Rafael Sadi'nin Milliyet Gazetesi köşe yazarı Hasan Pulur'a gönderdiği bir mektuptur.

... Ben ecdadı 1492 yılında İspanya'daki engizisyonlardan kaçıp Osmanlı Türkiyesince kucak açılmış ve kabul edilmiş Yahudi dinine mensup Türk vatandaşım... İlkokul birinci sınıfa girdiğim günden itibaren Türküm, doğruyum, çalışkanım tümceleri ile beynime benim Türk olduğum kazıldı... Bayrağım ve milli marşımın ne olduğu öğretildi ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, kurucusu Atatürk'ün söylediği Ne mutlu Türküm! diyene sözünü okul duvarında, kitabımda ve her türlü malzemenin üzerinde öğrenerek, bilinçlendirilerek büyüdüm. Şimdilerde birileri kalkacak ve bana, yok kardeşim sen Oğuz ve Kayı boylarından, Orta Asya'dan gelmediğin için Türk değil, Türkiyelisin diyecek ve ben de haa peki, haklısınız diyeceğim... Hadi canım sende! Ne olacak benim 50 yıllık eğitimim, öğrenimim, ne olacak 26 yaşına gelmiş oğluma, 23 yaşına gelmiş kızıma verdiğim Türk eğitim kimliği, şimdi kalkıp kendilerine kusura bakmayın çocuklar, biz Türk değiliz, sadece Türkiyeliymişiz mi diyeceğim?...²⁶⁷

Türkiyeli göçmenlerin tamamına yakını Türkiye hakkında iyi düşünceler beslemektedirler. Bu göçmenlerin çoğunluğu, diğer birçok ülkeden gelen göçmenlerden farklı olarak, geldikleri ülkeye geri dönebilme hakkına sahiplerdir ancak çok azı geri dönmüştür.²⁶⁸

---

²⁶⁷ Hasan Pulur, "Türk Kimdir? (2)", Milliyet Gazetesi, 9 Aralık 2005.

²⁶⁸ Weiker, *a.g.e.*, s. 1

Görüşme yapılan 20 Türk Yahudisinin tamamı, Türkiye'yi sık sık ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir.

5.2. Diğer Göçmen Grupları ve Türkiye Yahudileri

Weiker'e göre, Türkiye Yahudileri hariç tüm ülkelerden gelen göçmenlerin kendine has özellikleri mevcuttur. İsraililere göre Türkiye göçmenlerinin belirgin bir özelliği yoktur. İsraililere sorulduğunda, Türkiye Yahudileriyle ilgili yorumlar genelde çalışkan, güçlü bir aile yapısına sahip, fiziksel olarak güçlü, cesur ve savaşçı oldukları şeklindedir. Tüm bu tanımlamalar tarihsel olarak Osmanlı İmparatorluğu ile bağdaşmaktadır. Weiker, Türkiye Yahudilerinin İsrail'e entegrasyonu konusunda şunları anlatmaktadır:

... İsrail toplumundaki kolektif rolleri sorulduğunda ise, sıklıkla verilen cevap, diğer bazı Asya-Afrika kökenli cemaatler gibi problem yaratmadıkları şeklindedir. Eğer entegrasyon, büyük bir topluluğun içinde erime derecesini ifade ediyorsa, Türkiye Yahudilerinin, en azından İsraililerin gözünde, ²⁶⁹ yüksek düzeyde bir entegrasyona ulaşmış oldukları görülmektedir...

Balkan Sefarad kültür alanından gelen cemaatler, Hıristiyan ulus-devletlerden gelenler içinde genç İsrail Devleti'ne entegrasyonları görece daha kolay olanlardır. İsrail halkı arasındaki yerleri incelendiğinde Orta Avrupa Yahudileri, Doğu Yahudileri ve Kuzey Afrika Yahudileri arasında bir yerde değerlendirildikleri görülür. Cemaatin karmaşık yapısından hareketle Aşkenaz olarak değerlendirilen Yugoslavya Yahudileri en çok saygınlığı olanlardır. Onları Bulgaristan, Yunanistan ve son olarak da Türkiye Yahudileri izler. Türkiye Yahudilerinin hakir görülmesinin arkasında, bir Müslüman devlet cemaati olması ve İsrail elitinin Hıristiyan Avrupa'dan gelenlerden oluşması yatmaktadır.²⁷⁰

---

²⁶⁹ Ibid., s. 5.

²⁷⁰ Benbassa ve Rodrigue, *a.g.e.*, ss. 392-393.

Almanya, Polonya, Macaristan ya da Arjantin'den gelen Yahudiler ile, Fas, Mısır, Suriye, Irak, Yemen gibi ülkelerden gelenler arasında hala ayrımlar mevcuttur. Doğu Yahudilerinin büyük çoğunluğu dini inançlarını katı bir şekilde yerine getirmekte ve yerel sinagogları önemli toplumsal kurumlar olarak görmektedirler. Bunun yanısıra, komşuluk ilişkilerini sosyal aktivitelerinin merkezine koyup, sosyal ilişkilerini aile ve kan bağıyla temellendirmektedirler.²⁷¹

Türkiye Yahudileri genel olarak, Sefarad olduklarının, ancak “Doğulu” olmadıklarının bilincindedirler. Ancak yine de bazı Türkiye Yahudileri kendilerini *Eidot HaMizrach* (Doğu Yahudisi) olarak görmekte ve diğer İsraililerin de kendilerini bu şekilde gördüklerini düşünmektedir. Örneğin, Yahud'daki emekliler diye bilinen yaşlı grup Türkiye göçmenleri, kendilerine “Doğulu” denmesine karşı çıkmakta ve her ne kadar İsraililer onları böyle görseler de, aslında Sefarad olduklarını belirtmektedirler.

İsrail toplumu, birçok sosyal bilimci tarafından iki ana gruptan ibaret görülmektedir. Avrupa-Amerikalılar ve Asya-Afrikalılar. Toplum, aynı zamanda Aşkenaz - Sefarad olarak da ayrılır. Ancak, bu grupların haricinde “Doğulu” olmayan Sefaradlarda mevcuttur. Bu grup, Aşkenaz Avrupalılar gibi Yiddish ya da Afro Asyalı Yahudiler gibi Arapça konuşmamaktadırlar. Dilleri Ladino'dur. Bu, Doğulu olmayan Sefaradlar, Bulgaristan, Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye'de bunun yanısıra İspanya ve İtalya'da bulunmaktadır.

İster Asya-Afrika ve Avrupa-Amerikalı olarak tanımlansınlar, ister Aşkenaz-Sefarad olarak, bu gruplar sıklıkla, İsrail toplumunun üst ya da alt tabakasında katagorize edilirler. Bu durum gruplardan birine aşağılık duygusu vermektedir.

Benbassa ve Rodrigue'ye göre; bugün İsrail'de Sefarad kültürü geldiği yeni coğrafyada kök salamamıştır. İsrail'de her ikisi de Sefarad kültür alanından

---

²⁷¹ Efraim Ben-Zadok, “Oriental Jews in the Development Towns: Ethnicity, Economic Development, Budgets and Politics”, (Ed. Efraim Ben-Zadok), *Local Communities and the Israeli Polity: Conflict of Values and Interest*, (Albany: State University of New York Press, 1993), s. 100

gelmelerine rağmen, Türkiye Yahudilerini bir yana, yani Asya başlığı altına, Yunanistan, Bulgaristan ve Yugoslavya Yahudilerini diğer yana yani Avrupa başlığı altına alan bir ayırım yapılmaktadır. Araştırmacıların buradan çıkardıkları sonuç ise; bu insanların “ortak bir kültür alanı”na ait olmaktan çok, ülkelere ait olduklarıdır. İsrail toplumu, Sefaradları ülkelere göre algılar ve saygınlık sınıflandırması yaparken, ülkelere göre yapılan bu ayırımı kullanır. Bir başka deyişle, diğer Sefaradlara göre daha saygın kabul edilen Sefaradlar vardır, üst sıradakiler Avrupa ülkelerinden gelen Sefaradlardır. Artık onlar, İsrail’de kendilerine has özellikleriyle yoğun oldukları mahallelerde birlik içinde yaşayan Türk, Bulgar, Yugoslav ya da Yunanlı (Selanikli) Yahudilerdir.²⁷²

Weiker’e göre; Türkiye Yahudileri, tam olarak iki gruba da dahil değildirler. Bu yüzden “görünmeyen” olarak tanımlanmaktadırlar ve bir tür “orta grup” turlar. İki gruba da olan yakınlıkları kimlik çatışmalarına sebep olabilir. Bu “orta grup”un üyeleri kendilerini “Doğulu” Yahudi olarak görmemekte ancak Aşkenaz olamayan bir kalımsal bağı paylaştıkları için “Doğulu”lara yakınlık hissetmektedirler.²⁷³

5.3. İsrail Devleti ve Türkiye Göçmenleri

İsrail’e kuruluş tarihi olan 1948 yılından sonra gelen Doğulu göçmenler, Aşkenazlar tarafından kontrol edilen, merkezi bir sistemle karşılaşmışlardır. Bu sistem, yüzyılın başında Filistin’e gelmiş olan küçük bir Doğu Avrupa Yahudi grubu tarafından inşa edilmiştir. Bu öncü grup, Filistin’de devlet-öncesi Yahudi cemaatini yani *Yishuv*’u oluşturmuş ve kurulacak olan devletin toplumsal elitleri olmuşlardır. Bu gruptakiler, aynı zamanda Yahudi cemaatinin bağımsızlığını sağlamış, İsrail hükümetini oluşturmuş ve 1950’li yıllar boyunca ülkeye gelen kitlelere kendi sosyalist fikirlerini aşılamışlardır.

---

²⁷² Benbassa ve Rodrigue, *a.g.e.*, s. 403.

²⁷³ Weiker, *a.g.e.*, ss. 67-68.

Kurucu Aşkenazlar ile göçmen Sefaradlar arasındaki etnik-sınıf farkları 1950'lerin sonlarında ortaya çıkmış ve 1970'ler ve 1980'ler boyunca devam etmiştir. Bu süre boyunca, Aşkenazlar orta-sınıf olarak görülürken, Doğulular çoğunlukla işçi sınıfı ve alt orta-sınıf üyelerden oluşmaktaydı.

Genel olarak Aşkenazların, sosyo-ekonomik göstergelere bakıldığında Doğululardan daha üst düzeyde oldukları görülmektedir. Bundan daha önemlisi, sınıfsal farklılıklar, herhangi bir sınıfın toplumsal ve siyasi sistemi kontrol oranını belirlemektedir. Aşkenazlar, İsrail'de kamu ve özel sektörü kontrolü altında tutan, tüm önemli partilerde, akademik ve sanat çevrelerinde kilit noktaları işgal eden hakim gruptur. Buna karşılık, çoğunlukla mavi yakalı ya da küçük esnaf olan Doğuluların, bu alanlardaki hakimiyet oranı daha düşüktür.²⁷⁴

Sefarad Yahudileri toplum içinde önemli görevler almaya başladıkça, orduda önemli yerlere geldikçe ve siyasal yaşama katılım arttıkça bu topluluğun sosyo-ekonomik ve kültürel sorunlara da tepkisi artmıştır. İsrail'in kuruluşundan 1970'li yıllara kadar, bu tepkiler ufak çaplı gösteriler, protestolar ve grevler biçiminde kendini göstermiştir. Ancak, 1970'lerin sonundan itibaren, siyasal katılımın artmasıyla birlikte Sefarad Yahudileri siyasal yaşamı etkileyen önemli bir güç haline dönüşmüş; önce yerel, daha sonra da ulusal düzeydeki siyasal faaliyetlerde hayli etkin olmuşlardır.

1977 seçimlerinden sonra Sefarad Yahudilerinin siyasal yaşamdaki ağırlığı giderek artmış ve 1984 seçimlerinde tepe noktasına ulaşmıştır.²⁷⁵

Weiker'e göre, bu tablo içinde Türkiye Yahudileri İsrail'de çok az problemle karşılaşmışlardır. Örneğin, çoğunluğu Sefarad olmasına rağmen, siyasi tepkiler

---

²⁷⁴ Ben-Zadok, *a.g.m.*, s. 96.

²⁷⁵ Mazlum, *a.g.m.*, ss. 102-103.

veren diğer Sefarad gruplarına (çoğunluğu Kuzey Afrika kökenli) katılmamışlardır. “Etnik” siyasi partilerde görev almamışlardır.²⁷⁶

Selim Amado’ya göre; Türkiye Yahudilerinin geleneklerinde siyasetle uğraşma adetleri yoktur. Bu özelliğin İsrail’de doğan Türkiye kökenli gençlerde de devam ettiği görülmektedir. Amado, Türkiye göçmenlerinin İsrail’in değişik siyasi partilerine sempati beslediğini, ülkenin sorunları hakkında fikir yürüttüğünü, devletin onlardan beklediği her türlü yükümlülüğü yerine getirdiğini, ülke için özveriden ödün vermediklerini, ancak aktif olarak İsrail’in siyasi yaşamına fazla bir katkıda bulunmadıklarını belirtmiştir.

Türkiye göçmenleri arasında siyasete katılan kişilerde mevcuttur. 1950’lerde İsrail Parlamentosu’nda (*Knesset*) yer alan ve tarım kesiminden gelen Moşe Sardinias ile koyu dindar Shas Partisi’nde bulunan İthzak Saban buna örnektir. Bunun haricinde, Türkiye kökenli birkaç belediye başkanı ve sendika ileri gelenleri mevcuttur.²⁷⁷

Tüm bunların dışında İsrail Devleti’nin milli entegrasyonu sağlamak için göçmenlerden bir takım talepleri mevcuttur. Weiker, bu talepleri şöyle sıralamaktadır. Bunlardan birincisi; “çifte bağlılığa sahip olmayan İsraililer olmak”, ikincisi; “İsrail’in büyümesine ve gelişimine şevkle katkı sağlamak”, üçüncüsü ise; “norm ve değerlere adapte olmak”tır. Göçmenlerin bu üç şartı yerine getirip getirmediğini anlamak için bir takım göstergelerden faydalanılmaktadır.²⁷⁸

“Çifte bağlılığa sahip olmayan İsraililer olmak” konusunda temel alınan göstergeler, yerleşim yoğunluğu, gruplar arası evlilikler, meslek grupları ve İbranice bilgisi gibi entegrasyona ilişkin bilgilerdir.

---

²⁷⁶ Weiker, *a.g.e.*, s. 1.

²⁷⁷ Amado, *a.g.m.*, ss. 52-57

²⁷⁸ Weiker, *a.g.e.*, ss. 4-5

“İsrail’in büyümesi ve gelişimine katkı sağlamak” konusu, üretkenlik ve sıkı çalışma, sosyal kurumlara yaşlılık ve düşkünlük hali haricinde yük olmamak, siyasi olarak yıkıcı olmamak ve İsrail’de mutlu olmak gibi göstergeleri içermektedir.

“Norm ve değerlere adapte olmak” ise; değerlendirilmesi zor olan bir kavram olmakla beraber, iki örnekle açıklanabilir. Bunlardan birincisi, devlete birincil ve güçlü bir bağlılığı ifade eden Siyonizm’dir. İkincisi ise, İsrail toplumunda modern olarak kabul gören, Avrupalı – Aşkenaz normlara uyumdur.

Weiker’e göre; Türkiye göçmenleri bu konularda da, Avrupa-Amerika ve Asya-Afrika ana gruplarının arasında değerler gösteren bir “orta grup” kimliğine sahiptirler.²⁷⁹

---

²⁷⁹ Ibid,.

SONUÇ

Yahudi tarihi, bir göç ve sürgün tarihidir. Babilliler, M.Ö. 586 yılında Yeuda Krallığı'nı fethederek Birinci Mabet'i yıktığı zaman başlayan sürgün dönemi, M.S 1948 yılında İsrail Devleti'nin kuruluşuna kadar devam etmiştir.

Yahudi toplumu, yüzyıllar boyunca Tanrı tarafından kendilerine “vaat edilmiş olan topraklara” yani *Eretz Yisrael*'e dönüş hayaliyle yaşamışlardır. Bugün, İsrail Devleti olarak bilinen bu toprakların Yahudilerce kutsal kabul edilmesinin en önemli sebebi Tanrı'nın İbrahim'e vermiş olduğu “Bu ülkeyi soyundan gelenlere vereceğim” vaadidir.

Siyon olarak da bilinen bu Kutsal Topraklar'a dönüş hayali, uzun süren gezginlik yılları boyunca Yahudilere bir ümit, daha da önemlisi bir kimlik sağlamıştır. Yahudiler için yılın en kutsal günü olan *Yom Kippur*'un (Kefaret Günü), “Bir sonra ki yıl Kudüs'te...” dileğiyle son bulmasından da anlaşılacağı üzere, “Kutsal Topraklar” a dönüş hayali her zaman canlı tutulmuştur.

Meşruiyetini Kutsal Kitap'tan alan bu ideal ve ümit, eski mitoslara çağdaş anlamlar yükleyen Siyonist hareketin çabalarıyla hayal olmaktan çıkmıştır. 1948 yılında Siyonizm'in fikir babası Theodor Herzl'in de hayalini kurduğu “Yahudi Devleti”, yani İsrail Devleti kurulmuştur.

İsrail Devleti'nin kuruluşu Diaspora Yahudilerinde büyük bir heyecan yaratmıştır. O tarihe kadar bir Yahudi toprağı olarak “hayal edilen” Kutsal Topraklar, artık gerçekten Yahudilere ait olmuştur. Bunun yanı sıra fiziksel olarak orada yaşamasalar dahi İsrail Devleti, Diaspora Yahudilerince her zaman bir merkez olarak görülmektedir.

İsrail'in gözünde de, Diaspora Yahudilerinin önemi büyüktür. İsrail, diasporayı her anlamda bir kaynak, bir hinterland olarak görmektedir. Türkiye Yahudileri de bir diaspora cemaatidir. Anadolu'daki varlıkları M.Ö. 4. yüzyıla dayanan ve önceleri Romanyot Yahudileri olarak adlandırılan bu topluluk, 1492 yılında İspanya'dan zorla göç ettirilen Yahudilerin, Osmanlı topraklarına kabul edilmesiyle, sayıca artmış ve Sefarad Yahudileri olarak adlandırılmışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında Batılı devletler, bu coğrafyadaki insanları nasıl görmekteyseler, Batı ülkelerinde yaşayan Yahudiler de Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde yaşayan Sefarad Yahudilerine o gözle bakmaktaydılar. Onlara göre; Doğu'da yaşayan dindaşları medenileştirilmeliydiler.

İmparatorluk bünyesinde, uğraştıkları meslekler, yaşadıkları semtler, konuştukları dil ve mensubu oldukları din sebebiyle Müslüman toplumdan ayrı kalan Yahudiler için zor dönemler Cumhuriyet'in kuruluşu ile başlamıştır. Cumhuriyet'in kuruluşu aynı zamanda modern bir ulus-devletin yaratılması anlamına gelmekteydi. Zor şartlar altında kurulan genç Türkiye Cumhuriyeti, Yahudilere eşit haklar, din ve inanç özgürlüğü sağlamıştır.

Ancak, coğrafi açıdan büyük bir imparatorluktan, ulus-devlete geçiş sürecinde yaşanan sıkıntılar ve her ne kadar geride bırakılmış olsa da ulusal Kurtuluş Savaşı'nın toplumda yarattığı travmalar, azınlıklara güvenmemeyi de beraberinde getirmiştir.

Bu arada, Türkiye Cumhuriyeti'nde modernleşme ve aynı zamanda, eğitim, dil ve kültür konularında Türkleştirme siyaseti izlenmiştir. Türkçe'den ziyade Ladino ve Fransızca konuşan Yahudilerin Türkçe konuşmaları, topluma entegre olmaları istenmiştir.

II. Dünya Savaşı'ndan her devlet gibi yara almadan kurtulmak isteyen Türkiye, kendi vatandaşları olan Türk-Yahudi cemaatini Nazi tehlikesinin dışında

bırakmıştır. Ne bu dönem zarfında, ne de daha öncesi ve sonrasında, anti semitizm, Türkiye Cumhuriyeti'nin savunduğu bir resmi politika olmamıştır.

Ancak, tüm bu süreç zarfında, 1934 yılındaki Trakya Olayları, 1942 Varlık Vergisi Kanunu, 1955 yılındaki 6-7 Eylül Olayları gibi sıkıntılı olaylar yaşanmış ve tüm bunlar Türkiye'deki gayrimüslimlerin ve dolayısıyla Yahudilerin tedirgin olmalarına yol açmıştır. Bu tedirginlikle birlikte, kendilerini hiçbir zaman hakim konumdaki Türk-Müslüman toplum ile kaynaşmış hissetmeyen Türkiye Yahudileri bu durumun sıkıntılarını da çekmişlerdir.

1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulması, Türkiye Yahudilerinde de heyecan yaratmış, özellikle ekonomik durumu kötü ve kaybedecek hiçbir şeyi olmayan Yahudiler için bir umut kaynağı olmuştur.

Ekonomik şartlar, göçün en önemli sebeplerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın asıl konusu olan, Türkiyeli göçmenlerin entegrasyonu konusunda ise şu tespitler yapılabilir:

a. Türkiye Yahudilerinin, İsrail'e göç tarihleri, yerleşim bölgeleri, konuştukları dil ve sosyo-ekonomik durumları farklılıklar göstermektedir.

1948'den önce başlayıp, 1954 yıllarına kadar devam eden, önemli sayıda Türkiye Yahudisinin İsrail'e göç ettiği dalgadaki göçmenler, genellikle Ladino konuşan, eğitim seviyeleri düşük, ekonomik durumları zayıf, İsrail hakkında çok fazla bilgi sahibi olmaksızın giden bir kitledir.

1970'ten sonra İsrail'e giden kitle ise, Türkçe'ye hakim, Türk eğitim sisteminde yetişmiş, eğitim düzeyleri ve İsrail hakkında bilgilenme oranları yüksek bir kitledir.

b. İbranice, değişik dilsel arka planlardan ve farklı ülkelerden gelen Yahudileri, tarihsel kökenlerini de hatırlatarak entegre eden bir güç olarak görülmektedir. İbranice'nin konuşma, okuma-yazma dili olarak kullanılması bir entegrasyon göstergesidir. İbranice, Türkiye göçmenleri tarafından bilinmekte ve günlük yaşamda kullanılmaktadır.

Ancak, Türkiye kökenliler kendi aralarında yaş gruplarına göre Ladino veya Türkçe konuşmaktadırlar.

c. Türkiye Yahudileri, bu konuda her ne kadar katı kuralları olmasa da, genellikle Türkiye'de evlenip İsrail'e göç etmiş ya da İsrail'de Türkiye Yahudileriyle evlenmişlerdir.

İsrail'e tam bir entegrasyon isteyen genç-bekar göçmenler, farklı ülkelerden gelen göçmenlerle evliliğe sıcak bakmaktadırlar. Ancak, bu tip evliliklerde genellikle Sefarad Yahudileri ile olmaktadır.

d. Türkiye Yahudilerinin mesleki özelliklerine bakıldığında, İsrail'de genellikle esnaflık ve serbest meslekle uğraştıkları görülmektedir. Ancak, eğitim düzeyi yüksek kesim, profesyonelleşmekte ve doktorluk, avukatlık, öğretim üyeliği gibi uzmanlaşma gerektiren meslek kollarında çalışmaktadırlar.

Bunun yanı sıra kamu kurumlarında çalışan, polislik, subaylık gibi mesleklerle uğraşan Türkiye göçmenleri de mevcuttur.

e. Yerleşim özelliklerine bakıldığında, Türkiye Yahudilerinin İsrail'in çeşitli bölgelerine dağıldığını görmekteyiz. Ancak, Bat Yam ve Yahud bölgelerinde Türkiye Yahudilerinin daha yoğun oldukları görülmektedir. Bununla beraber, Türkiye göçmenlerinin iş yerlerinin çoğunlukla Tel Aviv şehrindeki Levinsky Caddesi'nde yoğunlaştığını söyleyebiliriz.

Sosyo-ekonomik durumları iyi olan, eğitim düzeyi yüksek, profesyonel ve entelektüeller genellikle Kudüs'te yaşamakla beraber, son dönemde göç edenler ise, Herzliya ve Ramat Aviv bölgelerinde, diğer göçmen gruplarıyla beraber yaşamaktadırlar.

f. Din faktörü, tüm göçmen Yahudilerde olduğu gibi, Türkiye Yahudilerinde de entegrasyonu kolaylaştırıcı bir etkidir. Bu faktör, aynı zamanda çeşitli ülkelerden gelmiş olan göçmenlerin birbirine tahammülünü de kolaylaştırmaktadır.

g. İsrail'de yaşayan Türkiye Yahudilerinin büyük çoğunluğu, Türkiye ile olan bağlarını koparmamışlardır.

Bunun en önemli sebepleri, çoğunun Türkiye ile ilgili kötü anılarının olmayışı, bir çoğunun yakın akraba ve arkadaşlarının hala Türkiye'de yaşıyor olmaları, Türkiye'den nüfus mübadelesi ya da zorunlu göç gibi şartlarda ayrılmamış olmalarından ötürü her an ziyaret edebilme olanaklarına sahip olmaları gibi etkenlerdir.

Türkiye Yahudilerinin, İsrail'de yerleşmeyi tercih ettikleri bölgeler bile, Türkiye'ye benzerliklerinden ötürü tercih edilmiştir. Türkiye göçmenlerinin en yoğun yaşadığı yerleşim bölgelerinden biri olan ve anlamı "Denizin Kızı" olan Bat Yam şehri buna bir örnektir.

Türkiyeli göçmenler tarafından sıklıkla tekrarlanan "*Ole Hadaş* (Yeni göçmen) aradan seksen sene de geçse *ole hadaştır*" sözü, Türkiye özlemini ve göçmenlerin entegrasyon derecesini anlatmaktadır.

h. Türkiyeli göçmenlerin çoğu İsrail'de doğan (*sabra*), ya da Türkiye'den küçük yaşta gelen çocuklarına Türkçe'yi ve Türk-Yahudi kültürünü öğretmeyi arzulamaktadırlar.

İsrail’de yaşayan Türkiye Yahudileri, her ne kadar Sefarad kökenli olsalar da, yine Sefarad kökenli olan ancak Arapça konuşan Doğulu (Oryantal) Yahudilere de, Aşkenaz Yahudilerine de tam bir benzerlik göstermemekte, her iki grubun arasında yerlerini almaktadırlar.

Türkiye Yahudileri, Türkiye’de sadece “Türkiye Yahudisi” olarak bilinirken, İsrail’de “Türkiye kökenli Sefarad Yahudiler” olarak adlandırılmaktadırlar. Bu grup İsrail’de siyasi yaşamın çok fazla içinde olmayan bir gruptur.

Sonuç olarak, Türkiye Yahudileri, İsrail toplumu içinde çok fazla sorun çıkarmayan, bir çok açıdan entegrasyonu başarmış, sosyo-ekonomik durumu orta düzeyde bir gruptur. Ancak, İsrail’de birçok göçmen grubun, geldikleri ülkelerde yaşamış oldukları kötü deneyimleri, Soykırım ve zorunlu göç gibi uygulamaları yaşamamış olan Türkiye göçmenleri, Türkiye’ye olan ilgi ve sevgilerini kaybetmemiş, bağlarını koparmamış hatta kurmuş oldukları dernekler yoluyla iki ülke arasında köprü görevi görmektedirler.

KAYNAKÇA

Yazılı Eserler:

Aktar, Ayhan (2000). *Varlık Vergisi ve "Türkleştirme" Politikaları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Alkan, Hakan (2000). *500 Yıllık Serüven: Belgelerle Türkiye Yahudileri 1*. Ankara: Günce Yayınları.

Altındal, Meral & Hiçyılmaz, Ergun (1992). *Büyük Sığınak: Türk Yahudilerinin 500 Yıllık Serüveninden Sayfalar*. İstanbul: Kurtiş Matbaası.

Amado, Selim (2003). Kopmayan Bağ: İsrail'de Türkiye Kökenli Yahudiler. *Görüş Özel Sayı*. (Eylül), 52-57.

Anderson, Benedict (1993). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. (Çev. İskender Savaşır). İstanbul: Metis Yayınları.

Arien, Asher (1998). *The Second Republic: Politics in Israel*. New Jersey: Chatnam House Publishers.

Arrendo, D. & Patricia M (1981). Immigration as a Process of Loss and Grief. *Personnel Guidance Journal*. 59, 375.

Artus, Amil (1963). *İsrail'de Gördüklerim*. Ankara: Yeni Desen Matbaası.

Atılhan, Cevat Rifat (1973). *Dünya İstilacıları: Yahudiler Dünyayı Nasıl İstila Ediyorlar?*. İstanbul: Aykurt Neşriyat.

Attias, Jean-Christophe & Benbassa Esther (1998). *Paylaşılamayan Kutsal Topraklar ve İsrail*. (Çev. Nihal Önal). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bali, Rıfat N. (2003). *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri, Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bali, Rıfat N. (1999). *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri, Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bali, Rıfat N. (2001). *Musa'nın Evlatları, Cumhuriyet'in Yurttaşları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bali, Rıfat N. (1998). Resmi İdeoloji ve Gayri Müslim Yurttaşlar. *Birikim* 105-106 (Ocak-Şubat), 170-176.

Bali, Rıfat N. (1996). Refah Partisi ve Türkiye Yahudileri. *Birikim* 91 (Kasım), 74-87.

Bali, Rıfat N. (2001). Toplumsal Bellek ve Varlık Vergisi. (Der. Esra Özyürek). *Hatırladıklarıyla ve Unuttuklarıyla Türkiye'nin Toplumsal Hafızası*. (87-126). İstanbul: İletişim Yayınları.

Behar, Nissim (2001). *İbranilerin Öyküsü*. İstanbul: Zvi-Geyik Yayınları.

Benbassa, Esther (1992). Zionism and the Politics of Coalitions in the Ottoman Jewish Communities in the Early Twentieth Century. (Ed. Aron Rodrigue). *Ottoman and Turkish Jewry; Community and Leadership*. (227-234). Bloomington: Indiana University Turkish Studies.

Benbassa, Esther (1990). 20. Yüzyıl Başında Osmanlı İmparatorluğu'nda Siyonizm. *Tarih ve Toplum* 82 (Ekim), 34-39.

Benbassa, Esther & Rodrigue, Aron (2001). *Türkiye ve Balkan Yahudileri Tarihi (14.-20. yüzyıllar)*. (Çev. Ayşe Atasoy). İstanbul: İletişim Yayınları.

Ben-Sira, Zeev (1997). *Immigration, Stress and Readjustment*. Westport CT: Praeger Publishers.

Ben-Zadok, Efraim (1993). Oriental Jews in the Development Towns: Ethnicity, Economic Development, Budgets, and Politics. (Ed. Efraim Ben-Zadok), *Local Communities and the Israeli Polity: Conflict of Values and Interests*. (91-122). Albany: State University of New York Press.

Bowman, Steven (1985). *The Jews of Byzantium (1204-1453)*. Tuscaloosa: University of Alabama Press.

Braham, Peter & Doron, Adiel & Mendlovic, Shlomo & Ratzoni, Gideon (2001). Immigration, Anomie and Psychopathology. *Journal for the Psychoanalysis of Culture & Society*. Vol. 6. Ohio State University Press.

Çağlayan, Selin (2004). *İsrail Sözlüğü: Siyonistler, Muhalifler, Tarihçiler, Eylemciler, Yerleşimciler, İsraililer*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çalışkan, Koray & Fahreddin Münir. (2000). Yeni intifada ve Filistin sorununun kısa tarihi. *Birikim* 140 (Aralık), 20-35.

Dedeoğlu, Beril (2002). *Ortadoğu Üzerine Notlar*. İstanbul: Derin Yayınları.

Ebcim, Necdet (2005). *Üç Dinin ve Ünlülerin Buluştuğu Semt: Kuzguncuk*. İstanbul: İleri Yayınevi.

Epstein, Mark Alan (1980). *The Ottoman Jewish Communities and Their Role in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*. Fribourg: Klaus Schwarz.

Eroğlu, Ahmet Hikmet (2003). *Osmanlı Devleti'nde Yahudiler (XIX. Yüzyılın Sonuna Kadar)*. Ankara: Andaç Yayınları.

Gedik, Betül (1996). *Eski İstanbul Hayatı ve İstanbul Yahudileri*. İstanbul: Pera Orient Yayıncılık.

Giddens, Anthony (2005). *Sosyoloji*. (Haz. Cemal Güzel). Ankara: Ayraç Yayınevi.

Güven, Dilek (2005). Türk Milliyetçiliği ve Homojenleştirme Politikası: 6-7 Eylül Olayları ve Failler. *Toplumsal Tarih* 141. (Eylül), 38-49.

Güven, Dilek (2005). *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Güleryüz, Naim (1993). *Türk Yahudileri Tarihi I (20. yüzyılın başına kadar)*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş.

Goldscheider, Calvin (1996). *Israel's Changing Society: Population, Ethnicity and Development*. San Francisco: Westview Press.

Goldscheider, Calvin (1992). Demographic Transformations in Israel: Emerging Themes in Comparative Context. (Ed. Calvin Goldscheider), *Population and Social Change in Israel*. (1-36). San Francisco: Westview Press.

Haker, Erol (2004). *İstanbul'dan Kudüs'e Bir Kimlik Arayışı*. (Çev. Natali Medina). İstanbul: Kitap Yayınevi.

Hamburg, Jill E. (1992). Who Speaks for the Sephardim?. *The Nation*. (254), 891.

İsrail'in Gerçekleri (1997). İsrail Enformasyon Merkezi. (Haz. Ellen Hirsch). Kudüs: Hamakor Press.

Kazgan, Gülten (2004). *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Keyder, Çağlar (2005). *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kutluay, Yaşar (2004). *Siyonizm ve Türkiye*. İstanbul: Çatı Kitapları.

Koranoy, E. K. (1973). Patterns of Acculturation in New Immigrants. *Israeli Annals of Psychiatry and Related Disciplines*. 11, 129.

Landau, Jacob M. (1996). *Tekinalp: Bir Türk Yurtseveri (1883-1961)*. (Çev. Burhan Parmaksızoğlu, İlhan Pınar, Oya Engin, Natali Medina). İstanbul: İletişim Yayınları.

Levi, Avner (1992). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler: Hukuki ve Siyasi Durumları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Levy, Avigdor (1994). The Structure of the Jewish Community. (Ed. Avigdor Levy). *Jews of the Ottoman Empire*. (42-70). New Jersey: The Darwin Press INC.

Lewis, Bernard (1999). *Semitizm ve Anti-Semitizm: Çatışma ve Önyargıya Dair*. (Çev. Hür Güldü). İstanbul: Everest Yayınları.

Lord Kinross (1981). *Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu*. (Çev. Necdet Sander). İstanbul: Sander Yayınları.

Maksudyan, Nazan (2005). *Türklüğü Ölçmek: Bilimkurgusal Antropoloji ve Türk Milliyetçiliği'nin Irkçı Çehresi 1925-1939*. İstanbul: Metis Yayınları.

Marshall, Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Massoulie, Francois (1999). *Crisis in the Middle East: A Century in Focus*. (Translated By: Angela Parker). Gloucestershire: The Windrush Press.

Mazlum, İbrahim (2004). İsrail Siyasal Yaşamının Temel Dinamikleri. (Haz. Fulya Atacan). *Değişen Toplumlar, Değişmeyen Siyaset: Ortadoğu*. (89-119). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Nahum, Henri (1997). *İzmir Yahudileri: 19. – 20. yüzyıl*. (Çev. Estraya Seval Vali). İstanbul: İletişim Yayınları.

Oran, Baskın (2004). *Türkiye’de Azınlıklar: Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Orr, Akiva (1994). *Israel Politics, Myths and Identity Crises*. London-Colorado: Pluto Press.

Öğün, Süleyman Seyfi (2000). *Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Özmen, Süleyman (2002). *Ortadoğu’da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Pulur Hasan, “Türk Kimdir? (2)”. *Milliyet Gazetesi*. 9 Aralık 2005.

Radikal Gazetesi, 28 Mart 2006, Sayı: 3454, İstanbul.

Reich, Bernard & Kieval, Gershon R. (1993). *Israel: Land of Tradition and Conflict*. San Francisco: Westview Press.

Rodrigue, Aron (1997). *Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması: “Alliance Okulları”, 1860-1925*. Ankara: Ayraç Yayınevi.

Rosen, Minna (2005). *The Last Ottoman Century and Beyond: The Jews in Turkey and the Balkans I, 1808-1945*. (Translated By: Karen Gold). Jerusalem: Graphit Press Ltd.

Rosenthal, Donna (2005). *Ordinary People in an Extraordinary Land: The Israelis*. New York: Free Press.

Sevilla-Sharon, Moshe (1992). *Türkiye Yahudileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Şaul, Eli (2000). *Balat'tan Bat-Yam'a*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Şeni, Nora & Le Tarnec, Sophie (2005). *Camondolar: Bir Hanedanın Çöküşü*. (Çev. Yaman Aksu). İstanbul: İletişim Yayınları.

Taft, Renee (1986). Ethnic Divisions in Israel. (Ed. Bernard Reich & Gershon R. Kieval). *Israel Faces The Future*. (79-91). New York: Preager Publishers.

The Washington Post Newspaper, 10 July 2003, Washington

Weiker, Walter F. (1988). *The Unseen Israelis: The Jews From Turkey in Israel*. Jerusalem: The Jerusalem Center for Public Affairs Center for Jewish Community Studies.

Mülakatlar:

Albert A. ile yapılan görüşme; Tel Aviv; 09.03.2006

Avram M. ile yapılan görüşme; Mo'diin; 07.03.2006.

Beki D. ile yapılan görüşme; Tel Aviv; 09.03.2006.

Esther .... ile yapılan görüşme; Holon; 11.03.2006.

Jana K. ile yapılan görüşme; Tel Aviv; 10.03.2006.

Lina K. ile yapılan görüşme; Tel Aviv; 15.03.2006.

Momo U. ile yapılan görüşme; Tel Aviv; 13.03.2006.

Rafael S. ile yapılan görüşme; Tel Aviv; 10.03.2006.

Rachel B. ile yapılan görüşme; Kudüs; 12.03.2006.

Rıfat T. ile yapılan görüşme; Tel Aviv; 09.03.2006.

Rivka M. ile yapılan görüşme; Tel Aviv; 14.03.2006.

Viktor ... ile yapılan görüşme; Tel Aviv; 09.03.2006.

Sami D. ile yapılan görüşme; Tel Aviv; 09.03.2006.

Sami K. ile yapılan görüşme; Tel Aviv; 09.03.2006.

Shlomo B. ile yapılan görüşme; Tel Aviv; 11.03.2006.

Viktor A. ile yapılan görüşme; Bat Yam, Tel Aviv; 11.03.2006.

Viktor.... ile yapılan görüşme; Tel Aviv; 14.03.2006.

Yaalom B. ile yapılan görüşme; Kudüs; 12.03.2006.

Yaesi A. ile yapılan görüşme; Tel Aviv; 09.03.2006.

Yefet B. ile yapılan görüşme; Tel Aviv; 10.03.2006

Yosef B. ile yapılan görüşme; Kudüs; 12.03.2006

Konferanslar

“Yahudi Kùltürü Avrupa Günü”, “**Şehrin Ötekisi: Galata Konferansı**”, Katılımcılar:
Ayhan Aktar, Mehmet Ali Kılıçbay, Mario Levi; 4 Eylül 2005 Pazar, İstanbul.

EKLER

Ek 1. İsrail Ulusal Marşı

Hatikvah (Umut)

Kalbin derinliklerinde
Tek bir Musevi ruhu özlemini çektiği müddetçe
Doğuya doğru
Ve gözler Siyon'da,
Umudumuzu kaybetmeyeceğiz
İki bin yıldır yaşayan umudu,
Siyon'un ve Kudüs'ün toprağında,
Toprağımızda özgür insanlar olma umudumuzu...

Ek 2. İsrail Devleti Kuruluş Beyannamesi'nden Alıntı

Eretz İsrail (İsrail toprağı), Musevilerin doğum yeridir. Manevi, dini ve siyasi kimlikleri burada şekillenmiştir. İlk kez burada bir devlet olmuşlar, ilk kez burada ulusal ve evrensel anlamın kültürel değerlerini yaratmışlar ve burada ebedi Kitapların Kitabı'nı dünyaya sunmuşlardır.

... Museviler her nesilde eski anavatanlarına dönme isteğini taşımıştır... çölü berekete boğmuş, İbranice'yi yeniden canlandırmış, şehirler, kentler kurmuş ve kendi ekonomisini ve kültürünü kontrol eden, barışı seven ancak kendini savunmayı da iyi bilen bir topluluğu başarıyla yaratmışlardır...

İsrail Devleti göç etmek isteyen Musevilere kapılarını açık turacaktır... tüm yaşayanların yararı için ülkenin gelişmesini sağlayacaktır; İsrail'in Peygamberlerinin de öngördüğü gibi, özgürlük, adalet ve barış üzerine kurulu olacaktır; dinleri, ırkları, cinsiyetleri ne olursa olsun tüm vatandaşlarının tümüyle eşit toplumsal ve siyasi haklara sahip olmasını sağlayacaktır; din, inanç, dil, eğitim ve kültür özgürlüğünü koruyacaktır; tüm dinlerin Kutsal Mekanları'nın güvenliğini sağlayacaktır; ve Birleşmiş Milletler Şartı'nın ilkelerine bağlı kalacaktır.

Elimizi komşu devletlere ve onların insanlarına uzatıyor, onlara barış ve iyi komşuluk ilişkileri sunuyoruz ve kendi topraklarına yerleşen egemen Musevilerle güçlü işbirliği ve karşılıklı yardım bağları kurmak için onlara çağrıda bulunuyoruz.

Ek 3. Eski Ahit, Mezmur 137

Babil ırmakları kenarında,
Orada oturduk,
Ve Sionu andıkça ağladık.
İçindeki söğütler üzerine
Çenklerimizi astık.
Çünkü orada bizi sürgün edenler
Bizden teraneler,
Ve bize azap edenler bizden şenlik istediler:
Sion teranelerinden birini bize okuyun, dediler.
Yabancınnın toprağında
Rabbin teranesini nasıl okuyalım?
Eğer seni unutursam, ey Yerusâlim,
Sağ elim hünerini unutsun.
Eğer seni anmazsam,
Eğer Yerusâlimi baş sevincimden üstün tutmazsam,
Dilim damağıma yapışsın.

Ek 4. Türkiyeli Göçmenler, İzmir Limanı (1949)

Ek. 5 İsrail – Tel Aviv’de Bir Türk Lokantası

BÜLTEN

İSRAİL'DEKİ TÜRKİYELİLER BİRLİĞİ YAYIN ORGANI

SAYI:26 Şubat 2006

KONUK GAZETECİLER

Nesim Güvenis

Geçtiğimiz ay, Birliğimiz, iki ayrı gazeteci grubunu ağırlama şansını yaşadı. Şansım diyorum, çünkü kamuoyunu etkileyen bu tür insanlarla konuşabilmek, onlara olayları İsrail merceğinden gösterebilmek, gerçekten şans!

Almanyadan gelen 13 konuktan 5 tanesi, KIGA (Kreuzberg Initiative Against Antisemitism), yani Antisemitizme karşı Girişim derneği üyesi. Diğerleri de, değişik yollardan ırkçılıkla mücadele eden aydınlar.

Dediklerine göre, Alman halkının %25i, ırkçı. Yani, Türklere ve Yahudilere karşı yaygın bir düşmanlık var. Bu nedenle, aydın Türklerin kurduğu (NGO) Sivil Toplum Örgütleri Türklerin haklarını korumak için çaba verirken antisemitizme karşı da savaşıyorlar.

Önyargıları yıkmayı, insanları, insan oldukları için sevmeyi amaçlayan bu konuklarla birlikte olmak, bizim için büyük bir mutluluktu.

***

Türkiyeden gelen genç gazeteciler arasında değişik eğilimli yazılar vardı. Hepsiyle dost olduk. Türklüğümüzü İsrailde sürdürdüğümüzü bilmiyorlardı. Çok sevindiler ve kendilerinden bir beklentimiz olup olmadığını sordular. Daha önce gelenlere söylediğimiz gibi "Sadece gerçekleri yazın, haberleri çarpıtmayın!" dedik. İsrail ile ilgili haberleri verirken, materyalin ikinci yüzünü de görmelerini istedik.

Verdikleri cevap, gazete idarecilerinin, köşe yazarlarının kişisel görüşlerine karşın mayacağı şeklindeydi. Doğrusu, pek tatmin olmadım.

Gaza'dan her gün İsrail topraklarına bir kaç "Kassam" füzesi yağarken, Türk gazetelerinde bunun hiç yer almadığını, fakat, bunları önlemek için İsrail ordusu bir operasyon düzenlediği zaman, olayın büyük puntolarla befitilmesinin bir haksızlık olduğunu söyledim. Aldığım yanıt şu oldu :

"Bilirsiniz, gazeteciliğin ilk kuralıdır: Bir köpek, bir insanı ısırursa, bu, haber değildir. Ama, bir insan köpeği ısırursa, bu bir haberdir!"

Anlaşılan, Orta Doğu sorununda, İsrail, hep "köpek ısırın insan" görünümünde kalmaya mahkum!

"HAGOŞRİM" KİBUTZ'UNU ZİYARET

Türkiye'den gelen 33 gencin 1948'de kurduğu Kibutz'ta, T.C. Büyükelçisi Feridun Sinirlioğlu ile Büyükelçilik mensupları büyük coşku ile karşılandı.

B. Elçi F. Sinirlioğlu, kibuzs kurucularından İsak Levi ile sohbet esnasında (Yazısı S. 4'te)

İ.T.B. GENEL KONGRESİ GERÇEKLEŞTİ YÖNETİM KURULUNUN BAŞINA YENİDEN MOMO UZSİNAY GETİRİLDİ.

Kongreye katılanlardan bir grup

(Yazısı S. 7'de)

הצדעה לקיבוץ הגושרים

מאת: דוד אנגל

דרך הגעתו לאזור הספר באצבע הגליל. הם סיפרו על הגעתם לאזור מוקף ביצות ואין הם היום מביטים עליו בגאון ובשביעות רצון. אחד הוותיקים סיפר, כי בשנת 1948 רצו הם "להוכיח שגם היהודים התורכיים מסוגלים להקים קיבוץ ולא רק יוצאי גרמניה, הונגריה או רומניה. חיינו בתנאים מאוד קשים, ישנו באוהלים, אכלנו תחת כיפת השמיים והסתפקנו במועט".

לשם הקיבוץ "הגושרים" משמעות כפולה: הראשונה, בגשרים הרבים שהוקמו לחציית הנחלים באזור: הדן, הבניאס, הירדן וכו'. השנייה, בהגדרת המתיישבים את עצמם כמגשרים בין יהודי התפוצות, ובראשם תורכיה, לבין יהודי ארץ ישראל.

לאחר קבלת הפנים החמה שקיבלנו עם הגענו לקיבוץ, נלקחנו לסיור קצר ברמת הגולן, כדי שנבין כיצד יכלו הסוריים לשלוט על האזור וכיצד הצליחו הם להפריע למהלך החיים התקין. כמו כן, שמענו את סיפור כיבוש רמת הגולן, על ידי גדוד של חטיבת גולני, ששחרר את הגושרים מהאיום הסורי.

מאז ועד היום התפתח הקיבוץ בתחומים רבים, וכיום ניתן למצוא בו מפעלי היי-טק, תעשייה ותיירות ענפה, כשבראש צועד בית הארחה של הקיבוץ, המציע אירוח על פי מסורת הכנסת האורחים התורכית.

אחרי סיור מרתק שערכנו במפעלי הקיבוץ, התכנסנו במסעדת הדגים "הגוש" לארוחת צהרים. במסעדה קיבל את פנינו ראש המועצה האזורית גליל עליון, אהרון ולנסי, קיבוצניק ששורשיו מצד אימו מאיזמיר.

הביקור בקיבוץ התאפשר לא אחת הודות למאמצים של מנהלי בית הארחה: איתן, יוסי תקומי וחנה לוי. המארחים התאמצו רבות כדי להנעים את שהותנו והביעו שוב ושוב את תודתם ואהבתם לתורכיה ולעם התורכי. היטיבה להמחיש זאת רבקה זאבי, בת ה-80, כשסיפרה שבטיול שערכה לקפודוקיה התעקשה לעלות אל ראש ההר כדי לנשק את הדגל התורכי.

הקיבוץ "תורכי", הגושרים, שהוקם על ידי בקבלת הפנים בלטו במיוחד המתיישבים הוותיקים: יצחק לוי, בן 92, שעלה לארץ בשנת 1943, אביבה חננאל, בת 83, רבקה זאבי, יצחק גבאי, אולה קהיד, ניסים אלהל, כולם בשנות י"ד ההתאחדות מומו עוזיני, על פי בקשת

השגריר סינירליאולו עם ראש המועצה אהרון ולנסי

השגריר פרידון סינירליאולו שרצה לבקר בקיבוץ המוכר ביותר בתורכיה. בסיור השתתפו צוות עובדי השגרירות וחברי הנהלת ההתאחדות.

קיבוץ הגושרים, הממוקם ב"ציפורן" אצבע הגליל, הוא הקיבוץ הראשון שהוקם על ידי צעירי תנועות הנוער החלוציות שעלו מתורכיה ב-1948. בשנותיו הראשונות היה הקיבוץ נתון להפגזות הסורים, דבר שהקשה על מהלך החיים התקין. במלחמת ששת הימים שוחרר הקיבוץ מהאיום הסורי והחל להתפתח ולהתרחב, לא אחת בשל נחישות המייסדים שנאחזו בקרקע והצליחו להקים מפעל התיישבותי לתפארת.

עם הגעתנו לקיבוץ נתקבלנו על ידי חברי, ותיקים וצעירים כאחד. מבואות היישוב קושטו בדגלי תורכיה וישראל, קבוצת נגנים צעירים הנעימה במוסיקה תורכית ובכלי נגינה תורכיים, נערה רקדה ריקודי בטן תורכיים, ומטעמים "תורכיים", שהוכנו במיוחד לכבוד

TÜRKİYELİLER BİRLİĞİ
(HİTAHDUT YÖTSEY TÜRKİYA)
BÜLTEN'i
İSRAİLDEKİ TÜRKİYELİLERİN YAYIN ORGANI
Rotchild Str. 24 Bat-Yam 59381
Tel.: 03-6582936 Fax: 03-6573894
Yayın koordinatörü : Nesim Güveniş
İbrance: Merav Karako
Teknik : Derya Ballı
İLETİŞİM : Nesim Güveniş (Yarden Str.26 Ramat-Hasharon 47204)
Tel + Fax : 03-5401945
E-mail : guven@zahav.net.il veya hitahdut@turkismel.org
Yazarların sorumluluğuna yazılarının aittir. Gönderilen yazılar, basılmısa dahi iade edilmez.
Çevresiz dağıtılır. İnternet sitemiz: www.turkisrael.org

ÖZGEÇMİŞ

İsim: Erdem GÜVEN

Doğum Yeri ve Tarihi: İstanbul, 22.05.1979

Eğitim Durumu: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi
Gazetecilik Bölümü (2001)

Kişisel Araştırmalar: 19.06.2005 – 26.06.2005 – İsrail
Hayfa Üniversitesi kütüphane araştırması
05.03.2006 – 15.03.2006 – İsrail
Tel Aviv, Kudüs ve Mo'diyn şehirlerindeki
Türkiye Yahudileriyle yapılan görüşmeler.